

Raport z badania „Wykonanie orzeczeń o przymusowym odebraniu dziecka na podstawie art. 598⁶ k.p.c.”

dr Alina PRUSINOWSKA-MAREK

Spis treści

Wprowadzenie	5
I. Wykonanie przez kuratora sądowego orzeczenia o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub opiece (art. 598 ⁶ k.p.c.) – wpływ praktyki na system normatywny	10
I. 1. Czynności kierownika zespołu kuratorskiej służby sądowej	13
I. 2. Czynności organizacyjne oraz uprawnienia kuratora sądowego wykonującego przymusowe odebranie	13
I. 3. Czynności kuratora sądowego w terenie	19
I. 4. Sposób dokumentowania czynności „przymusowe odebranie”	21
I. 5. Wzór bezpiecznej procedury przymusowego odebrania dziecka podlegającego władzy rodzicielskiej lub pozostającego pod opieką	23
II. Metodologia badań ilościowo-jakościowych „Wykonywanie orzeczeń o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub opiece”	26
II. 1. Ilościowa analiza dokumentów (badanie aktowe)	28
II. 2. Ankieta <i>online</i> do kierowników zespołów kuratorskiej służby sądowej	31
II. 3. Zogniskowane wywiady grupowe (<i>focused interview</i>)	33
III. „Wykonanie orzeczeń o przymusowym odebraniu dziecka na podstawie art. 598 ⁶ k.p.c.” – wyniki badań	34
III. 1. Ogólna informacja o przesłanych przez sądy aktach spraw i teczках kuratorskich	36
III. 2. Sprawy, w których sąd opiekuńczy orzekał o przymusowym odebraniu dziecka	37
III. 3. Dane dotyczące odbieranych dzieci, zobowiązanego i uprawnionego	43
III. 4. Czynności organizacyjne kierownika zespołu i kuratora zawodowego	45
III. 5. Dobrowolne wydanie dziecka do pieczy i inne okoliczności skutkujące zakreśleniem sprawy przez zespół kuratorów bez czynności w terenie	54
III. 6. Liczba podejmowanych przez kuratora prób przymusowego odebrania	54
III. 7. Miejsce i czas trwania czynności w terenie	57

III. 8. Konsekwencje niekonkretyzowania w orzeczeniu przez sąd opiekuńczy osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą	58
III. 9. Trudności w wykonaniu przymusowego odebrania związane z miejscem wykonywania czynności	64
III. 10. Sytuacje niebezpieczne przy wykonywaniu przymusowego odebrania	71
III. 11. Wnioski kierowane do sądu przez kuratora o zarządzenie przeszukania pomieszczeń (art. 598 ¹¹ a k.p.c.) lub przymusowe sprowadzenie zobowiązanego celem złożenia oświadczenia o miejscu pobytu osoby odbieranej (art. 598 ¹¹ § 2 k.p.c.) oraz zawiadamianie prokuratora	73
III. 12. Czynności policji podczas wykonywania przez kuratora sądowego orzeczenia o przymusowym odebraniu dziecka	76
III. 13. Czas wykonania przez kuratora orzeczenia sądu o przymusowym odebraniu osoby	79
III. 14. Sposób dokumentowania czynności, w tym forma zawiadomienia zobowiązanego	82
III. 15. Wynagrodzenie za wykonaną czynność	85
III. 16. Skargowość	90
IV. Podsumowanie wyników badań i postulaty <i>de lege ferenda</i>	96
Bibliografia	110
Akty prawne	111

Wprowadzenie

K49: Czynność przymusowego odebrania dziecka jest to jedno z najbardziej trudnych zadań w pracy kuratora rodzinnego, o bardzo dużym czynniku emocjonalnym dla kuratora, który jest koordynatorem tych działań i działa w dużym stresie. W czynności przymusowego odebrania dziecka powinien brać udział nie jeden kurator, ale przynajmniej dwóch kuratorów, ponieważ sytuacja jest często bardzo dynamiczna, wspólna koordynacja działań kuratorów i pozostałych przedstawicieli instytucji oraz osoby uprawnionej może umożliwić skuteczne działanie z poszanowaniem godności małoletniego dziecka i z najwyższymi standardami bezpieczeństwa¹.

Kuratela rodzinna, ściślej kuratela dla nieletnich, ma w Polsce ponadstuletnią historię. Od 2002 r. organizację, zakres uprawnień i obowiązków, samorządność oraz odpowiedzialność dyscyplinarną kuratorów sądowych (rodzinnych i dla dorosłych) określa ustawa o kuratorach sądowych², dalej u.k.s. Uchwalenie ustawy dopełniło rozpoczęty w 1986 r. proces etatyzacji i profesjonalizacji kuratorskiej służby³.

Kuratorzy sądowi (zawodowi i społeczni; rodzinni i dla dorosłych) realizują określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu⁴. Kuratorzy rodzinni w ramach swych obowiązków służbowych:

¹ Wypowiedź kuratora (K49) z ankiety *online* kierowanej do kierowników zespołów wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich. W cytatach zachowano oryginalną pisownię lub transkrypcję.

² Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. Nr 98, poz. 1071 ze zm.).

³ Szerzej: K. Stasiak (red.), *Metodyka pracy kuratora sądowego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 21–70; A. Prusinowska-Marek, *Kuratela rodzinna – proces profesjonalizacji, współczesne wyzwania i potrzeby*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2020, 19(3), s. 102–127.

⁴ Art. 1 u.k.s.

- 1) pełnią nadzory w sprawach opiekuńczych (Opmk), wobec nieletnich (NWK) i wobec osób dorosłych zobowiązanych przez sąd rodzinny do podjęcia leczenia odwykowego (Alkk);
- 2) kontrolują obowiązki nałożone na nieletniego lub jego rodziców przez sąd rodzinny (Nwo);
- 3) przeprowadzają wywiady środowiskowe w różnych kategoriach spraw (Nmo, Nsm, Opm, C, RNs, Nkd, NW, Alk) na etapie postępowania rozpoznawczego i wykonawczego;
- 4) wykonują orzeczenia sądu opiekuńczego o obecności kuratora przy kontaktach osoby uprawnionej z dzieckiem;
- 5) wykonują orzeczenia sądu opiekuńczego o przymusowym odebraniu dziecka;
- 6) uczestniczą w posiedzeniach zespołów interdyscyplinarnych ds. przeciwdziałania przemocy domowej i grup diagnostyczno-pomocowych powoływanych przez zespół.

Tabela 1 przedstawia liczbę orzeczeń wg wymienionych kategorii spraw wykonywanych w latach 2019–2024 przez zawodowych kuratorów rodzinnych w całej Polsce. Natomiast tabela 2 prezentuje liczbę orzeczeń wg kategorii spraw na jeden etat zawodowego kuratora rodzinnego.

TABELA 1. Liczba orzeczeń wykonywanych przez kuratorów rodzinnych

Rok	Nadzory łącznie	Kontrola obowiązków (nieletni, rodzice)	Wywiady wykonane osobiście	Obecność przy kontaktach (liczba zdarzeń)	Przymusowe odebranie	Liczba etatów kuratorów rodzinnych
2019	125 371	3216	317 941	25 808	1202	2197
2020	120 925	2697	254 721	18 835	1088	2227
2021	118 503	2446	273 269	27 982	1236	2244
2022	119 178	2599	302 394	30 170	1250	2275
2023	121 172	2971	313 045	32 307	1267	2301
2024	124 070	3030	324 373	35 087	1237	2307

Źródło: opracowanie własne na podstawie druków statystycznych MS-S40 za lata 2019–2024.

Wraz z wejściem w życie ustawy o kuratorach sądowych zostały do niej wydane akty wykonawcze, m.in. rozporządzenie w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego⁵. W 2023 r. w związku z „dużą” nowelizacją ustawy o kuratorach sądowych⁶ „znowelizowano”

⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego (Dz.U. Nr 116, poz. 1100) obowiązywało do 5 kwietnia 2023 r. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 maja 2023 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego (Dz.U. poz. 896) obowiązuje od 12 maja 2023 r.

⁶ Ustawa z dnia 1 grudnia 2022 r. o zmianie ustawy o kuratorach sądowych (Dz.U. poz. 27).

również rozporządzenie w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego i na nowo ukształtowano standard obciążenia kuratorów rodzinnych i dla dorosłych (tabela 2).

TABELA 2. Standard obciążenia pracą zawodowego kuratora rodzinnego od 12 maja 2023 r.

Lp.	Rodzaj zadań	Liczba zadań
1	zadania, o których mowa w § 3 pkt 1-3 rozp.kur., w tym:	do 90 w realizacji
	a) nadzory wykonywane osobiście	5 do 20 w realizacji
	b) nadzory powierzone kuratorom społecznym	do 65 w realizacji
	c) inne zadania (kontrola obowiązków orzeczonych wobec nieletnich lub rodziców, udział w posiedzeniach zespołów interdyscyplinarnych)	do 15 w realizacji
2	zrealizowane osobiście wywiady środowiskowe	1 do 15 zrealizowanych w miesiącu × 12 = 12 do 180 wywiadów/rok

Źródło: rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 maja 2023 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego (Dz.U. poz. 896).

Od 12 maja 2023 r. zawodowy kurator rodzinny powinien mieć w swoim referacie do 90 orzeczeń (nadzory własne i powierzone kuratorom społecznym, kontrole obowiązków nieletnich lub ich rodziców, posiedzenia zespołu interdyscyplinarnego i grup diagnostyczno-pomocowych) oraz miesięcznie powinien przeprowadzić do 15 wywiadów środowiskowych. Poza standardem obciążenia pracą rodzinnego kuratora zawodowego były od początku i nadal są czynności związane z wykonywaniem orzeczenia sądu opiekuńczego o obecności kuratora przy kontaktach z dzieckiem oraz przymusowe odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub opiece.

TABELA 3. Liczba spraw (średnio) w referacie rodzinnego kuratora zawodowego

Rok	Nadzory łącznie	Kontrola obowiązków (nieletni, rodzice)	Wywiady (kurator zawodowy)	Obecność przy kontaktach (liczba zdarzeń)	Przymusowe odebranie	Liczba etatów
2019	57	2	145	12	0,5	2197
2020	54	1	114	8	0,5	2227
2021	53	1	122	12	0,5	2244
2022	52	1	133	13	0,5	2275
2023	53	2	136	14	0,5	2301
2024	54	2	141	15	0,5	2307

Źródło: opracowanie własne na podstawie druków statystycznych MS-S40 za lata 2019-2024.

Ustawodawca uzasadniał swą decyzję o „wyjęciu” ze standardu obciążenia pracą „obecności kuratora przy kontaktach” oraz „przymusowych odebrań” faktem, że za wykonanie tych czynności kuratorowi zawodowemu przysługuje „dodatkowe” (poza wynagrodzeniem

za pracę) wynagrodzenie w postaci ryczału określonego w art. 91 ust. 2 i 3 u.k.s. (czyli 10% kwoty bazowej, o której mowa w art. 14 ust. 1 u.k.s. – aktualnie ten ryczałt wynosi 276 zł).

Poniżej, w tabeli 4, przedstawiono dane odnośnie do liczby orzeczeń o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub poddanej opiece, wykonywanych w latach 2007–2024 przez kuratorów rodzinnych. Można przyjąć, że przez ostatnie 10 lat liczba przymusowych odebrań oscyluje wokół 1200 spraw.

TABELA 4. Liczba orzeczeń o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub opiece

Rok	Liczba wykonanych przez kuratorów orzeczeń o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej albo opiece
2007	3190
2008	2628
2009	2096
2010	1623
2011	1807
2012	1581
2013	1453
2014	1349
2015	1247
2016	1105
2017	1229
2018	1152
2019	1202
2020	1088
2021	1236
2022	1250
2023	1267
2024	1237

Źródło: opracowanie własne na podstawie druków statystycznych MS-S40 za lata 2007–2024.

Odbiór dziecka to jest zawsze ostateczność. To proces bardzo dramatyczny, a jego koordynatorem jest kurator. To on ponosi ogromną odpowiedzialność emocjonalną związaną z tym procesem. Działanie to odbywa się w atmosferze dużego stresu – zarówno ze strony rodziców, jak i dziecka. Często wiąże się to z koniecznością współpracy z innymi służbami,

takimi jak policja. Kluczowe jest, by wszyscy zaangażowani – od kuratorów po służby porządkowe – działali w sposób skoordynowany⁷.

Trudno o lepszą charakterystykę czynności „przymusowe odebranie dziecka” niż ta dokonana przez wiceministrę sprawiedliwości Marię Ejchart w dniu podpisania przez przedstawicieli Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Pracy, Rodziny i Polityki Społecznej, Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Komendy Głównej Policji i Krajowej Rady Kuratorów porozumienia w sprawie realizacji bezpiecznej procedury odbierania.

Mimo tego, że kuratorzy od prawie ćwierćwiecza wykonują orzeczenia sądu w tym zakresie, resort sprawiedliwości nie analizował tego, w jaki sposób „przymusowe odebrania” są realizowane, czy kuratorzy mają jakieś problemy z realizacją tych postanowień. Zatem niniejsze badanie po raz pierwszy „rzuca nieco światła” na te kwestie.

Głównym pytaniem badawczym w omawianym projekcie było pytanie o to, „jak jest”, co pozwoliło zrekonstruować praktykę kuratorską w wykonywaniu postanowień sądów opiekuńczych, a przy okazji sprawdzono, jaka praktyka sądowa funkcjonuje w zakresie orzekania o przymusowym odebraniu. Zaprojektowane i zrealizowane dodatkowe – oprócz analizy akt sądowych i teczek kuratorskich – komponenty projektu badawczego w postaci zogniskowanych wywiadów grupowych i ankiety *online* do kierowników zespołów kuratorskiej służby sądowej pomogły potwierdzić lub zmodyfikować wnioski z badań aktowych oraz zebrać propozycje kuratorów rodzinnych odnośnie do zmian w obowiązujących przepisach.

⁷ M. Ejchart, wypowiedź z dnia 16 kwietnia 2025 r. [online] <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/nowe-wytyczne-dotyczace-przymusowego-odbierania-dzieci-priorytetem-bezpieczenstwo-i-ochrona-praw-dzieci> [dostęp: 11.11.2025].

I. Wykonanie przez kuratora sądowego orzeczenia o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub opiece (art. 598⁶ k.p.c.) – wpływ praktyki na system normatywny

Od 27 września 2001 r. za wykonanie postanowienia sądu opiekuńczego w przedmiocie przymusowego odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub opiece odpowiada kurator sądowy z zespołu kuratorskiej służby sądowej, wykonującego orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich, w którego właściwości przebywa odbierana osoba. Ta kluczowa dla respektowania podmiotowości dzieci i osób ubezwłasnowolnionych zmiana została wywołana nowelizacją Kodeksu postępowania cywilnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji⁸. Kuratorzy sądowi – w tej nowej dla służby kuratorskiej roli – zastąpili komorników sądowych, których działania w tym obszarze zostały ocenione jako nieskuteczne⁹. W uzasadnieniu projektu ustawy wprowadzającej zmiany czytamy:

Obecny stan prawny w tym zakresie [postępowanie sądowe o odebranie osoby] jest niezadowolający z uwagi na nadmierny formalizm, który prowadzi do przewlekłości postępowania. Aby odebrać dziecko od osoby nieuprawnionej, należy bowiem w pierwszym rzędzie uzyskać postanowienie sądu wydawane po przeprowadzeniu postępowania w trybie nieprocesowym. Dopiero wówczas można takie orzeczenie skierować na drogę egzekucji, przy czym jest to procedura długotrwała polegająca najczęściej na przymuszaniu osoby zobowiązanej do wydania dziecka za pomocą zagrożenia grzywną z zamianą na areszt. Jednocześnie obowiązek uiszczenia zaliczki na koszty ewentualnego pobytu zobowiązanego w areszcie spoczywa na osobie pragnącej odebrać dziecko. Czyni to całą procedurę mało skuteczną i pozwala osobie zobowiązanej do wydania dziecka na

⁸ Ustawa z dnia 19 lipca 2001 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. Nr 98, poz. 1069).

⁹ Por. J. Gudowski, *Postępowanie w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką*, „Przegląd Sądowy” 2002/1.

uchylanie się od wykonania orzeczenia, co w konsekwencji podważa prestiż i powagę prawomocnych orzeczeń sądu¹⁰.

Celem zaprojektowanej regulacji było „uproszczenie postępowania i przyspieszenie momentu powrotu dziecka do osoby uprawnionej do opieki nad nim”¹¹. Jednocześnie projektodawcy – Sejmowa Komisja Rodziny – podkreślali, że „obecnie orzeczenia o odebraniu dziecka wykonują komornicy. Najczęściej nie posiadają oni przygotowania pedagogicznego lub psychologicznego, pozwalającego na przeprowadzenie tej czynności w sposób jak najmniej negatywnie oddziałujący na dziecko”¹². Dlatego zdaniem wnoszących „celowym (...) jest powierzenie czynności związanych z przymusowym odebraniem dziecka, działającemu przy sądzie rodzinnym, kuratorowi, dysponującemu odpowiednim przygotowaniem merytorycznym”¹³.

Na marginesie należy zauważyć, że w okresie do 27 września 2001 r. wykonywanie orzeczenia o odebraniu dziecka od osoby nieuprawnionej należało do kompetencji komorników sądowych poza jednym wyjątkiem określonym w art. 1095¹ k.p.c.¹⁴. Przepis ten stanowił, że gdy dobro małoletniego, co do którego orzeczono umieszczenie w placówce opiekuńczo-wychowawczej, przemawiało za niezwłoczną zmianą jego środowiska, sąd opiekuńczy mógł nakazać wykonanie orzeczenia o odebraniu małoletniego z pominięciem procedury określonej przez przepisy art. 1089–1095 k.p.c. dotyczące „wykonania orzeczeń dotyczących odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką”. Zgodnie z § 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 grudnia 1976 r. w sprawie szczegółowego trybu wykonywania orzeczeń sądowych o umieszczeniu małoletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej, które regulowało przebieg tej czynności, wykonanie postanowienia o umieszczeniu małoletniego w placówce należało nie do komornika sądowego, ale do kuratora dla nieletnich¹⁵.

¹⁰ Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Druk Sejmowy nr 2844, Sejm RP III Kadencja – uzasadnienie, s. 1.

¹¹ Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, *op. cit.*, uzasadnienie, s. 1.

¹² *Ibidem*, s. 1.

¹³ *Ibidem*, s. 2.

¹⁴ Przepis dodany przez nowelizację Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 19 grudnia 1975 r. (Dz.U. Nr 45, poz. 234). Paragraf 2 art. 1095¹ k.p.c. zawierał delegację do wydania rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Oświaty i Wychowania oraz Ministra Spraw Wewnętrznych odnośnie do szczegółowych zasad wykonywania orzeczeń o odebraniu małoletniego z pominięciem przepisów art. 1089–1095 k.p.c.

¹⁵ W okresie od 13 lutego 1959 r. do 24 listopada 1986 r. w strukturze wydziałów rodzinnych i nieletnich funkcjonowali kuratorzy (zawodowi i społeczni) dla nieletnich. W dniu 3 maja 1973 r. instytucja kuratora dla nieletnich została połączona z instytucją inspektora społecznego i od tego momentu kurator dla nieletnich wykonywał zadania odnoszące się do nieletnich i w sprawach opiekuńczych (por. K. Stasiak, *Ewolucja kurateli sądowej od początku do wejścia w życie rozporządzenia z 1986 r.*, [w:] T. Jedynak, K. Stasiak (red.), *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2008).

Podsumowując, od 27 września 2001 r. sądowi kuratorzy rodzinni są organem wykonawczym sądu w zakresie wykonywania orzeczeń o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką.

Jak zauważa Jacek Gudowski, w 2001 r. w związku z nowelizacją Kodeksu postępowania cywilnego „kuratorzy sądowi otrzymali więc doniosłe społecznie uprawnienia o charakterze publicznoprawnym, polegające na pełnieniu funkcji organu wykonawczego, dysponującego środkami przymusu”¹⁶.

Sąd opiekuńczy orzeka o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub opiece (art. 598⁶ k.p.c.):

- na wniosek osoby uprawnionej do sprawowania pieczy nad dzieckiem, gdy nie doszło do dobrowolnego wydania dziecka przez osobę do tego zobowiązaną w terminie wskazanym przez sąd opiekuńczy w sprawie o wydanie dziecka (art. 598⁵ § 1 k.p.c.);
- na wniosek rodzica uprawnionego do sprawowania pieczy nad dzieckiem, gdy w wyniku postępowania w sprawie o wydanie dziecka w ramach Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę sporządzonej w Hadze dnia 25 października 1980 r. nie doszło do powrotu dziecka (art. 598⁵ § 2 k.p.c.);
- w toku (czyli na mocy postanowienia zabezpieczającego) lub w wyniku prowadzonego postępowania opiekuńczego, gdy sąd zdecydował o umieszczeniu małoletniego w pieczy zastępczej i orzekł (na zawiadomienie uprawnionego albo z urzędu) o przymusowym odebraniu małoletniego przez kuratora sądowego do pieczy zastępczej (art. 598¹³ k.p.c.), przy czym „ponieważ przepisy art. 598⁶–598¹² k.p.c. dotyczą przymusowego odebrania, będą więc miały zastosowanie dopiero wówczas, gdy odebranie dziecka napotka na opór ze strony osób, od których ma zostać odebrane”¹⁷.

Sąd opiekuńczy prowadzący postępowanie o wydanie dziecka albo nakazanie powrotu dziecku uprowadzonemu przez rodzica (zobowiązanego) do Polski albo o umieszczenie małoletniego w pieczy zastępczej, orzekając – na wniosek albo z urzędu – o przymusowym odebraniu dziecka przez kuratora sądowego, przekazuje postanowienie o przymusowym odebraniu¹⁸ do wykonania do zespołu kuratorskiej służby sądowej działającego w okręgu, w którym osoba odbierana faktycznie przebywa (art. 598⁷ k.p.c.). Orzeczenie sądu o przymusowym

¹⁶ J. Gudowski, *Postępowanie w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką*, op. cit., s. 28.

¹⁷ D. Cieślík, *Odebranie i doprowadzenie małoletniego do placówki opiekuńczo-wychowawczej (organy wykonujące orzeczenie)*, „Rodzina i Prawo” 2008, 9–10, s. 132.

¹⁸ Przepis art. 598⁶ k.p.c. nie precyzuje, w jakiej postaci ma być wydane kuratorowi zlecenie przymusowego odebrania. Ponieważ jest to czynność sądu, zlecenie powinno być wydane w postaci postanowienia (por. J. Jagieła, Nb 7 do art. 598⁶ k.p.c., [w:] A. Marciniak, K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 367–729*, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2016; G. Niemiałtowska, *Postępowanie o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką w świetle przepisów art. 598¹–598¹³ k.p.c.*, „Rodzina i Prawo” 2007, 1, s. 12–24); J. Gudowski, *Postępowanie w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką*, op. cit.

odebraniu nie podlega zaopatrzeniu w klauzulę wykonalności, gdyż nie jest to postępowanie egzekucyjne. Za to w taką klauzulę winno zostać zaopatrzone orzeczenie sądu albo innego organu państwa obcego, na podstawie którego ma nastąpić przymusowe odebranie¹⁹.

I. 1. Czynności kierownika zespołu kuratorskiej służby sądowej

Gdy do sekretariatu zespołu kuratorskiej służby sądowej wpłynie orzeczenie sądu opiekuńczego, kierownik zespołu, po pierwsze, musi zapoznać się z postanowieniem sądu i sprawdzić, czy orzeczenie podlega rejestracji, a jeśli tak, to w jakim urzędzeniu ewidencyjnym prowadzonym w systemie informatycznym²⁰.

Orzeczenie sądu dotyczące przymusowego odebrania musi zawierać wszelkie dane dotyczące: uprawnionego, osoby podlegającej władzy rodzicielskiej albo opiece, zobowiązanego oraz adresu, gdzie ma przebywać zobowiązany wraz z odbieraną osobą. Po sprawdzeniu, że orzeczenie podlega rejestracji, kierownik zespołu wydaje zarządzenie o zarejestrowaniu orzeczenia w wykazie „K”²¹ i założeniu teczki „K”²² oraz wskazuje, do referatu którego kuratora zawodowego kieruje to orzeczenie do wykonania.

Należy pamiętać, że sprawy dotyczące odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub opiece, wymagające wydania zarządzenia w trybie art. 569 § 2 k.p.c. należą do kategorii spraw pilnych²³, co oznacza, że czynności związane z ich wykonaniem mają być podejmowane przez kuratorów niezwłocznie.

I. 2. Czynności organizacyjne oraz uprawnienia kuratora sądowego wykonującego przymusowe odebranie

Kolejne czynności związane z wykonaniem orzeczenia o przymusowym odebraniu należą do kuratora zawodowego, w którego referacie znalazła się sprawa „K”. Te czynności w pierwszej fazie wykonywania przez kuratora zawodowego orzeczenia o przymusowym odebraniu są

¹⁹ J. Jagieła, Nb 4 do art. 598⁶ k.p.c., *op. cit.*; J. Gudowski, *Postępowanie w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką*, *op. cit.*, s. 17–32.

²⁰ § 516 ust. 3 Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 czerwca 2019 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz.Urz. MS z 2019 r., poz. 138 ze zm.), dalej: *zarz.biur.*

²¹ § 518 ust. 13 *zarz.biur.*

²² § 518 ust. 15 *zarz.biur.*

²³ § 2 pkt. 5 d rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2024 poz. 867), dalej: *reg.usp.*

„czynnościami organizacyjnymi”, a dopiero po zrealizowaniu tego etapu kurator zawodowy podejmuje „czynności w terenie”.

Kurator zawodowy realizuje czynności „organizacyjne”, aby ustalić termin i optymalne miejsce wykonania czynności oraz zdecydować, jeśli zachodzi taka potrzeba, o „przybraniu” do wykonania czynności przedstawicieli innych służb, np.: policji, pomocy społecznej czy ochrony zdrowia.

Kurator sądowy wykonujący czynność przymusowego odebrania zgodnie z dyspozycją art. 598⁸ k.p.c. ma prawo odebrać osobę podlegającą władzy rodzicielskiej lub opiece od każdej osoby, u której ona się znajduje, również od takiej, która nie została wymieniona w postanowieniu o odebraniu²⁴. To unormowanie jest niezbędne, aby szybko wykonać postanowienia o odebraniu oraz „przeciwdziałać czynnościom, które mogłyby uniemożliwić przymusowe odebranie poprzez przekazywanie osoby podlegającej odebraniu osobom innym niż wymienione w postanowieniu”²⁵. Praktyka kuratorska wskazuje, że jeśli taka możliwość istnieje, warto rozważyć realizację czynności odebrania w miejscach publicznych, takich jak szkoła czy przedszkole, co zmniejsza ryzyko wystąpienia działań zobowiązanego lub innych osób, których celem będzie uniemożliwienie kuratorowi odebrania dziecka lub osoby poddanej opiece.

Czynność przymusowego odebrania może być skutecznie wykonana jedynie w obecności osoby uprawnionej wskazanej w orzeczeniu sądu albo osoby upoważnionej przez uprawnionego albo przedstawiciela instytucji upoważnionej przez uprawnionego²⁶. Co ważne, jeśli żadna z wymienionych osób nie stawia się w terminie i miejscu wykonania czynności, czynność odebrania nie zostanie dokonana²⁷. Przepisy nie wskazują formy, w jakiej kurator ma zawiadomić uprawnionego albo upoważnioną przez niego osobę lub przedstawiciela instytucji, natomiast fakt zawiadomienia powinien być odnotowany w dokumentacji sporządzanej przez kuratora w tej sprawie.

O terminie wykonania czynności kurator sądowy nie zawiadamia zobowiązanego²⁸. Ta kwestia została doprecyzowana poprzez dodanie do art. 598⁹ k.p.c. trzeciego i czwartego zdania w 2018 r.²⁹ We wcześniejszym stanie prawnym co do tego, kogo kurator zawiadamia o terminie przymusowego odebrania, odnosił się jedynie § 9 pkt. 1 rozporządzenia Ministra

²⁴ J. Jagieła, Nb 1–2 do art. 598⁸ k.p.c., *op. cit.*

²⁵ J. Jagieła, Nb 1–2 do art. 598⁸ k.p.c., *op. cit.*

²⁶ Wprawdzie ustawa nie ogranicza kręgu osób lub instytucji, które uprawniony może upoważnić, to jednak ze względu na charakter postępowania wydaje się, że nie jest dopuszczalne upoważnienie jakiegokolwiek instytucji (zakładu publicznego działającego w jakiegokolwiek dziedzinie), lecz wyłącznie instytucji o charakterze opiekuńczo-wychowawczym (J. Gudowski, *Postępowanie w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką*, *op. cit.*, s. 29).

²⁷ Art. 598⁸ k.p.c.

²⁸ Art. 598⁹ k.p.c.

²⁹ Art. 27 ustawy z dnia 26 stycznia 2018 r. o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych (Dz.U. poz. 416).

Sprawiedliwości w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków przez kuratorów sądowych w sprawach rodzinnych i nieletnich³⁰, dalej rozp.kur., co prowadziło do niejednolitego interpretowania problemu „zawiadamiania zobowiązanego” przez stronę zobowiązaną do wydania osoby, jak również przez sąd wydający orzeczenie o przymusowym odebraniu. Po zmianie brzmienia art. 598⁹ k.p.c. w 2018 r., kurator zawiadamia zobowiązanego (forma zawiadomienia nie została doprecyzowana w przepisach) dopiero po skutecznym odebraniu osoby wskazanej w orzeczeniu, co również winno zostać odnotowane w teźce „K”.

Jeśli chodzi o kwestię „upoważniania” osoby lub przedstawiciela podmiotu przez uprawnionego, to wydaje się, że kurator sądowy powinien przyjąć w tym zakresie zasady takie jakie stosuje sąd, czyli: potwierdzenie notarialne upoważnienia, pełnomocnictwo dla adwokata lub radcy prawnego do udziału w czynności lub udzielenie osobiście ustnego upoważnienia przez uprawnionego przed terminem czynności.

Kurator sądowy może żądać³¹ od policji pomocy przy wykonaniu czynności przymusowego odebrania (art. 598¹⁰ k.p.c.). Funkcjonariusze policji w ramach udzielanej kuratorowi pomocy przy wykonaniu czynności odebrania odpowiadają, zgodnie z art. 2 pkt. 2 ustawy o Policji³², za zapewnienie osobom uczestniczącym w czynności (kuratorowi sądowemu, osobie odbieranej, przybranym do wykonania czynności profesjonalistom, osobie, pod której pieczęą pozostaje odbierany małoletni) bezpieczeństwa i porządku w miejscu wykonywania czynności³³. Ponadto, jeżeli zobowiązany lub inne osoby przeszkadzają w wykonaniu orzeczenia w miejscu pobytu osoby odbieranej, kurator może zażądać (również ustnie) usunięcia tych osób³⁴.

Zgodnie ze stanowiskiem Komendy Głównej Policji wyrażonym w dniu 12 maja 2021 r. w piśmie L.dz.EP-2039/1849/21 funkcjonariusze policji, realizując ustawowe zadania, „mogą używać lub wykorzystywać ściśle określone środki przymusu bezpośredniego oraz broń palną”, co reguluje ustawa o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej³⁵. Jednym ze środków przymusu bezpośredniego jest siła fizyczna, którą stosuje się przy użyciu technik: transportowych, obrony, ataku i obezwładnienia. W ramach techniki obezwładnienia funkcjonariusz może zastosować siłę fizyczną jako:

³⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania przez kuratorów sądowych uprawnień i obowiązków w sprawach rodzinnych i nieletnich (Dz.U. Nr 112, poz. 1064 ze zm.).

³¹ Z uwagi na dynamikę czynności przymusowego odebrania osoby „żądanie” może mieć formę pisemną albo ustną.

³² Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. Nr 30, poz. 179 ze zm.).

³³ Pismo Komendy Głównej Policji znak KR-DŚ-2022/1491/2018/RW z dnia 31 lipca 2018 r. (zasoby własne autorki). Por. J. Jagieła, Nb 1 do art. 598¹⁰ k.p.c., *op.cit.*

³⁴ Art. 598 § 3 k.p.c.

³⁵ Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. poz. 628 ze zm.).

- 1) przytrzymanie osoby,
- 2) blokowanie ruchów jej kończyn,
- 3) pozbawienie swobody ruchów,
- 4) spowodowanie odwracalnej, krótkotrwałej dysfunkcji kończyn lub zmysłów np. aby założyć kajdanki.

Decyzja o wyborze środka przymusu bezpośredniego oraz rodzaju zastosowanej techniki użycia środka należy do wyłącznej kompetencji funkcjonariusza policji, który sam ocenia, czy i w jakim zakresie konieczne jest zastosowanie środków przymusu bezpośredniego, a w swym działaniu kieruje się zasadą proporcjonalności i minimalizacji skutków³⁶.

Należy pamiętać, że jeżeli przymusowe odebranie napotyka przeszkody na skutek ukrycia osoby odbieranej lub na skutek innej czynności przedsięwziętej, aby udaremnić wykonanie orzeczenia, kurator sądowy zawiadomi prokuratora właściwego dla miejsca wykonania czynności³⁷. Niestety ustawodawca nie wskazuje, jakie działania po uzyskaniu zawiadomienia podejmie prokurator, choć należy pamiętać, że ukrycie osoby albo podejmowanie innej czynności, aby udaremnić wykonanie orzeczenia, które dotyczy odebrania dziecka poniżej 15 r.ż., stanowi przestępstwo z art. 211 k.k., o ile zobowiązany nie posiada pełni władzy rodzicielskiej nad tym dzieckiem. Zdaniem Józefa Jagieły „kurator zawiadamia prokuratora w każdym przypadku uniemożliwienia mu odebrania, niezależnie od tego, czy uczynił to zobowiązany wymieniony w orzeczeniu o odebraniu, czy osoba trzecia”³⁸.

Ponadto, jeśli zobowiązany do wydania dziecka nie ujawnia³⁹ miejsca pobytu odbieranej osoby, sąd – na wniosek kuratora sądowego – zarządzi przymusowe sprowadzenie zobowiązanego celem złożenia przez niego oświadczenia o miejscu pobytu osoby odbieranej. Pod względem skutków karnych oświadczenie jest równoznaczne ze złożeniem zeznań pod przyrzeczeniem⁴⁰. Z chwilą złożenia przez kuratora sądowego wniosku do sądu, który zlecił mu przymusowe odebranie, kurator nie podejmuje dalszych prób odebrania do momentu przekazania przez sąd informacji o aktualnym miejscu pobytu osoby odbieranej lub o uchyleniu wydanego orzeczenia.

Z kolei, gdy kurator nie może wejść do pomieszczeń, gdzie przebywa odbierana osoba, musi złożyć wniosek do sądu wzywającego go do przymusowego odebrania o dokonanie

³⁶ Pismo Komendy Głównej Policji (znak L.dz.EP-2039/1849/21) z dnia 12 maja 2021 r. kierowane do pani Katarzyny Błachnio z II Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej ds. wykonywania orzeczeń w sprawach rodzinnych i nieletnich Sądu Rejonowego dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie (zasoby własne autorki).

³⁷ Art. 598¹¹ § 1 k.p.c.

³⁸ J. Jagieła, Nb 2 do art. 598¹¹ k.p.c., *op. cit.*

³⁹ Wezwania do ujawnienia miejsca pobytu osoby odbieranej (również w formie ustnej) dokonuje kurator, co odnotowuje w notatce. Dopiero gdy zobowiązany nie ujawnia miejsca pobytu, kurator składa wniosek o przymusowe sprowadzenie zobowiązanego.

⁴⁰ Art. 598¹¹ § 2 k.p.c.; gdy mowa o skutkach karnych złożenia oświadczenia lub jego braku, należy przyjąć odpowiedzialność karną przewidzianą w art. 233 k.k. (J. Jagieła, Nb 7 do art. 598¹¹ k.p.c., *op. cit.*).

przeszukania tych pomieszczeń przez policję⁴¹. Te uprawnienia kuratora oraz sądu opiekuńczego zostały dodane przez ustawę z dnia 26 stycznia 2018 r. o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych⁴² i obowiązują od 27 sierpnia 2018 r. Przez wiele lat kuratorzy sądowi upominali się o wprowadzenie do porządku prawnego instytucji „przeszukania” w czynności przymusowego odebrania, gdyż wcześniejsza praktyka kuratorska w zakresie wykonywania tej czynności wskazywała na konieczność przełamania oporu osoby zobowiązanej do wydania dziecka, przejawiającego się niewpuszczaniem kuratora na teren posesji lub do mieszkania, gdzie przebywał zobowiązany wraz z dzieckiem, które miało zostać odebrane. Te argumenty zostały przywołane w uzasadnieniu projektu ustawy:

Projektowany art. 598^{11a} k.p.c. związany jest z faktem, że wielokrotnie osoby zobowiązane do wydania osoby ukrywają ją, co uniemożliwia wykonanie orzeczenia w tych sprawach. Sędziowie rodzeni i kuratorzy sądowi wielokrotnie też postulowali wprowadzenie regulacji, które skutecznie mogłyby wyeliminować przeszkodę w efektywnym wykonaniu orzeczenia, jaką jest ukrywanie osoby podlegającej przymusowemu odebraniu przez kuratora sądowego. Jako środek, który mógłby przyczynić się do osiągnięcia tego celu, wskazywano przyznanie policji uprawnień do przeszukiwania pomieszczeń, w których mogłyby być ukrywane te osoby⁴³.

Projektodawcy uznali, że „zmiany te [dodanie policji uprawnienia do przeszukania pomieszczeń w sprawach o przymusowe odebranie osoby] przyczynią się do skuteczniejszego wykonywania orzeczeń sądowych w najtrudniejszych przypadkach. Wpłynę to również na ograniczenie ilości skarg kierowanych do ETPC w związku z przewlekłością postępowań o odebranie osoby mimo rosnącej w ostatnich latach liczby tej kategorii spraw”⁴⁴.

Jeśli sąd przychylił się do wniosku kuratora sądowego o zarządzeniu przeszukania, wydaje postanowienie w tym zakresie i przesyła je do właściwej jednostki policji. Z kolei policja ustala termin dokonania przeszukania i zawiadamia o nim kuratora sądowego, który o nie wnioskował, oraz osobę uprawnioną do przejęcia pieczy nad odbieraną osobą (albo osobę,

⁴¹ Art. 598^{11a} § 1 k.p.c.

⁴² Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych (Dz.U. poz. 416).

⁴³ Rządowy projekt ustawy o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych, Sejm RP VIII Kadencji, Druk 1827, uzasadnienie, s. 36.

⁴⁴ Rządowy projekt ustawy o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych, *op. cit.*, uzasadnienie, s. 37.

albo podmiot przez uprawnionego upoważniony). Funkcjonariusz policji doręcza postanowienie sądu opiekuńczego o przeszukaniu osobie, u której przeszukanie ma być dokonane, w chwili przystąpienia do czynności⁴⁵. Przeszukanie zdaniem Komendy Głównej Policji:

powinno być dokonane zgodnie z celem tej czynności, z zachowaniem umiaru i poszanowania godności osób, których czynność dotyczy, oraz bez wyrządzania niepotrzebnych szkód i dolegliwości. Przywołany przepis [art. 598^{11a} § 6 k.p.c.] daje więc przyzwolenie na tzw. „wejście siłowe”, dopuszcza on bowiem przeprowadzenie przeszukania, nawet z „wyrządzeniem potrzebnych szkód i dolegliwości”, jednakże z zachowaniem umiaru. Możliwość „siłowego wejścia” wynika z samej istoty przeszukania, którego celem jest znalezienie osoby podlegającej odebraniu⁴⁶.

Warto zauważyć, że przebieg czynności przeszukania nie może być utrwalany przy wykorzystaniu urządzeń rejestrujących obraz lub dźwięk, gdyż przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie przewidują takiej możliwości. Z czynności przeszukania funkcjonariusz policji sporządza protokół, którego odpis niezwłocznie po wykonaniu czynności policja przesyła do sądu, a oryginał pozostaje w jednostce policji⁴⁷.

Kurator sądowy, wykonując czynność przymusowego odebrania, może zażądać pomocy organu pomocy społecznej⁴⁸ lub innej powołanej do tego instytucji⁴⁹. W praktyce kuratorzy sądowi, wykonując czynność przymusowego odebrania, przywołują do pomocy np.: pracownika socjalnego, asystenta rodziny lub psychologa. Jeśli mimo skierowanego do danego podmiotu przez kuratora sądowego żądania o udzielenie mu pomocy przy wykonaniu czynności, np. poprzez udział psychologa, taka pomoc nie zostanie udzielona kuratorowi, nieobecność „przedstawiciela organu lub innej instytucji” nie stoi na przeszkodzie wykonania tej czynności.

Kuratorzy sądowi wykonują swe obowiązki służbowe co do zasady pojedynczo. Jednak mając na uwadze poziom trudności, jaki generują sprawy o przymusowe odebranie, wydaje się zasadne, by kurator sądowy miał przy wykonywaniu tej czynności zapewnione wsparcie ze strony innego kuratora (zawodowego lub społecznego) z zespołu. Zatem kierownik zespołu, na wniosek lub z własnej inicjatywy, może zdecydować o udzieleniu kuratorowi

⁴⁵ Art. 598^{11a} § 3 k.p.c.

⁴⁶ Pismo Komendy Głównej Policji znak KR-DŚ-2022/1491/2018/RW z dnia 31 lipca 2018 r. (zasoby własne autorki).

⁴⁷ Art. 598^{11a} § 7 k.p.c.

⁴⁸ W oryginalnym brzmieniu ustawodawca w art. 598¹² § 1 k.p.c. użył pojęcia „opieka społeczna”, ale w związku z tym, że jest ono powiązane z ustawą z dnia 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej, która w dniu 16 stycznia 1991 r. została uchylona przez ustawę z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej (Dz.U. Nr 87, poz. 506), instytucję „opieki społecznej” powinna zastąpić „pomoc społeczna”.

⁴⁹ Art. 598¹² § 1 k.p.c.

zawodowemu pomocy w wykonaniu czynności przymusowego odebrania poprzez wydanie odpowiedniego zarządzenia w tym zakresie, co następnie będzie stanowić uzasadnienie do ubiegania się o przyznanie więcej niż jednemu kuratorowi wynagrodzenia za wykonanie czynności przymusowego odebrania.

Kurator zawodowy na etapie czynności organizacyjnych związanych z wykonaniem przymusowego odebrania uwzględnia wszelkie znane mu okoliczności sprawy i informacje o osobie odbieranej i zobowiązanym i na tej podstawie ustala strategię wykonania czynności. Kurator zawodowy, analizując ryzyko wystąpienia działań osoby zobowiązanej nakierowanych na uniemożliwienie kuratorowi skutecznego dokonania odebrania, ustala:

- miejsce i termin wykonania czynności;
- decyduje o tym, jakie osoby i służby będą brać udział w czynności;
- jeśli zachodzi taka potrzeba, zwraca się do kierownika zespołu o udzielenie mu pomocy w wykonaniu czynności poprzez wskazanie dodatkowego lub dodatkowych kuratorów (zawodowych lub społecznych);
- zawiadamia uprawnionego i osoby/instytucje wspomagające wykonanie czynności o terminie i miejscu wykonania czynności.

I. 3. Czynności kuratora sądowego w terenie

Po przeprowadzeniu czynności organizacyjnych związanych z ustaleniem strategii wykonania czynności przymusowego odebrania kurator sądowy wykonuje czynność przymusowego odebrania w terenie, czyli w miejscu, które uznał za optymalne z punktu widzenia efektywności swych działań.

Praktyka kuratorska wskazuje, że przed bezpośrednim przystąpieniem do wykonania czynności w terenie warto, by kurator zawodowy zorganizował krótką naradę przywołanych do pomocy profesjonalistów, w trakcie której kurator omówi strategię działania poszczególnych służb, przypomni, jakie są ich kompetencje, oraz nakreśli „plan awaryjny” na wypadek zaistnienia nieprzewidzianych okoliczności. Koordynatorem działania wszystkich profesjonalistów jest kurator zawodowy, w tej czynności mający status organu wykonawczego sądu.

W razie gdy, mimo prawidłowego ustalenia terminu i miejsca wykonania czynności oraz mimo obecności osoby uprawnionej do przejęcia pieczy nad odbieraną osobą i przedstawicieli wezwanych przez kuratora do pomocy w wykonaniu czynności podmiotów, nie dojdzie do skutecznego odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub opiece, „kurator musi podejmować kolejne czynności w celu jego [orzeczenia] wykonania, przede wszystkim

winien wyznaczyć kolejny termin odebrania i powiadomić o nim uprawnionego⁵⁰. Jeśli kurator sądowy spodziewa się utrudnień lub oporu ze strony osoby zobowiązanej, powinien rozważyć wykonanie czynności odebrania w innym miejscu niż mieszkanie zobowiązanego, np. na terenie szkoły, przedszkola albo innej instytucji, w której przebywa dziecko.

Ponadto ustawodawca przewidział dla kuratora możliwość „wstrzymania się z wykonaniem orzeczenia do czasu ustania zagrożenia”⁵¹, ale może to nastąpić, gdy zagrożenie dobra osoby odbieranej ma charakter przejściowy. Natomiast gdy „okoliczności przemawiające przeciwko odebraniu mają charakter trwały, kurator wstrzymując się z odebraniem, powinien zawiadomić także sąd opiekuńczy o potrzebie rozstrzygnięcia z urzędu w przedmiocie zmiany orzeczenia o odebraniu, a w razie potrzeby także o władzy rodzicielskiej lub opiece (art. 572 § 1 k.p.c.). Oceny, czy zachodzą przyczyny uzasadniające wstrzymanie się przez kuratora z wykonaniem orzeczenia oraz czy mimo istnienia tych przyczyn ze względu na zagrożenie dla osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką dokonać odebrania, dokonuje kurator”⁵². Po stwierdzeniu ustania zagrożenia kurator kontynuuje wykonanie czynności przymusowego odebrania.

Przykład:

W trakcie wykonywania czynności przymusowego odebrania dziecko zasygnalizowało problemy z oddychaniem, czemu towarzyszyła zmiana w wyglądzie fizycznym. Kurator wezwał na miejsce czynności karetkę pogotowia ratunkowego. Lekarz pogotowia ratunkowego po zbadaniu dziecka poinformował, że nie ma przeciwwskazań do kontynuowania czynności przymusowego odebrania i wydał w tym zakresie zaświadczenie.

Kuratorowi albo kuratorom sądowym wykonującym czynność przymusowego odebrania w terenie przysługuje ryczałt w wys. 10% kwoty bazowej, określony w art. 91 ust. 1 pkt. 4 w związku z art. 91 ust. 3 u.k.s.

Trzeba jednak zaznaczyć, że w akcie bazowym, ogłoszonym we wrześniu 2001 r., w art. 91 ust. 1 u.k.s. nie było mowy o ryczałcie za wykonanie czynności przymusowego odebrania – ta kwestia została dopiero uregulowana w nowelizacji ustawy o kuratorach sądowych z 2022 r.⁵³

Z tego powodu w dniu 21 grudnia 2010 r. Sąd Najwyższy w składzie trzech sędziów wydał w sprawie III CZP 107/10 uchwałę, potwierdziwszy w niej, że kuratorowi (zawodowemu albo społecznemu), który wykonał czynność przymusowego odebrania, przysługuje ryczałt

⁵⁰ T. Jedynek, *Udział kuratora sądowego w wykonywaniu orzeczeń o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub opiece (art. 598⁶⁻¹³ k.p.c.)*, „Probacja” 2012, 3, s. 130.

⁵¹ Art. 598¹² § 2 k.p.c.

⁵² J. Jagieła, Nb 2 do art. 598¹² k.p.c., *op. cit.*

⁵³ Ustawa z dnia 1 grudnia 2022 r. o zmianie ustawy o kuratorach sądowych (Dz.U. poz. 27), zmiany wprowadzone nowelizacją weszły w życie 5 kwietnia 2023 r.

taki, jak za obecność przy kontakcie rodziców z dziećmi⁵⁴. Jednocześnie, co istotne z punktu widzenia kuratorów uczestniczących w czynności i następnie ubiegających się o przyznanie im wynagrodzenia za wykonaną czynność, Sąd Najwyższy odmówił podjęcia uchwały w pozostałym zakresie, czyli na dalszą część pytania prawnego: „czy kuratorowi sądowemu za wykonanie czynności w trybie art. 598⁶ k.p.c. przysługuje ryczałt wypłacany za każdą wykonaną czynność?”⁵⁵.

I. 4. Sposób dokumentowania czynności „przymusowe odebranie”

Kurator zawodowy ma obowiązek dokumentować swe czynności, podejmowane, aby wykonać orzeczenie sądu opiekuńczego o przymusowym odebraniu osoby. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków przez kuratorów sądowych w sprawach rodzinnych i nieletnich w § 9 odnosi się do zakresu czynności kuratora, do którego sąd zwrócił się o przymusowe odebranie. Ustawodawca wylicza, że:

- kurator powiadamia o terminie swych czynności uprawnionego (pkt. 1);
- kurator żąda, w razie potrzeby, pomocy odpowiednich instytucji, w tym organów pomocy społecznej (pkt. 2) oraz
- sporządza do akt sprawy pisemną notatkę z przebiegu czynności (pkt. 3).

Z kolei w Zarządzeniu Ministra Sprawiedliwości w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej w Dziale II dotyczącym „Biurowości kuratorskiej służby sądowej” w § 518 w pkt. 16. odnajdujemy wskazanie, co do zawartości „teczek kuratorskich” (w przypadku orzeczenia nakazującego kuratorowi przymusowe odebranie osoby będzie to teczka „K”):

Teczki kuratorskie zawierają w szczególności: odpis orzeczenia, kopie opinii i diagnoz biegłych, sprawozdania i karty czynności kuratorów sprawujących nadzór lub ich kopie, kopie dokumentów i informacji zebranych w wyniku czynności podejmowanych w postępowaniu wykonawczym wobec wszystkich podopiecznych występujących w sprawie, odpisy orzeczeń i zarządzeń wydanych przez sędziów lub asesorów sądowych w postępowaniu wykonawczym, odpisy orzeczeń wydawanych w sprawach osób objętych tym postępowaniem⁵⁶.

⁵⁴ Art. 91 ust. 1 pkt. 3 u.k.s.

⁵⁵ Uchwała SN z 21.12.2010 r., III CZP 107/10, OSNC 2011, nr 9, poz. 93.

⁵⁶ § 518 pkt. 16 zarz.biur.

Dodatkowo wskazaniem odnośnie do tego, jak kurator sądowy winien sporządzać dokumenty (notatki i wnioski), które następnie dołącza do teczki „K”, będzie przepis art. 126 k.p.c., wskazujący, jakie są (ogólne) wymogi formalne dla pism procesowych składanych w postępowaniu cywilnym.

Art. 126 k.p.c.

§ 1. Każde pismo procesowe powinno zawierać:

- 1) oznaczenie sądu, do którego jest skierowane;
- 2) imiona i nazwiska lub nazwy stron, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników;
- 3) oznaczenie rodzaju pisma;
- 4) osnovę wniosku lub oświadczenia;
- 5) w przypadku gdy jest to konieczne do rozstrzygnięcia co do wniosku lub oświadczenia – wskazanie faktów, na których strona opiera swój wniosek lub oświadczenie, oraz wskazanie dowodu na wykazanie każdego z tych faktów;
- 6) podpis strony albo jej przedstawiciela ustawowego lub pełnomocnika;
- 7) wymienienie załączników.

§ 2¹. Dalsze pisma procesowe, poza elementami określonymi w § 1, powinny zawierać sygnaturę akt.

Zatem należy skonstatować, że notatka kuratora powinna zawierać: imię i nazwisko kuratora oraz informację, w jakim zespole (przy jakim sądzie rejonowym) jest wykonywane orzeczenie, dane sądu, do którego jest kierowana notatka, opis przebiegu czynności odebrania osoby (a jeśli, w związku z wykonywanym orzeczeniem o przymusowym odebraniu, podejmowano więcej prób odebrania osoby, to notatka jest sporządzana po każdej próbie przymusowego odebrania), informację o ewentualnych załącznikach do notatki, podpis kuratora sądowego. Jeśli chodzi o „opis przebiegu czynności odebrania osoby”, to trzeba zauważyć, że w tym zakresie nie istnieje jednolita praktyka. Tadeusz Jedynak uważa, że

notatka powinna być możliwie precyzyjna, aby dawała obraz czynności kuratora i innych zaangażowanych podmiotów, a także zachowań dzieci i ich rodziców lub opiekunów. W notatce takiej kurator winien opisać m.in.: czynności przygotowawcze (w tym ustalenia dokonane z uprawnionym i osobami, do których kurator zwrócił się o udzielenie pomocy, a także zlecone im czynności), informacje na temat czasu i miejsca wykonania czynności

oraz przebiegu odebrania, w tym działań własnych, działań innych uczestników, reakcji dziecka i jego rodziców/opiekunów, wreszcie na temat sposobu zakończenia czynności⁵⁷.

Te same wymogi formalne odnoszą się do wniosków kierowanych przez kuratora zawodowego do sądu, wzywającego do przymusowego odebrania osoby, w zakresie:

- zarządzenia przymusowego sprowadzenia zobowiązanego celem złożenia przez niego oświadczenia o miejscu pobytu odbieranej osoby (art. 598¹¹ § 2 k.p.c.) lub
- dokonania przeszukania pomieszczeń i innych miejsc (art. 598^{11a} k.p.c.).

Gdy dojdzie do odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub opiece, kurator, po złożeniu notatki oraz rachunku, wydaje zarządzenie o zakreśleniu sprawy w wykazie „K”, a sekretarz zespołu porządkuje teczkę „K” i przekazuje ją do sekretariatu właściwego wydziału celem dołączenia do akt sprawy, w której podejmowano czynności⁵⁸.

I. 5. Wzór bezpiecznej procedury przymusowego odebrania dziecka podlegającego władzy rodzicielskiej lub pozostającego pod opieką

W dniu 16 kwietnia 2025 r. Ministerstwo Sprawiedliwości wraz z Ministerstwem Edukacji Narodowej, Ministerstwem Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Krajową Radą Kuratorów, Komendą Główną Policji i Sekcją Psychologii Sądowej Polskiego Towarzystwa Psychologicznego przyjęło „Wzór bezpiecznej procedury przymusowego odebrania dziecka podlegającego władzy rodzicielskiej lub pozostającego pod opieką”⁵⁹ (dalej „Wzór bezpiecznej procedury”) – wytyczne, które w ramach podpisanego w dniu 16 kwietnia 2025 r. porozumienia będą realizowane przez sygnatariuszy. Dokument składa się z dwóch części: Część I „Wytyczne dla kuratorów sądowych” i Część II „Zalecenia dotyczące udziału psychologa w procedurze odebrania dziecka podlegającego władzy rodzicielskiej lub pozostającego pod opieką”. Część I „Wytyczne dla kuratorów sądowych” zawiera, zaprezentowane w podrozdziałach 1.1 do 1.4 niniejszego raportu, uprawnienia kuratora sądowego wykonującego czynność przymusowego odebrania oraz prezentuje

⁵⁷ T. Jedynek, *Udział kuratora sądowego w wykonywaniu orzeczeń o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub opiece (art. 598⁶⁻¹³ k.p.c.)*, op. cit., s. 134.

⁵⁸ § 518 pkt. 17 zarz.biur.

⁵⁹ MS, ME, MRPiPS, MSWiA, KRK, KGP,PTP, *Wzór bezpiecznej procedury przymusowego odebrania dziecka podlegającego władzy rodzicielskiej lub pozostającego pod opieką*, 16 kwietnia 2025 r., <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/nowe-wytyczne-dotyczace-przymusowego-odbierania-dzieci-priorytetem-bezpieczenstwo-i-ochrona-praw-dzieci> [dostęp: 9.11.2025].

przebieg wykonania czynności od podjęcia przez kuratora czynności organizacyjnych do przeprowadzenia ich w terenie.

Pewnym nowym elementem, dla praktyki kuratorskiej, może być wątek udziału psychologa w czynności. Z „Wzoru bezpiecznej procedury” wynika, że „gdy na podstawie dostępnych informacji kurator sądowy przewiduje, że dziecko może stawiać czynny opór, grozić samobójstwem lub podejmować inne działania mogące być zagrożeniem dla jego zdrowia lub życia, **korzysta z pomocy psychologa** [podkr. A.P.-M.]”, przy czym zgodnie z przyjętymi w wytycznych desygnatami „określeń” pod określeniem „psycholog” rozumie się psychologa zatrudnionego w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej⁶⁰, w jednostkach organizacyjnych wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej⁶¹, w jednostkach systemu oświaty⁶² lub zatrudnionego w organizacjach lub innych organizacjach społecznych w zakresie ich działania. Należy mieć nadzieję, że sygnatariusze porozumienia, w efekcie którego przyjęto „Wzór bezpiecznej procedury”, swym podpisem złożonym pod porozumieniem gwarantują realizację zapisów dokumentu przez podległe im jednostki. Zatem kurator sądowy wykonujący orzeczenie sądu opiekuńczego o przymusowym odebraniu dziecka, który zwróci się do jednostki organizacyjnej pomocy społecznej albo wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej albo systemu oświaty, w których zatrudniony jest psycholog, nie może spotkać się z odmową udzielenia mu pomocy w wykonaniu czynności, o ile dana czynność odbędzie się w czasie pracy psychologa. Pewne wątpliwości budzi użyte w dokumencie sformułowanie „korzysta z pomocy psychologa”, przez co kuratorowi odejmuje się prawo podjęcia decyzji w tym zakresie, a co za tym idzie dokument ingeruje w zapisy ustawowe.

„Wzór bezpiecznej procedury” (wytyczne) to „kompleksowy przewodnik dla kuratorów sądowych oraz współpracujących z nimi instytucji, mający na celu zapewnienie prawidłowego i bezpiecznego przebiegu czynności przymusowego odebrania dziecka”⁶³. Wydaje się, że właśnie „walor edukacyjny” tego dokumentu, dla podmiotów wspierających kuratora w wykonaniu czynności przymusowego odebrania dziecka, to zakładany efekt tych interdyscyplinarnych działań Ministerstwa Sprawiedliwości. Tym bardziej że w „Postanowieniach końcowych” dokumentu zostały zawarte następujące rekomendacje odnośnie do dalszych działań, jakie zostaną podjęte po opublikowaniu „Wzoru bezpiecznej procedury”:

⁶⁰ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. Nr 64, poz. 593 ze zm.).

⁶¹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. Nr 149, poz. 887 ze zm.).

⁶² Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. 2024 poz. 737 ze zm.).

⁶³ Źródło: *Nowe wytyczne dotyczące przymusowego odbierania dzieci. Priorytetem bezpieczeństwo i ochrona praw dzieci* [online] <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/nowe-wytyczne-dotyczace-przymusowego-odbierania-dzieci-priorytetem-bezpieczenstwo-i-ochrona-praw-dzieci> [dostęp: 9.11.2025].

1. W celu ujednoczenia zadań w zakresie wykonywania czynności polegających na przymusowym odebraniu dziecka **zostaną zorganizowane interdyscyplinarne szkolenia dla pracowników podmiotów, którzy na żądanie kuratora sądowego mają obowiązek udzielenia mu pomocy** [podkr. A.P.-M.]. Zakres, częstotliwość i instytucje odpowiedzialne za organizację szkoleń będą przedmiotem porozumienia zawartego w ramach uzgodnień międzyresortowych.
2. Mając na uwadze dobro dziecka i jego najlepiej pojęty interes, **wytyczne i zalecenia zostaną udostępnione wszystkim organom, jednostkom i instytucjom, których przedstawiciele mogą być zaangażowani w realizację zadań związanych z udzielaniem pomocy kuratorowi sądowemu** [podkr. A.P.-M.] podczas przymusowego odebrania dziecka podlegającego władzy rodzicielskiej lub pozostającego pod opieką⁶⁴.

⁶⁴ MS, ME, MRPiPS, MSWiA, KRK, KGP,PTP, Wzór bezpiecznej procedury przymusowego odebrania dziecka podlegającego władzy rodzicielskiej lub pozostającego pod opieką, 16 kwietnia 2025 r., s. 21. *Nowe wytyczne dotyczące przymusowego...* [online] <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/nowe-wytyczne-dotyczace-przymusowego-odbierania-dzieci-priorytetem-bezpieczenstwo-i-ochrona-praw-dzieci> [dostęp: 9.11.2025].

II. Metodologia badań ilościowo-jakościowych „Wykonywanie orzeczeń o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub opiece”

Jeśli przyjmiemy, że „podstawowym celem nauki, w tym nauk społecznych, jest dostarczenie – dającej się zweryfikować – wiedzy”⁶⁵, a „wiedza pomaga nam wyjaśnić, przewidzieć i zrozumieć interesujące nas zjawiska empiryczne”⁶⁶, to możemy uznać, że celem tego badania było przede wszystkim ustalenie, jak wygląda praktyka kuratorska w zakresie wykonywania orzeczeń o przymusowym odebraniu osoby oraz, jeśli odbiega ona od stanu normatywnego, by wyjaśnić i zrozumieć, dlaczego tak jest. Zdaniem Stefana Nowaka „rozumiejąca interpretacja działań ludzkich i wytworów ludzkiej działalności” jest zadaniem nauk społecznych⁶⁷, przy czym owo „rozumienie” polega na „uprzytomnieniu sobie przez badacza przeżyć ludzi przezeń badanych, gdyż one to właśnie nadają sens, odpowiednie znaczenie temu, co obserwowalne – czyniąc to »zrozumiałym« dla badacza w sposób podobny, jak rozumiało jest dlań to, co on sam myśli i robi”⁶⁸.

Należy zauważyć, że w okresie obowiązywania zmienionych w 2001 r. przepisów Kodeksu postępowania cywilnego regulujących etap postępowania wykonawczego realizowanego przez kuratorską służbę sądową, Ministerstwo Sprawiedliwości poprzez swą placówkę naukowo-badawczą – Instytut Wymiaru Sprawiedliwości – nie analizowało wcześniej tej problematyki. Zatem efektem niniejszego projektu badawczego może być również diagnoza, w jakim stopniu udało się osiągnąć zamierzone rezultaty zmiany normatywnej z 2001 r. (przypomnijmy, że głównym celem zmiany był wzrost efektywności realizacji orzeczeń o przymusowym odebraniu osoby oraz skrócenie czasu, w jakim dochodziło do przywrócenia stanu prawnego).

⁶⁵ Ch. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2001, s. 23.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 23.

⁶⁷ S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 65–73.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 68.

Jak wskazuje Stefan Nowak, „porównanie stanów zamierzonych ze stanami stwierdzonymi w badaniach pozwala ocenić, w jaki stopniu udało się osiągnąć zamierzone rezultaty”⁶⁹.

Badanie „Wykonywanie orzeczeń o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub opiece” zaprojektowano i zrealizowano w metodologii mieszanej (*mixed method design*) z uwzględnieniem zróżnicowanych metod ilościowo-jakościowych, co pozwoliło zrealizować założone cele badawcze. Projekt badawczy składał się z trzech komponentów:

- **ilościowej analizy dokumentów z akt sądowych** (Nsm, C), w których sąd opiekuńczy orzekł o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy lub opiece lub teczek kuratorskich „K”, dotyczących wykonania przez kuratora czynności przymusowego odebrania osoby – łącznie w badaniu wykorzystano 219 spraw;
- **ilościowego badania ankietowego** (*online*, techniką CAWI) skierowanego do kierowników zespołów kuratorskiej służby sądowej wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich albo kierowników zespołów łączonych we wszystkich sądach rejonowych w Polsce. Badanie realizowano w okresie od 13 października 2025 r. do 13 listopada 2025 r., w analizach wykorzystano ankiety z 203 zespołów kuratorskiej służby sądowej;
- **dwóch zogniskowanych wywiadów grupowych** (*focused interview*), z udziałem po siedmiu rodzinnych kuratorów zawodowych w każdym, przeprowadzonych w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości w dniach 28 października 2025 r. i 5 listopada 2025 r.

Wykorzystanie w projekcie badawczym różnych metod zbierania danych (analizy dokumentów, badania ankietowego techniką CAWI, zogniskowanego wywiadu grupowego) było zabiegiem celowym (technika triangulacji⁷⁰), gdyż taka strategia badawcza minimalizuje stopień wpływu specyfiki danej metody na badany obszar⁷¹.

Jeśli dane otrzymane za pomocą różnych metod są stałe, to trafność tych danych zdecydowanie wzrasta. Wykorzystywana jako strategia badawcza, metoda triangulacji pozwala badaczom przewyciężyć osobiste uprzedzenia i ograniczenia wynikające z przyjęcia jednej metodologii. Dzięki łączeniu różnych metod w jednym badaniu badacze mogą częściowo pokonać brak dokładności wynikający z zastosowania jednej tylko metody i przeprowadzenia badań tylko przez jednego badacza⁷².

⁶⁹ *Ibidem*, s. 455.

⁷⁰ Triangulacja wiąże się z możliwością porównania danych uzyskanych dzięki zastosowaniu różnych metod badawczych, aby potwierdzić lub odrzucić wyniki (por. R. Barbour, *Badania fokusowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 88–90).

⁷¹ Por. Ch. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, *op. cit.*, s. 222–223.

⁷² Ch. Frankfort-Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, *op. cit.*, s. 223.

Zwłaszcza materiał empiryczny z grup fokusowych⁷³ („które są użyteczne w dochodzeniu do tego, co uczestnicy myślą, ale wyróżniają się tym, że ujawniają, *dlaczego* właśnie tak myślą”⁷⁴) oraz wyniki ankiety do kierowników zespołów w zakresie pytań otwartych były pomocne, by wyjaśnić i zrozumieć sposób działania lub niedziałania kuratora sądowego wykonującego orzeczenie o przymusowym odebraniu. Co istotne, przyjęto, że w trakcie wywiadów grupowych mogą pojawić się:

kwestie i problemy, które są istotne dla uczestników, lecz niekoniecznie zgodne z programem badacza. Oznacza to, że zgromadzone [w trakcie wywiadów] dane mogą być zaskakujące. Uczestnicy mogą na przykład brać w swoich dyskusjach pod uwagę czynniki, których wcześniej nie przewidziano, co może podkreślić znaczenie alternatywnych wyjaśnień, poglądów lub zachowań – lub nawet wskazać badaczowi nowe ramy teoretyczne, które można z pożytkiem poddać analizie⁷⁵.

II. 1. Ilościowa analiza dokumentów (badanie aktowe)

Dobór próby

Próba została skonstruowana w sposób warstwowo-losowy. Za populację docelową przyjęto liczbę spraw dotyczących przymusowego odebrania osoby przez kuratora wykazaną w druku statystycznym MS-S40r za 2024 r. (część II, dział 1, wiersz 8, kolumna 7), czyli 1237 zakończonych spraw „K” dotyczących przymusowego odebrania osoby⁷⁶. Liczby te w poszczególnych sądach (zespołach kuratorskich) uporządkowano od największej do najmniejszej i wtedy sądy podzielono na trzy warstwy (sądy z najwyższą, średnią i najmniejszą liczbą tych spraw). W każdej warstwie była równa liczba spraw – ok. 1/3 ich ogólnej liczby. Z każdej warstwy losowano odrębnie sądy (zespoły kuratorskie), a dobór próby (przyjęto liczebność próby:

⁷³ Zogniskowane wywiady grupowe (grupa ok. 6 osób + moderator) charakteryzuje się luźnym stylem prowadzenia rozmowy, podczas której dąży się przede wszystkim do sprowokowania uczestników do wyrażania wielu różnorodnych opinii na dany temat. Moderator wprowadza tematy do dyskusji i stara się ją ułatwić. Jego zadaniem jest stworzenie atmosfery sprzyjającej ekspresji osobistych i konfliktowych opinii na dany temat. Celem wywiadu zogniskowanego nie jest osiągnięcie konsensusu odnośnie do danego problemu lub jego rozwiązanie, lecz uzyskanie zróżnicowanych opinii na określony temat (por. S. Kvale, *Prowadzenie wywiadów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, 126–127).

⁷⁴ R. Barbour, *Badania fokusowe*, op. cit., s. 67.

⁷⁵ *Ibidem*, s. 68.

⁷⁶ Na marginesie warto zauważyć, że w 2024 r. w druku statystycznym MS-S40r spośród 361 sądów rejonowych 212 wykazało, że kuratorzy rodzinni wykonywali czynność przymusowego odebrania osoby, a w 149 sądach rejonowych kuratorzy nie wykonywali takiej czynności.

286 spraw z 32 sądów) z wylosowanych sądów miał charakter proporcjonalny do ogólnej liczby spraw w nich zakończonych (tabela 5).

TABELA 5. Losowanie próby do badania „Wykonywanie orzeczeń o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub opiece”

Lp.	Zespół kuratorskiej służby sądowej w:	Zakończono postępowanie w okresie sprawozdawczym (liczba spraw)	Warstwa	Losowanie
4	SR dla Krakowa - Nowej Huty	50	1	1
5	SR w Wałbrzychu	31	1	1
8	SR w Gnieźnie	27	1	1
9	SR dla Krakowa - Podgórze	23	1	1
11	SR w Chrzanowie	20	2	1
12	SR w Piasecznie	18	2	1
14	SR we Włocławku	16	2	1
20	SR w Złotoryi	14	2	1
21	SR w Tarnowie	13	2	1
29	SR dla Warszawy Żoliborza	10	2	1
32	SR dla m. st. Warszawy	9	2	1
43	SR dla Krakowa - Śródmieścia	8	2	1
60	SR w Lidzbarku Warmińskim	5	3	1
70	SR w Oławie	5	3	1
72	SR w Nakle nad Notecią	4	3	1
79	SR w Mikołowie	4	3	1
88	SR Szczecin-Prawobrzeże i Zachód	4	3	1
90	SR dla Warszawy Śródmieścia	3	3	1
97	SR w Węgrowie	3	3	1
117	SR w Biskupcu	2	3	1
126	SR Katowice-Zachód	2	3	1
131	SR Lublin-Wschód z s. w Świdniku	2	3	1
138	SR w Zielonej Górze	2	3	1
145	SR w Przemyślu	2	3	1
146	SR w Goleniowie	2	3	1
156	SR w Żninie	1	3	1
159	SR w Kościerzynie	1	3	1
171	SR w Zawierciu	1	3	1
173	SR w Jaworznie	1	3	1
174	SR w Busku-Zdroju	1	3	1

Lp.	Zespół kuratorskiej służby sądowej w:	Zakończono postępowanie w okresie sprawozdawczym (liczba spraw)	Warstwa	Losowanie
175	SR w Skarżysku Kamiennej	1	3	1
178	SR w Nowym Sączu	1	3	1
	Razem	286		

Źródło: Sekcja Analiz Wymiaru Sprawiedliwości IWS.

Następnie występowało do wylosowanych sądów rejonowych o wskazanie sygnatur teczek kuratorskich „K” i odpowiadających im sygnatur akt rozpoznawczych (wraz ze wskazaniem nazwy sądu rejonowego albo okręgowego, który wydał orzeczenie o przymusowym odebraniu). Już na tym etapie sądy rejonowe odsyłały część wylosowanych teczek „K” i akt „Nsm”. Jednak z uwagi na to, że mimo zakreślenia sprawy (teczka „K”) przez zespół kuratorski dana sprawa mogła być dalej rozpoznawana przez sąd opiekuńczy albo zespół wykonywał orzeczenie o przymusowym odebraniu dziecka na zlecenie innego sądu (rejonowego albo okręgowego), zachodziła potrzeba ponownego zwracania się o nadesłanie akt do wskazanych w odpowiedziach sądów. Te okoliczności spowodowały, że proces pozyskiwania akt i teczek „K” do badań trwał od połowy czerwca 2025 r. do połowy września 2025 r.

Ostatecznie do badań wykorzystano 219 spraw⁷⁷ z 39 sądów, w tym z 37 sądów rejonowych i dwóch sądów okręgowych oraz 35 zespołów kuratorskiej służby sądowej.

Zespół Kuratorskiej Służby Sądowej z Sądu Rejonowego we Włocławku nie nadesłał informacji o 16 wykazanych w druku statystycznym za 2024 r. zakończonych sprawach dotyczących przymusowego odebrania.

Za to oprócz wymienionych w tabeli 5 sądów rejonowych i działających w nich zespołów kuratorskiej służby sądowej, w badaniu wykorzystano pojedyncze akta spraw z:

- Sądu Okręgowego w Warszawie i w Bydgoszczy;
- Sądów Rejonowych w: Olsztynie, Krakowie (Kraków-Krowodrza), Rzeszowie, Kielcach, Nowym Targu, Brzegu, Grójcu, Grudziądzu i Wrocławiu (Wrocław-Fabryczna);
- zespołów kuratorskiej służby sądowej w Sądzie Rejonowym w: Olsztynie, Mysłowicach, Ciechanowie, Myszkowie i Wrocławiu (Wrocław-Fabryczna).

⁷⁷ W Raporcie dla oznaczenia analizowanych akt sądowych lub teczek kuratorskich będą podawane oznaczenia „A” z numerem od 1 do 219.

Kwestionariusz do badań aktowych

Dane empiryczne odnośnie do praktyki wykonywania przez kuratorów sądowych czynności „przymusowe odebranie” zebrano w oparciu o autorsko zaprojektowany kwestionariusz ankiety, którego ostateczna wersja została przyjęta po pilotażu na próbie 30 spraw.

Kwestionariusz ankiety, do analizy akt sądowych i teczek kuratorów, składał się z 32 pytań dotyczących:

- 1) zespołu kuratorskiej służby sądowej (pytanie 2);
- 2) sądu, który wydał orzeczenie (pytanie 5);
- 3) informacji, czy do badań przedstawiono teczkę kuratorską albo akta sądowe albo teczkę kuratorską i akta sądowe (pytanie 1);
- 4) rodzaju sprawy, w której sąd orzekł o przymusowym odebraniu (pytanie 6);
- 5) osoby uprawnionej i zobowiązanej (pytanie 9);
- 6) wieku, płci i rodzeństwa małoletnich (pytanie 9);
- 7) biurowości w zespole kuratorskiej służby sądowej (pytanie 10 do 13, pytanie 32);
- 8) czynności organizacyjnych podejmowanych przez kuratora sądowego (pytanie 14);
- 9) przebiegu czynności przymusowego odebrania osoby w terenie, w tym liczby prób odebrania osoby, osób uczestniczących i wspomagających wykonanie czynności oraz trudności w wykonaniu orzeczenia przez kuratora sądowego (pytanie 15 do 29);
- 10) kwestii ubiegania się kuratora o przyznanie przez sąd wynagrodzenia za wykonanie czynności (pytanie 30 i 31).

Dane z ankiety zostały wprowadzone do bazy danych Pakietu Statystycznego dla Nauk Społecznych (IBM SPSS 24) i następnie opracowane statystycznie przy wsparciu pracowników Sekcji Analiz Wymiaru Sprawiedliwości IWS.

II. 2. Ankieta *online* do kierowników zespołów kuratorskiej służby sądowej

W badaniu zastosowano standaryzowany kwestionariusz ankietowy opracowany przez autorkę, mający ustalić:

- jaka jest skala i charakterystyka spraw, w których sąd zarządził przymusowe odebranie osoby;
- z jakimi trudnościami stykają się w terenie kuratorzy sądowi wykonujący te orzeczenia;
- jakie obszary wymagają zmian legislacyjnych.

Narzędzie zawierało pytania, które dotyczyły:

- 1) liczby spraw dotyczących przymusowego odebrania osoby, wykonywanych w zespole, i charakterystyki tych spraw (wydanie dziecka na podstawie art. 100 k.r.o., odebranie z Konwencji haskiej z 1980 r., odebranie do pieczy zastępczej);
- 2) trudności w realizacji orzeczenia sądu: (a) sprawy, w których doszło do więcej niż jednej próby przymusowego odebrania, (b) sprawy, w których kurator wnioskował o zarządzenie przez sąd przeszukania pomieszczeń lub (c) żądał od policji usunięcia osób utrudniających wykonanie przez niego czynności, (d) sprawy, w których doszło do sytuacji niebezpiecznych dla uczestników czynności przymusowego odebrania;
- 3) ukształtowanej w danym zespole praktyki wykonywania tych orzeczeń (np. wsparcie ze strony innego kuratora, pomoc innych profesjonalistów);
- 4) uzyskiwania wynagrodzenia za wykonywaną czynność;
- 5) skarg na czynności kuratora;
- 6) własnych uwag i propozycji respondentów.

Ponadto dodano trzy pytania metryczkowe, pozwalające na dokonanie ogólnej charakterystyki zespołu kuratorskiej służby sądowej: (a) liczba etatów, w tym (b) aplikantów kuratorskich; (c) zespół rodzinny albo łączony i (d) okręg sądowy.

Badanie zrealizowano na próbie liczącej $n = 337$ zespołów wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich (193 zespoły) oraz zespołów łączonych (144 zespoły), techniką CAWI (ang. *Computer Assisted Web Interview*, wywiad internetowy wspomagany komputerowo), w której ankieta dostępna przez stronę internetową jest wypełniana samodzielnie przez respondenta.

Kwestionariusz ankiety umożliwiał zbieranie zarówno danych ilościowych, jak i jakościowych, w tym odpowiedzi na pytania otwarte dotyczące m.in.: (1) źródła trudności w skutecznym wykonaniu postanowienia lub uzyskaniu przez kuratora pomocy ze strony innych profesjonalistów i reakcji kuratora na to, (2) przyjętej w danym zespole praktyki wykonywania tej czynności w terenie, (3) realizacji przez policję czynności przeszukania pomieszczeń i reakcji na żądanie kuratora odnośnie do usunięcia osób utrudniających wykonanie czynności, (4) wystąpienia sytuacji niebezpiecznych przy wykonywaniu czynności lub (5) skargowości odnośnie do tej kategorii spraw.

Badanie CAWI zrealizowano w dwóch turach – po raz pierwszy badaczka zwróciła się mejlowo w dniu 9 października 2025 r. do wszystkich 47 kuratorów okręgowych, o pomoc w dotarciu z prośbą o wypełnienie ankiety zamieszczonej na stronie internetowej Instytutu. Po raz drugi, w dniu 27 października 2025 r., autorka zwróciła się ponownie mejlowo do wszystkich kuratorów okręgowych o przesłanie przypomnienia i prośby o wypełnienie ankiety do zespołów kuratorskich. Ostatecznie, do 15 listopada 2025 r., ankietę wypełniło

203 kierowników zespołów kuratorskiej służby sądowej (rodzinnych i łączonych), co stanowi 60% ogólnej liczby tych zespołów⁷⁸.

II. 3. Zogniskowane wywiady grupowe (*focused interview*)

W dniach 29 października 2025 r. i 5 listopada 2025 r., w siedzibie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, zostały przeprowadzone przez autorkę, przy wsparciu dr. Jerzego Słyka, dwa zogniskowane wywiady grupowe z udziałem po siedmiu kuratorów zawodowych w każdym. Ośmiu kuratorów pochodziło z zespołów, których teczki „K” były analizowane w badaniu aktowym. Pozostałych sześciu reprezentowało zespoły, które nie uczestniczyły w badaniu aktowym, ale w druku statystycznym MS-S40r za 2024 r. wykazywały wykonywanie czynności przymusowego odebrania. Za zgodą uczestników wywiady zostały nagrane i transkrybowane – uczestnikom wywiadów przypisano oznaczenia „F” od 1 do 14, by zanonimizować ich dane.

Obydwa zogniskowane wywiady grupowe były moderowane przez autorkę. Dyskusja pomiędzy uczestnikami ogniskowała się wokół sześciu tematów związanych z wykonywaniem przez kuratorów orzeczeń o przymusowym odebraniu osoby:

- 1) ile i jakich orzeczeń rocznie jest wykonywanych w zespole?
- 2) jak wygląda wykonanie orzeczenia o odebraniu do pieczy zastępczej?
- 3) czy czynność wykonuje jeden czy więcej niż jeden kurator? Jak wygląda wtedy kwestia wynagrodzenia?
- 4) czy w ostatnim roku była wykonywana czynność, w której była więcej niż jedna próba odebrania i jakie były tego okoliczności?
- 5) kto zwykle wspomaga kuratora w wykonaniu tej czynności, a pomocy kogo brakuje kuratorom?
- 6) czy w trakcie ostatniego roku, w związku z przymusowym odebraniem, były jakieś sytuacje niebezpieczne? Jakie działania w związku z tymi zdarzeniami podjął kurator?

⁷⁸ W Raporcie dla oznaczenia ankiety kierowanej do kierowników zespołów kuratorskiej służby sądowej wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich będą podawane oznaczenia „K” z numerem od 1 do 203.

III. „Wykonanie orzeczeń o przymusowym odebraniu dziecka na podstawie art. 598⁶ k.p.c.” – wyniki badań

W 2024 r. kuratorzy rodzinni wykonali skutecznie 1237 przymusowych odbiorów, a w I półroczu 2025 r. – 556. Na ostatni dzień sprawozdawczy za 2024 r. kuratorzy wykazywali 214 niewykonanych odbiorów odnośnie do 305 małoletnich, a na dzień 30 czerwca 2025 r. – 221 odbiorów.

Warto zauważyć, że w 2024 r. w 93 zespołach kuratorskiej służby sądowej wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich, co stanowi 27,6% ogólnej liczby tych zespołów, czynność przymusowego odebrania nie była w ogóle wykonywana. Ta tendencja ujawniła się również w ankiecie *online* do kierowników zespołów wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich – 39 kierowników, spośród 203 biorących udział w badaniu – co stanowi 19,2% respondentów, odpowiedziało, że w 2024 r. i w I połowie 2025 r. w ich zespole nie wykonywano orzeczenia o przymusowym odebraniu.

Z kolei na pytanie „Ile takich czynności było wykonywanych w zespole we wskazanym czasie?” respondenci odpowiedzieli w następujący sposób (tabela 6):

TABELA 6. Liczba orzeczeń wykonywanych w ZKSS w 2024 r. i w I poł. 2025 r. (ankieta *online*)

Liczba wykonywanych w zespole orzeczeń o przymusowym odebraniu	Liczba zespołów	%	% skumulowany
1	33	16,3	16,3
2	32	15,8	32,1
3	23	11,3	43,4
4	10	4,9	48,3
5	8	3,9	52,2
6	8	3,9	56,1
7	5	2,5	58,6
8	8	3,9	62,5

Liczba wykonywanych w zespole orzeczeń o przymusowym odebraniu	Liczba zespołów	%	% skumulowany
9	4	2,0	64,5
10	5	2,5	67,0
11	2	1,0	68,0
13	3	1,5	69,5
16	2	1,0	70,5
18	1	0,5	71,0
21	1	0,5	71,5
23	2	1,0	72,5
24	1	0,5	73,0
25	1	0,5	73,5
26	1	0,5	74,0
28	1	0,5	74,5
31	1	0,5	75,0
44	1	0,5	75,5
48	1	0,5	76,0
50	1	0,5	76,5
64	1	0,5	77,0
68	1	0,5	77,5
70	1	0,5	78,0
Brak orzeczeń	12	5,2	83,2
Brak danych	33	16,3	100,0
Ogółem	203	100,0	

Źródło: opracowanie własne.

Zaprezentowane w tabeli 6 dane wskazują, że najczęściej w zespole kuratorskiej służby sądowej w 2024 r. i w pierwszej połowie 2025 r. było wykonywane jedno do trzech orzeczeń o przymusowym odebraniu (dotyczy 43,4% zespołów). Z kolei od 1 do 10 orzeczeń o przymusowym odebraniu dziecka wykonywało, we wskazanym okresie, 67% uczestniczących w badaniu zespołów. Więcej niż 10 orzeczeń wykonywało jedynie 10% uczestniczących w badaniu zespołów.

W ankiecie *online* zapytano również o liczbę spraw „haskich” wykonywanych w zespole. Na to pytanie twierdząco odpowiedziały 23 zespoły – 17 wykonywało jedno orzeczenie „haskie”, trzy zespoły dwa orzeczenia „haskie” i trzy zespoły trzy orzeczenia „haskie”. Wśród wymienionych przez respondentów krajów, których obywatelem była osoba uprawniona w tych sprawach, znalazły się: Wielka Brytania (cztery sprawy), Holandia (trzy sprawy), Belgia (dwie

sprawy), Francja (dwie sprawy), Niemcy (dwie sprawy) i Szwecja (dwie sprawy). Pozostałe kraje: Hiszpania, Irlandia, Norwegia, Litwa, Włochy i Australia – po jednej sprawie.

Należy pamiętać, że czynność „przymusowe odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką”, podobnie jak czynność „obecność kuratora przy kontakcie” nie wchodzi w standard obciążenia pracą kuratora zawodowego⁷⁹. To oznacza, że kurator wykonuje czynność „przymusowe odebranie” lub „obecność przy kontaktach” poza standardowymi czynnościami (wywiady, nadzory, posiedzenia zespołu interdyscyplinarnego lub grup diagnostyczno-pomocowych) wynikającymi z zakresu obowiązków zatwierdzonego przez prezesa sądu.

III. 1. Ogólna informacja o przesłanych przez sądy aktach spraw i teczках kuratorskich

W badaniu wykorzystano 219 spraw, w których sąd opiekuńczy (wydział rodzinny i nieletnich w sądzie rejonowym albo wydział cywilny, w tym tzw. haski, w sądzie okręgowym) orzekł o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy lub pozostającej pod opieką. Akta spraw sądowych przesłało łącznie 39 sądów, w tym 37 sądów rejonowych i dwa sądy okręgowe. Natomiast teczki „K” pochodziły z 35 zespołów kuratorskiej służby sądowej. Dane empiryczne z badań aktowych uzyskano z analizy:

- 160 spraw, w których sądy nadesłały zarówno akta sprawy o przymusowym odebraniu (Nsm, Ns, C), jak i teczkę kuratorską „K”;
- 36 spraw, w których sądy nadesłały jedynie teczki kuratorskie „K”, z uwagi na konieczność podejmowania bieżących czynności w sprawie, w toczącym się nadal postępowaniu rozpoznawczym;
- 23 akt spraw sądowych, w których sąd orzekł o przymusowym odebraniu dziecka (bez teczki kuratorskiej „K”).

Jeden z wylosowanych sądów rejonowych – Sąd Rejonowy dla Warszawy-Żoliborza w Warszawie, odmówił przesłania do Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości żądanych akt sądowych i teczek kuratorskich „K”, powołując się na „art. 156 § 1 k.p.k. w zw. z § 133 ust. 11 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych oraz biorąc pod uwagę, iż sprawy dotyczą osób małoletnich, które podlegają szczególnej ochronie”⁸⁰. Wiceprezes tego Sądu wyraziła zgodę na wgląd w akta spraw

⁷⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 maja 2023 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego (Dz.U. poz. 896).

⁸⁰ Pismo Wiceprezesa Sądu Rejonowego dla Warszawy-Żoliborza w Warszawie z dnia 21 lipca 2025 r. znak Adm. 504.94.2025.

w czytelni akt. W związku z tym w dniu 10 września 2025 r. badaczka dokonała w siedzibie sądu analizy 11 akt spraw rozpoznawczych Nsm, do których jedynie w siedmiu dołączone były teczki kuratorskie.

III. 2. Sprawy, w których sąd opiekuńczy orzekał o przymusowym odebraniu dziecka

Wśród analizowanych w badaniu aktowym spraw:

- **3 sprawy** (1,4% ogółu) dotyczyły odebrań tzw. haskich (w dwóch sprawach uprawnionymi byli Belgowie, a w jednej obywatel Litwy)⁸¹;
- **21 spraw** (9,6% ogółu) dotyczyło przymusowego odebrania na wniosek uprawnionego, w sprawie o wydanie dziecka na podstawie art. 100 k.r.o.;
- **192 sprawy** (87,7% ogółu) dotyczyły przymusowego odbioru dzieci do pieczy zastępczej. W przypadku odbiorów do pieczy zastępczej kuratorzy realizowali 170 postanowień zabezpieczających (co stanowi 77,6% ogółu spraw o umieszczenie w pieczy zastępczej). Co istotne, dla etapu wykonania przez kuratora sądowego orzeczenia sąd opiekuńczy orzekający o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej w 120 sprawach nie wskazał miejsca pieczy, co stanowi 62,2% wszystkich orzeczeń o umieszczeniu w pieczy zastępczej).

Dodatkowo ustalono, że w sześciu analizowanych sprawach (A4, A5, A19, A24, A46, A71), co stanowi 2,3% ogółu spraw, sąd opiekuńczy wzywał do wykonania orzeczenia o przymusowym odebraniu dziecka również inne zespoły kuratorskiej służby sądowej. W dwóch sprawach inny zespół podejmował jedną próbę odbioru, w jednej sprawie – dwie próby odbioru, w dwóch sprawach – cztery próby odbioru i w jednej sprawie – sześć prób odbioru osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką.

Z kolei w dwóch sprawach (A11, A33) przymusowe odebranie nastąpiło na podstawie tego samego orzeczenia, gdyż przed upływem trzech miesięcy od jego wydania ponownie doszło do naruszenia stanu prawnego przez zobowiązanego. W sprawie A11, po skutecznym odebraniu małoletniego od zobowiązanego ojca w sprawie A10, małoletni uciekł matce na ulicy i następnie został zatrzymany przez policję, która odwiozła go do zobowiązanego do wydania dziecka ojca (*sic!*). Natomiast w sprawie A33 po skutecznym przymusowym odebraniu dziecka przez kuratora sądowego w dniu 27 maja 2024 r. zobowiązany ojciec porwał dziecko ze szkoły w dniu 7 czerwca 2024 r.

⁸¹ Należy pamiętać, że w trybie Konwencji haskiej z 1980 r. może zostać wydane dziecko, które nie ukończyło 16. roku życia.

Podczas wywiadów fokusowych z udziałem kuratorów również dyskutowano na temat spraw, w których sąd opiekuńczy zarządza przymusowe odebranie. Oto przykładowe wypowiedzi uczestników:

F7: Mogę powiedzieć o praktyce sądu, w którym pracowałem wcześniej. Tam kuratorzy robili wszystko, każdy rodzaj przymusowego odebrania. I z Konwencji haskiej, i na wniosek rodzica uprawnionego i piecza zastępcza. Natomiast w sądzie, w którym obecnie pracuję, zauważyłem tendencję taką, że głównie przymusowe odebrania są realizowane do pieczy zastępczej, w sytuacji, w której PCPR nie może wykonać takiego orzeczenia.

F1: My też robimy wszystko, i z Konwencji, i do pieczy, i między rodzicami. Chociaż najczęściej się zdarzają do pieczy. Sprawy z Konwencji czy od rodzica do rodzica to są pojedyncze sprawy, ale bywają.

F8: U nas tylko do pieczy, nie było haskich, nie było od rodzica do rodzica. Nie trafiły się takie odebrania. Natomiast co do umieszczeń do pieczy – to zawsze tak było.

F9: My mamy, powiedziałbym, że pół na pół, między rodzicami i do pieczy instytucjonalnej. Z Konwencji mniej, ale też mamy – właśnie jutro mamy zaplanowaną czynność.

Wypowiedzi uczestników wywiadów potwierdzają zidentyfikowaną w badaniu aktowym proporcję między przymusowymi odebraniem do pieczy zastępczej a sprawami o wydanie dziecka i z Konwencji haskiej.

Forma – postanowienie czy zarządzenie?

W trzech sądach rejonowych, w ośmiu sprawach (A154, A155, A156, A157, A158, A159, A169, A179) odnotowano, że sąd opiekuńczy nie wydał postanowienia o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką do pieczy zastępczej, lecz zwracał się do zespołu kuratorskiej służby sądowej o wykonanie tej czynności w formie zarządzenia. Na to nie zareagował kierownik zespołu, bo wydał zarządzenie o zarejestrowaniu sprawy w wykazie „K”, mimo tego że w Zarządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 czerwca 2019 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej, w § 518 ust. 15 wyraźnie jest mowa o „odpisach orzeczeń sądu”, które podlegają rejestracji w odpowiednim urzędzie.

W jednej z tych spraw (A169) to kurator zawodowy złożył wniosek do sądu „o doprecyzowanie postanowienia” i „umieszczenie w nim kwestii: »nakazać kuratorowi sądowemu przymusowe odebranie na podstawie art. 598 k.p.c.«”⁸². W odpowiedzi na ten wniosek kuratora zawodowego sąd wydał w tej sprawie odrębne postanowienie, w którym nakazał kuratorowi przymusowe odebranie małoletniego.

W trakcie fokusów również pojawił się wątek „nietypowej” formy orzeczenia o przymusowym odebraniu dziecka przez kuratora:

F12: Natomiast mieliśmy taką „perełkę”, gdzie sekretariat na zarządzenie sędziego świeżo przeniesionego z wydziału cywilnego dał mi [kierownikowi] taką karteczkę, na której było napisane tak: „W związku z informacją, która wpłynęła do sądu, że matka nie odprowadziła dziecka do placówki, na zarządzenie sędziego zrealizować doprowadzenie dziecka do placówki”.

Być może zidentyfikowana w badanych aktach praktyka (jednego sądu rejonowego) oraz głos kuratora, z innego sądu podczas fokusu, to wyjątki, ale na pewno również na etapie orzeczniczym należy te kwestie ujednoczyć.

W pozostałych 211 aktach spraw sąd opiekuńczy wydawał postanowienie o przymusowym odebraniu dziecka i przekazywał je do wykonania do zespołu kuratorskiej służby sądowej. O ile w przypadku odebrań „haskich” i w sprawach o wydanie dziecka sąd zawsze przekazywał do zespołu odrębne postanowienie o przymusowym odebraniu, to w przypadku przymusowych odebrań do pieczy zastępczej sądy realizowały dwie strategie:

- w jednym orzeczeniu, o wszczęciu z urzędu postępowania o wydanie albo o zmianę zarządzeń opiekuńczych, sąd orzekał o umieszczeniu dziecka na czas toczącego się postępowania w pieczy zastępczej i w tym samym orzeczeniu postanawiał o przymusowym odebraniu dziecka przez kuratora sądowego;
- sąd najpierw wydawał postanowienie o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, a następnie po zawiadomieniu (np. od organizatora rodzinnej pieczy zastępczej albo powiatowego centrum pomocy rodzinie, albo miejskiego ośrodka pomocy społecznej) o tym, że dziecko nie dotarło do wskazanego miejsca pieczy zastępczej, sąd w kolejnym orzeczeniu postanawiał o przymusowym odebraniu dziecka do pieczy zastępczej przez kuratora sądowego.

W przypadku gdy sąd wydawał odrębne postanowienie o przymusowym odebraniu, nie musiał opatrywać go wzmianką o wykonalności lub informacją o prawomocności. Natomiast gdy sąd wydawał tylko jedno postanowienie (o umieszczeniu w pieczy zastępczej

⁸² A169, notatka kuratora zawodowego z dnia 24 września 2024 r.

i przymusowym odebraniu) i kierował je do wykonania do zespołu kuratorskiej służby sądowej, winien wypowiedzieć się, co do jego wykonalności bądź prawomocności. Wydaje się, że kierownicy zespołów kuratorskich nie różnicowali tej sytuacji. Ustalono, że jedynie w pięciu sprawach kierownik zespołu, przed podjęciem decyzji o zarejestrowaniu orzeczenia w wykazie „K”, zwrócił się do sądu o dodanie wzmianki o jego wykonalności. Co więcej, w przywołanych wcześniej siedmiu sprawach, w których sąd do zespołu skierował „zarządzenie o przymusowym odebraniu”, kierownik zarządził jego zarejestrowanie bez sprawdzenia, czy orzeczenie o umieszczeniu w pieczy zastępczej dziecka jest wykonalne.

Dwuetapowość decyzji sądu o odebraniu dziecka do pieczy zastępczej

W toku analizy akt sądowych dostrzeżono również dwie praktyki sądu opiekuńczego orzekającego o przymusowym odebraniu dziecka do pieczy zastępczej:

- sąd, wydawszy orzeczenie (kończące postępowanie albo zabezpieczające) o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, wzywa najpierw zobowiązanego do dobrowolnego wydania dziecka (np. A188) lub przesyła orzeczenie do uprawnionego podmiotu odpowiedzialnego za miejsca w pieczy zastępczej i oczekuje na informację od tego podmiotu o wykonaniu orzeczenia (np. A124). Dopiero po upływie terminu na dobrowolne doprowadzenie dziecka do pieczy zastępczej albo wydanie podmiotowi uprawnionemu dziecka sąd wydaje postanowienie (w nowej sprawie, z nowym numerkiem) o przymusowym odebraniu dziecka przez kuratora sądowego;
- sąd opiekuńczy, w jednej sprawie i w jednym orzeczeniu, orzeka o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej i o przymusowym odebraniu przez kuratora sądowego. W ten sposób sąd pomija etap „dobrowolnego” wykonania orzeczenia przez zobowiązanego rodzica. Na podstawie analizy wylosowanych do badania spraw można stwierdzić, że jest to dominująca praktyka sądów, które orzekają o przymusowym umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej. Przyjąwszy taką strategię, sąd nie sprawdza, czy możliwe jest dobrowolne doprowadzenie dziecka przez „zobowiązanego” rodzica do pieczy zastępczej.

Podczas wywiadów fokusowych kuratorzy również sygnalizowali, że sąd nie sprawdza, czy jest możliwość dobrowolnego odprowadzenia dziecka do pieczy zastępczej:

F3: U nas praktyka jest taka, że jak sąd wydaje postanowienie, to w pkt. 1 zabezpiecza, w pkt. 2 zleca kuratorowi przymusowe odebranie. Ja to analizowałam – w ubiegłym roku chyba 20 odbiorów dzieci było i tylko w dwóch przypadkach było tak, że sąd zobowiązał

rodziców do doprowadzenia małoletniego do placówki wskazanej przez PCPR w terminie jakimś tam, np. 15 dni, a jeśli nie, to sąd zleca kuratorowi odebranie, od razu jest klauzula.

F2: Generalnie sąd u nas, gdy chce wydać orzeczenie o umieszczeniu w pieczy zastępczej, to zwraca się do MOPS lub PCPR o wskazanie rodziny zastępczej. Oni wskazują rodzinę zastępczą i sąd wydaje postanowienie z konkretną rodziną zastępczą czy konkretną placówką. I wtedy zleca to do wykonania opieki społecznej lub PCPR-owi. Podam przykład, mieliśmy w ubiegłym roku może 25–30 zabezpieczeń o umieszczeniu w pieczy zastępczej, a wykonaliśmy jedno odebranie.

Oczywiście ta kwestia, czyli stosowanie zasady dwuetapowości – najpierw dobrowolne wydanie, potem przymusowe odebranie – podlega indywidualnej ocenie, ale należy pamiętać, że część zobowiązanych może być skłonna „dobrowolnie” zastosować się do wykonania orzeczenia sądu. W analizowanej próbie do dobrowolnego odprowadzenia dziecka do pieczy zastępczej doszło w 32 spośród 192 spraw, co stanowi 16,7% ogółu odebrań do pieczy zastępczej.

Niestandardowe sprawy, w których sąd orzekł przymusowe odebranie

W przedłożonych do badań sprawach znalazły się niestandardowe orzeczenia sądów opiekuńczych o przymusowym odebraniu dziecka przez kuratora sądowego dotyczące:

- przymusowego odebrania małoletniego (noworodka albo niemowlaka) przez kuratora sądowego do pieczy zastępczej ze szpitala położniczego – w analizowanej próbie spraw zidentyfikowano 10 takich odebrań (A50, A51, A53, A56, A57, A58, A107, A116, A198 i A216);
- przymusowego odebrania dziecka ze szpitala, z oddziału psychiatrycznego, w dwóch sprawach (A200, A204);
- przymusowego odebrania noworodka pozostawionego przez matkę w Domu Samotnej Matki (A100) przez kuratora sądowego do pieczy zastępczej;
- przymusowego odebrania małoletniego, który uciekł z placówki opiekuńczo-wychowawczej i nadal przebywał na ucieczce (A27);
- przymusowego odebrania dziecka i umieszczenia go w szpitalu na oddziale psychiatrycznym (A60);
- przymusowego odebrania dziecka i umieszczenia go w domu pomocy społecznej, o czym orzekł w zabezpieczeniu sąd okręgowy prowadzący postępowanie rozwodowe rodziców dziecka (A146);

- przymusowego odebrania dziecka i umieszczenia go w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu terapeutycznego wskazanej przez MOPS⁸³ (A208, A210). W obydwu sprawach MOPS informował sąd, że nie posiada takiej placówki na terenie swojego powiatu i poszukuje miejsca w tego typu placówce na terenie innego powiatu. Ostatecznie MOPS prosił sąd o zmianę wydanego orzeczenia w sprawie A208 na „umieszczenie w ośrodku leczniczo-rehabilitacyjnym”, a w sprawie A210 na „przeprowadzenie diagnozy przez powołanych biegłych lub na umieszczenie na oddziale psychiatrii sądowej”. W sprawie A208 orzeczenie o przymusowym odebraniu wpłynęło do zespołu kuratorów w dniu 9 lutego 2024 r. i wobec braku możliwości umieszczenia we wskazanej placówce sąd umorzył postępowanie w dniu 28 kwietnia 2025 r. Natomiast w sprawie A210 orzeczenie wpłynęło do zespołu kuratorów w dniu 25 kwietnia 2024 r. i wobec braku możliwości jego wykonania sąd postanowił o niewykonywaniu orzeczenia o przymusowym odebraniu.

W wymienionych 16 sprawach nie zachodziła potrzeba orzekania o przymusowym odebraniu małoletniego ze szpitala położniczego i psychiatrycznego oraz z Domu Samotnej Matki, gdyż podmioty, w których dziecko przebywało, wydałyby to dziecko każdej osobie wskazanej w orzeczeniu sądu opiekuńczego, np. rodzicowi zastępczemu albo przedstawicielowi placówki opiekuńczo-wychowawczej. Ponadto w przypadku dziecka, które miało zostać umieszczone w domu pomocy społecznej albo na oddziale psychiatrycznym w szpitalu, albo było na ucieczce z placówki opiekuńczo-wychowawczej, nie było podstaw prawno-materialnych do zastosowania tej procedury.

Wokół tej kwestii toczyła się również dyskusja podczas wywiadów fokusowych:

F10: Sędziowie bardzo lubią, jak kurator jest i z jednej strony to bardzo miłe, a z drugiej strony bardzo często robimy odebrania, ponieważ na moim terenie są porodówki. My często odbieramy takie maluszki ze szpitala. Idziemy z rodziną zastępczą i zastanawiamy się, po co tam idziemy.

F9: My całkiem niedawno mieliśmy takie postanowienie, w którym sąd napisał, że kurator ma zapewnić bezpieczeństwo w trakcie odebrania rodzinie zastępczej (*sic!*).

F10: Mamy również odebrania ze szpitala psychiatrycznego i czekamy czasem w tym szpitalu po trzy godziny na wypis.

⁸³ Art. 95 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. Nr 149, poz. 887 ze zm.) ustawodawca wymienia typy placówek opiekuńczo-wychowawczych (typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego).

Niestandardowe zarządzenia sądu opiekuńczego

Dodatkowo dwa wylosowane sądy rejonowe (np. A124, A191) w każdym zarządzeniu o przekazaniu do zespołu kuratorskiej służby sądowej postanowienia o przymusowym odebraniu zobowiązywały kuratora zawodowego do złożenia, w terminie trzech albo pięciu dni, sprawozdania z wykonania odebrania i umieszczenia małoletniego w pieczy. Przy czym należy dodać, że sąd przekazujący swe orzeczenie do wykonania do zespołu kuratorów nie miał wskazanego przez PCPR miejsca w pieczy dla dziecka, co oznacza, że problem negocjacji odnośnie do wskazania i poszukiwania miejsca w pieczy dla dziecka został przerzucony przez sąd na kuratora.

III. 3. Dane dotyczące odbieranych dzieci, zobowiązanego i uprawnionego

W analizowanych 219 sprawach przymusowemu odebraniu miało podlegać łącznie 322 dzieci, w tym 155 dziewczynek (47,6% ogółu dzieci) i 167 chłopców (52,4% ogółu dzieci). W 155 przypadkach (70,8% ogółu spraw) odebranie dotyczyło jednego dziecka. W 38 sprawach, co stanowi 17,4% ogółu spraw, kurator odbierał dwoje dzieci. W 17 przypadkach (7,8% ogółu spraw) kurator odbierał trójkę rodzeństwa, w pięciu sprawach (2,3% ogółu) odbierał czworo rodzeństwa, a w czterech sprawach (1,8% ogółu) odbierał piątkę rodzeństwa (tabela 7).

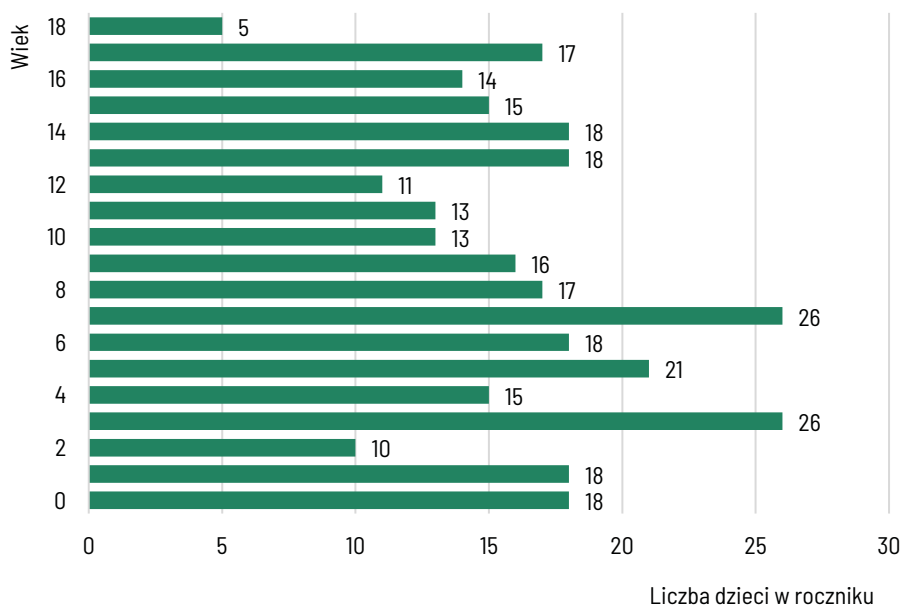
TABELA 7. Liczba dzieci w rodzinie podlegających przymusowemu odebraniu

Liczba dzieci w sprawie	Liczba spraw	Łącznie liczba dzieci
Jedno dziecko	155	155
Dwoje dzieci	38	76
Troje dzieci	17	51
Czworo dzieci	5	20
Pięcioro dzieci	4	20
Ogółem	219	322

Źródło: opracowanie własne.

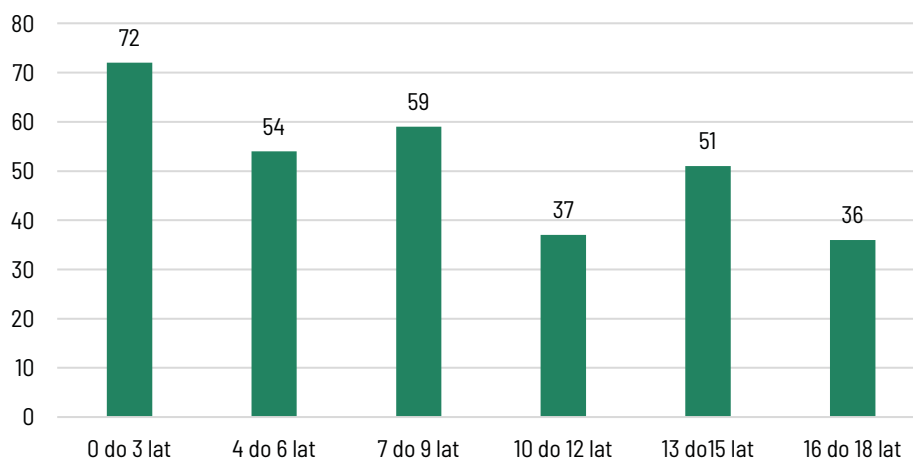
Średni wiek dziecka, które było odbierane przymusowo przez kuratora, wyniósł 8 lat i 3 miesiące. Wykresy 1 i 2 przedstawiają liczbę dzieci w poszczególnych kategoriach wiekowych (według roczników i według grup wiekowych).

WYKRES 1. Liczba dzieci w poszczególnych rocznikach

Źródło: opracowanie własne.

WYKRES 2. Liczba odbieranych dzieci wg grup wiekowych

Źródło: opracowanie własne.

Dane odnośnie do wieku dzieci odbieranych wskazują, że najczęściej sądy orzekały o odebraniu „małych” dzieci. Dzieci w wieku od urodzenia do ukończonych 7 lat stanowiły 49,1% całej populacji dzieci, a dzieci w wieku poniżej 10. roku życia – 64% populacji wszystkich dzieci.

Jeśli chodzi o osoby zobowiązane do wydania dziecka, to wśród nich było: 119 matek (54,3% ogółu), 28 ojców (12,8% ogółu), 61 rodziców dzieci (27,9% ogółu) i 11 innych osób (5% ogółu), wśród nich spokrewnione i niezawodowe rodziny zastępcze oraz krewni dziecka.

Z kolei wśród osób uprawnionych do przejęcia pieczy nad dzieckiem było: 20 matek (9,1 ogółu uprawnionych), sześciu ojców (2,7% ogółu) i 193 przedstawiciele pieczy zastępczej, w tym rodziców zastępczych i pracowników powiatowych centrów pomocy rodzinie albo miejskich ośrodków pomocy społecznej.

III. 4. Czynności organizacyjne kierownika zespołu i kuratora zawodowego

Czynności kierownika zespołu

W analizowanej próbie w 11 sprawach (5% ogółu spraw) orzeczenie sądu nie podlegało natychmiastowej rejestracji w wykazie „K”, z uwagi na zidentyfikowane przez kierownika zespołu kuratorskiej służby sądowej braki formalne, takie jak:

- brak stwierdzenia wykonalności – pięć spraw (2,3% ogółu);
- brak wskazania adresu miejsca pobytu odbieranej osoby – dwie sprawy (0,9% ogółu);
- brak danych osoby zobowiązanej – jedna sprawa (0,5% ogółu);
- błędy w danych osób objętych orzeczeniem, co wymagało sprostowania przez sąd oczywistej omyłki pisarskiej – trzy sprawy (1,5% ogółu);
- brak danych osoby uprawnionej (piecza zastępcza) – jedna sprawa (0,5% ogółu).

Z kolei w sprawie A46 kierownik zespołu wzywany przez sąd, w ramach pomocy sądowej, do wykonania czynności przymusowego odebrania, odesłał orzeczenie sądu (bez rejestracji w wykazie „K”) wskazując, że orzeczenie, w którym sąd zdecydował o umieszczeniu małoletniego „w pieczy zastępczej wskazanej przez PCPR”:

nie może zostać wykonane, gdyż kurator sądowy jest uprawniony do odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką od każdej osoby, u której się znajduje, **tylko w obecności uprawnionego albo osoby przez niego upoważnionej lub przedstawiciela instytucji przez niego upoważnionego (art. 598⁸⁻⁹ k.p.c.)**, zatem w zleceniu sądu powinny być wpisane dane osoby uprawnionej, pozwalające ją zidentyfikować, lub dane placówki opiekuńczo-wychowawczej. Tymczasem brak jest informacji, czy PCPR w (...) wskazał już rodzinną pieczę zastępczą dla małoletnich i czy PCPR lub MOPS – właściwy ze względu na aktualne miejsce pobytu małoletnich – podjął działania zmierzające do odebrania małoletnich⁸⁴.

⁸⁴ A46, notatka kierownika ZKSS z dnia 14 sierpnia 2024 r.

W pozostałych 108 sprawach (95% ogółu) orzeczenie podlegało rejestracji w wykazie „K” i zgodnie z zarządzeniem kierownika było przedstawiane do referatu kuratora zawodowego, na którego terenie miało przebywać odbierane dziecko.

W trakcie zogniskowanych wywiadów grupowych kuratorzy dyskutowali o sposobie przydziału sprawy o przymusowe odebranie do referatów kuratorów zawodowych. Co do zasady obowiązuje podział terenu zgodny z ustanowionym przez prezesa sądu „Zakresem czynności” kuratora zawodowego. Jednak zdarzają się odstępstwa od tej zasady:

F7: Zazwyczaj idzie dwóch kuratorów. Kierownik wydaje tylko zarządzenie o kuratorze, w którego referacie jest sprawa. I nie do końca jest to związane z podziałem według referatów. Czasami jest to bardziej związane z predyspozycjami kuratora do wykonania czynności albo też w zależności od tego, jak wygląda sytuacja w terenie, na ile kurator, który idzie odebrać dzieci, będzie ryzykował życiem ze względu na wcześniejsze i ewentualnie późniejsze kontakty z rodziną.

F5: U nas przez bardzo długi czas było tak, że umieszczenia wykonywał jeden kurator, zgodnie najczęściej z terenem. Ja rozdzielam teraz umieszczenia, gdyż jest taka potrzeba rozdzielania umieszczeń niezgodnie z terenem, z uwagi głównie na napływowe umieszczenia, postanowienia do zrealizowania. I druga rzecz – dla bezpieczeństwa kuratora, gdyż jak umieścimy dzieci w zabezpieczeniu, to nadzór jest nadal utrzymany, nadal trwa i ten kurator nadal musi tam chodzić i wykonywać czynności. Więc dla bezpieczeństwa kuratora wykonuje to inny kurator.

Warto pamiętać, że art. 41 u.k.s. wśród obowiązków kierownika zespołu wymienia „koordynowanie zadań kuratorów zespołu” (ust. 1) i „dbałość o równomierne obciążenie pracą kuratorów zespołu” (ust. 1a), zatem wydaje się, że do zastosowania odstępstw od podziału terytorialnego, z inicjatywy kierownika, konieczna jest przesłanka nierównomiernego obciążenia kuratorów zawodowych w zespole.

Ponadto w trakcie badań ustalono, że w jednym zespole kuratorskiej służby sądowej (A15, A16, A17, A18, A19, A20, A21, A22) to kierownik zespołu, a nie wskazany do wykonania czynności kurator zawodowy, w swym zarządzeniu od razu wskazuje termin wykonania czynności oraz jakich profesjonalistów przybiera do wykonania tej czynności, wydaje zarządzenie o zawiadomieniu osoby albo podmiotu uprawnionego oraz informuje o obowiązku przekazania przez wskazanego w zarządzeniu kuratora zawodowego albo kuratorów zawodowych informacji o przebiegu czynności do Wydziału Rodzinnego i Nieletnich i możliwości zawiadomienia Prokuratury Rejonowej „w razie przeszkody na skutek działania innych osób

w celu udaremnienia wykonania orzeczenia⁸⁵. Te działania kierownika zespołu nie należą do zakresu jego obowiązków wynikającego z art. 41 u.k.s.

Czynności organizacyjne kuratora zawodowego

Kurator zawodowy, do którego referatu trafiłateczka „K”, dotycząca czynności przymusowego odebrania, podejmował czynności organizacyjne związane z:

- ustaleniem terminu i miejsca wykonania czynności w terenie,
- przywołaniem do pomocy w wykonaniu orzeczenia funkcjonariuszy policji,
- przywołaniem do pomocy w wykonaniu odebrania innych profesjonalistów,
- powiadomieniem o terminie odbioru osoby wskazanej w orzeczeniu jako uprawniony do przejęcia pieczy nad dzieckiem.

(a) Asysta funkcjonariuszy policji

W 122 sprawach (55,7% ogółu spraw) kurator zwrócił się o asystę funkcjonariuszy policji do właściwej jednostki policji, czyli skorzystał z przysługującego mu uprawnienia określonego w art. 598¹⁰ k.p.c. Wprawdzie kurator nie zawsze udokumentował ten fakt w teczce kuratorskiej, ale analiza dokumentów z akt sprawy lub z teczki kuratorskiej „K” pozwoliła ustalić, że w czynności odebrania w 69 sprawach (31,5% ogółu spraw) asystowali funkcjonariusze policji – najczęściej dwóch funkcjonariuszy, w jednej sprawie – trzech funkcjonariuszy, w trzech sprawach – czterech funkcjonariuszy i w dwóch sprawach – sześciu funkcjonariuszy. Niestety w 53 sprawach, z powodu braku odpowiednich informacji w dokumentacji sporządzanej przez kuratora, nie udało się ustalić, jakimi siłami policja asystowała kuratorowi przy wykonaniu czynności przymusowego odebrania.

(b) Pomoc ze strony innych profesjonalistów

Kuratorzy przy odbieraniu dzieci korzystali również ze wsparcia innych profesjonalistów – najczęściej psychologa (w 12 sprawach w pierwszej próbie, w dwóch sprawach w drugiej próbie, w jednej sprawie w trzeciej próbie i w trzech sprawach w czwartej próbie odebrania dziecka).

W pierwszym podejściu do odebrania dziecka kurator uzyskał wsparcie psychologa z: Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej (dwie sprawy), Ośrodka Interwencji Kryzysowej (pięć spraw), szkoły podstawowej, z której było odbierane dziecko (dwie sprawy), Powiatowego

⁸⁵ A21, zarządzenie Kierownika Zespołu z dnia 23 kwietnia 2025 r.

Centrum Pomocy Rodzinie (dwie sprawy) i Młodzieżowego Ośrodka Socjoterapii, z którego było odbierane dziecko (jedna sprawa).

Niestety ten niewielki odsetek spraw, w których kurator skorzystał z wsparcia psychologa, nie oznacza, że kuratorzy nie potrzebują takiej pomocy, ale świadczy o niedostępności takiego wsparcia dla kuratorów. Na przykład w sprawie A7 (sprawa o wydanie dziecka na podstawie art. 100 k.r.o.) kurator zawodowy czynił starania, by w czynności przymusowego odebrania uczestniczył również psycholog:

A7: Kurator podjął również działania celem ustalenia możliwości dostępności psychologa przez tut. Instytucje do pomocy w czynnościach. Kurator kontaktował się z podmiotami tj. PCPR w (...), Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w (...), MOPS w (...). W drodze podjętych czynności ustalono, że ze strony PCPR i Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej nie ma możliwości wyznaczenia psychologa do takich czynności, natomiast MOPS w (...) wskazał, że nie ma możliwości, z uwagi na zatrudnienie pracownika na umowę zlecenie i przyjazdu psychologa w tak krótkim czasie [odebranie następowo następnego dnia o godzinie 19.00]⁸⁶.

Podczas zintegrowanych wywiadów grupowych uczestniczący w nich kuratorzy byli również pytani o to, ze wsparcia jakich profesjonalistów chcieliby móc skorzystać przy wykonywaniu czynności przymusowego odebrania. Oto przykładowe wypowiedzi:

F4: Najbardziej to chcielibyśmy mieć możliwość korzystania ze wsparcia psychologa. Ja jestem świeżo po batalii, nawet się wybrałam do starosty w tej sprawie. Bo odbiory nie zdarzają się codziennie i chcielibyśmy, żeby pan starosta choćby nam psychologa z PCPR-u wyznaczył, w razie potrzeby, żeby ta osoba była. No moja wizyta, moje pismo nie pomogło. Pismo prezesa też nie pomogło. Pan starosta zlecił odpowiedź na te nasze pisma panu dyrektorowi PCPR-u, który w piśmie wskazał, że jakiego w ogóle psychologa, a wręcz, że sąd wydaje za dużo postanowień o umieszczeniu dzieci i o co nam chodzi. Prosiliśmy o psychologa i nie mamy go skąd wziąć. Sprawa oparła się już o starostę. Negocjujemy. W PCPR-ze jest zatrudniony psycholog, ale PCPR uważa, że psycholog nie jest do naszej dyspozycji.

F5: Rzadko korzystamy z pomocy psychologa. W tym roku skorzystaliśmy raz, jak wpłynęła „Procedura bezpiecznego odebrania”, to wzięliśmy do odebrania rodzicielskiego

⁸⁶ A7, notatka kuratora zawodowego z dnia 27 maja 2024 r. Kurator zwracał się do PCPR, MOPS i PPP w mieście, które jest siedzibą powiatu i gminy miejsko-wiejskiej. Wikipedia podaje, że według danych GUS z 31 grudnia 2023 r. miasto to miało 13 040 mieszkańców.

[z art. 100 k.r.o.], które nam nie wychodziło, postanowiliśmy wziąć psychologa. To wzięliśmy psychologa, który jest zatrudniony w MOPS-ie, ale ma swoją działalność i my go powołujemy do czynności jako biegłego *ad hoc*. I sędzia u nas się zgadza – on [psycholog] wystawia rachunek, a sąd przyznaje mu wynagrodzenie.

F4: Nam raz się udało poprosić zaprzyjaźnioną psycholog.

F7: To u nas psycholog z PCPR-u bierze udział, jeśli kurator chce. Natomiast to są te umieszczenia do pieczy zastępczej. Problem jest w przypadku wydań dziecka [art. 100 k.r.o., odebrania tzw. haskie].

F1: U nas jest tak, że jak rozmawiałam z panią dyrektorką Punktu Interwencji Kryzysowej, to powiedziała, że jeśli będziemy chcieli, to jest psycholog na dyżurze i będzie oddelegowany. Ja myślę, że dla nas to nie jest ważne, że będzie psycholog, tylko to musi być osoba, która będzie „grała z nami do jednej bramki”, a nie ja będę mówiła jedno, a psycholog będzie robił drugie.

Podobne pytanie zostało również umieszczone w ankiecie przeprowadzonej techniką CAWI, skierowanej do wszystkich kierowników zespołów wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich. Na pytanie „Ze wsparcia jakich profesjonalistów kuratorzy chcieliby móc korzystać przy wykonywaniu orzeczeń o przymusowym odebraniu?” 62 zespoły (30,5% ogółu respondentów) wskazały na wsparcie ze strony psychologa. W dalszej kolejności kuratorzy wskazywali na trudności ze wsparciem ze strony policji i pracowników powiatowych centrów pomocy rodzinie.

K26: Kurator zwracał się z zapytaniem do podmiotów o wsparcie psychologiczne. Otrzymywał odmowę z uwagi np. na brak specjalisty lub ogromną niechęć do uczestniczenia w czynności przymusowego odebrania – w blisko 99% odpowiedzi.

K49: PCPR odmówił udziału psychologa w podanym przez kuratora terminie odebrania.

K53: Psycholog z PCPR odmówił udziału, zasłaniając się tym, że później pracuje z danym dzieckiem.

K56: PCPR odmówił wyznaczenia psychologa do czynności przymusowego odebrania z uwagi na fakt, iż zakres czynności pracującego u nich psychologa nie obejmuje takich zadań.

K109: Nie było możliwości uzyskania wsparcia psychologa w dniu czynności kuratora.

Z kolei na pytanie „Czy w podanym okresie (od 1 stycznia 2024 r. do 30 czerwca 2025 r.) zdarzyło się w zespole, że podmiot, do którego się zwracał kurator o udzielenie mu pomocy w wykonaniu czynności »przymusowe odebranie«, odmówił kuratorowi udzielenia takiej pomocy?” wśród 34 odpowiedzi twierdzących 16 dotyczyło odmowy udziału w czynności psychologa. Kuratorzy szczególnie podkreślali potrzebę udziału psychologa w przymusowych odebraniach w sprawach o wydanie dziecka (z art. 100 k.r.o.) i „haskich”.

Na podstawie analizy akt sądowych i teczek kuratorskich ustalono, że poza psychologiem kuratora wspierali również inni profesjonaliści:

- asystent rodziny (dwie sprawy);
- pedagog szkolny (dwie sprawy);
- pracownik socjalny (sześć spraw);
- przedstawiciel ambasady + tłumacz (jedna sprawa);
- straż pożarna;
- przedstawiciele ochrony zdrowia (pielęgniarka, lekarz z POZ, zespół ratownictwa medycznego, karetka pogotowia).

Jeśli chodzi o udział przedstawicieli ochrony zdrowia, to w dziewięciu sprawach (A8, A17, A28, A30, A34, A63, A181, A183, A184) na miejsce wykonywania czynności została wezwana załoga karetki pogotowia, w jednym odebraniu uczestniczyła pielęgniarka (A157, gdyż kurator odbierał troje dzieci w wieku 12 miesięcy, 2 i 3 lata) i w jednej sprawie po odebraniu dziecka w wieku 3 miesięcy przedstawiciele uprawnionej instytucji wraz z kuratorem pojechali do przychodni rejonowej, gdzie pediatra zbadał dziecko.

W jednej sprawie (A128) kurator podczas przymusowego odebrania korzystał z pomocy straży pożarnej. Natomiast w wywiadach fokusowych kuratorzy wspominali, że przy wykonywaniu czynności przymusowego odebrania dziecka korzystają czasami z pomocy straży pożarnej, która – według kuratorów – zawsze niezawodnie działa, jeśli chodzi o umożliwienie kuratorom wejścia do mieszkania, w którym są dzieci.

F10: Dwóch kuratorów poszło na odebranie dziecka od psychiatrycznie zaburzonych osób, dodatkowo z problemem alkoholowym. Jesteśmy przed drzwiami, dwóch kuratorów, policja i psycholog. I słyszą, że są w domu, słyszą, że są głosy, pukają do drzwi, mówią: „Policja i kurator”. Cisza, ktoś tam zerka przez wizjer i robi się cisza. Tam było krytycznie z tym dzieckiem i trzeba je było odebrać. No i policja się licytowała, kto ma te drzwi otworzyć. Finalnie kurator wezwał straż pożarną.

F13: Mieliśmy takie ciężkie odebrania do pieczy zastępczej. Baliśmy się, że matka wyskoczy z okna. I straż pożarna zrobiła sto razy większą robotę, niż niestety policja.

(c) Wsparcie ze strony innych kuratorów sądowych

Badania aktowe wykazały, że w 77 sprawach (35,2% ogółu spraw) kurator zawodowy wykonywał czynność przymusowego odebrania bez wsparcia innych kuratorów. W 75 sprawach (34,2% ogółu) kurator zawodowy korzystał ze wsparcia innego kuratora zawodowego z zespołu. W czterech sprawach kuratorowi zawodowemu towarzyszył kurator społeczny, a w 12 sprawach aplikant kuratorski z zespołu, który obserwując przebieg czynności, zdobywał doświadczenie zawodowe.

Jedynie w nielicznych teczkach znajdowała się adnotacja odnośnie do podstawy udzielenia takiej formy pomocy kuratorowi zawodowemu – w sześciu sprawach odbyło się to na zarządzenie kierownika zespołu, a w pięciu sprawach znajdowała się adnotacja o pomocy koleżeńskiej na wniosek kuratora zawodowego.

Dodatkowo ustalono, że w sprawie A11 kurator zawodowy w dniu 27 maja 2024 r. zwrócił się do sądu opiekuńczego z prośbą o „przydzielenie drugiego kuratora do wykonania czynności przymusowego odebrania dziecka”, gdyż sąd zarządził ponownie przymusowe odebranie, po tym jak w sprawie A10 doszło do skutecznego odebrania, ale chłopiec uciekł od uprawnionej matki. Kurator zawodowy, przewidując trudności z wykonaniem orzeczenia o odebraniu, chciał uzyskać wsparcie innego kuratora z zespołu. W dniu 4 czerwca 2024 r. sąd odpowiedział kuratorowi, że „nie ma procedury prawnej do zlecenia drugiemu kuratorowi wykonania tej czynności, ale sąd uważa, że prośba kuratora jest zasadna”.

W analizowanych sprawach, w przeprowadzonych przez kuratora odbiorach dzieci uczestniczyło od jednego do trzech kuratorów zawodowych jednocześnie (np. A217), a w niektórych sprawach uczestniczył również kurator społeczny albo aplikant kuratorski (por. tabela 8), np. w sprawie A211 uczestniczyło dwóch kuratorów zawodowych, jeden aplikant i jeden kurator społeczny.

Kuratorzy zawodowi uzasadniali potrzebę udziału w czynności więcej niż jednego kuratora sądowego realnym lub przewidywanym wysokim poziomem trudności w wykonaniu tej czynności, skumulowanymi ryzykami zachowań agresywnych i opozycyjnych ze strony zobowiązanej osoby i dziecka, w tym kierowanych bezpośrednio do kuratora sądowego, oraz liczbą dzieci, które mają zostać odebrane (w analizowanych aktach sądowych i teczkach kuratorskich kuratorzy odbierali w czterech sprawach pięcioro dzieci, a podczas wywiadów fokusowych kuratorzy opowiadali o odbiorze siedmiorga dzieci).

TABELA 8. Liczba kuratorów zawodowych uczestniczących w I czynności

Liczba kuratorów zawodowych wykonujących I czynność odebrania	Liczba spraw	%	Uwagi
1 kurator zawodowy	90	41,1%	W 4 sprawach kuratorowi zawodowemu towarzyszył kurator społeczny, a w 17 sprawach aplikant kuratorski.
2 kuratorów zawodowych	73	33,3%	
3 kuratorów zawodowych	2	0,9%	
Brak danych	54	24,7%	
Ogółem	219	100%	

Źródło: opracowanie własne.

Łącznie w I próbie odebrania w 165 sprawach uczestniczyło 242 kuratorów zawodowych, czterech kuratorów społecznych i 12 aplikantów kuratorskich.

W drugiej próbie przymusowego odebrania, którą odnotowano w 24 sprawach, uczestniczyło 37 kuratorów zawodowych i dwóch aplikantów kuratorskich. W 11 sprawach czynność wykonywał jeden kurator zawodowy, a w 13 sprawach – dwóch kuratorów zawodowych. W dwóch sprawach dodatkowo kuratora zawodowego wspierał aplikant kuratorski.

W kolejnych próbach przymusowego odebrania (od trzeciej do siódmej) w czynności uczestniczyli jedynie kuratorzy zawodowi. W trzeciej próbie wykonywanej w ośmiu sprawach – 14 kuratorów zawodowych (w dwóch sprawach czynność wykonywał jeden kurator zawodowy, w pozostałych sześciu sprawach po dwóch kuratorów zawodowych), w czwartej wykonywanej w trzech sprawach – pięciu kuratorów zawodowych i jeden aplikant kuratorski, w piątej próbie wykonywanej w dwóch sprawach – trzech kuratorów zawodowych i jeden aplikant kuratorski.

Kwestia udziału w czynności przymusowego odebrania dodatkowych kuratorów oraz problem legitymizacji tego faktu były przedmiotem dyskusji w trakcie zintegrowanych wywiadów fokusowych:

F1: My, jakby na zasadzie dogadania się. Ja jako kierownik ani w to nie ingeruję, ani nie daję zarządzenia. Albo dziewczyny dogadują się między sobą, albo ewentualnie gdy wpływa postanowienie, a któraś jest nieobecna, to kurator drugi z dyżuru wspomaga i standardem jest, że zawsze jest dwóch kuratorów. Bywają takie sytuacje, że jest i trzech kuratorów, np. przy większej liczbie dzieci czy gdy przewidujemy jakieś utrudnienia.

F2: Jeśli chodzi o zabezpieczenia – zawsze idzie dwóch kuratorów. Jeden kurator dostaje sprawę do referatu, a drugi kurator po koleżeńsku wspomaga. Zazwyczaj ja [kierownik], bo jestem więcej razy na dyżurze. Nie wydaję zarządzenia, nie ma adnotacji w teczce.

F3: U nas zawsze w czynności odebrania bierze udział więcej niż jeden kurator, w zależności od liczby dzieci, bo zdarzyło się odbierać sześcioro i siedmioro dzieci. Natomiast po szkoleniu, od początku tego roku, w zarządzeniu jako kierownik piszę, że czynność powierzyć kuratorowi, a w ramach pomocy koleżeńskiej zlecić udział drugiemu kuratorowi. To na wypadek, gdyby sąd kwestionował, dlaczego w czynności brał udział więcej niż jeden kurator.

F6: U nas jest całkiem inaczej. U nas chodzi jeden kurator. W ostatnim czasie miałam tych odbiorów więcej, więc ja się zabezpieczam PCPR-em i policją. Jeśli jest czworo dzieci do odbioru, to jest co najmniej czterech pracowników PCPR i proszę o odpowiednią liczbę policjantów, ponieważ znam rodzinę. (...) Jeździmy pojedynczo. Jakiś czas temu pojechała ze mną aplikantka, bo miała się uczyć. Zastanawialiśmy się, czy może brać udział w czynności, czy nie może. Pani stała gdzieś z boku, fizycznie nie brała udziału, przyglądała się.

F7: Zazwyczaj idzie dwóch kuratorów. Kierownik wydaje tylko zarządzenie o kuratorze, w którego referacie jest sprawa.

F8: U nas jest tak, że ja jako kierownik na zarządzeniu wpisuję drugiego kuratora, bo tak zażyczył sobie nasz pan przewodniczący.

Podczas wywiadów fokusowych dyskutowano, w ograniczonym zakresie, o sposobie dokumentowania czynności przymusowego odebrania. Wymiana doświadczeń dotyczyła sytuacji, gdy czynność wykonuje więcej niż jeden kurator:

F2: U mnie jest praktyka, że drugi kurator na tej notatce też się podpisuje.

F1: U nas drugi kurator pisze: „brałem udział w przymusowym odebraniu wraz z kuratorem X. Notatkę sporządził kurator X”. Chodzi o to, żeby z dokumentacji wynikało, że było dwóch.

Z przywołanych wypowiedzi wynika, że w poszczególnych zespołach kuratorskich (sądach rejonowych) ukształtowała się różna praktyka, która niestety ma również wpływ na podejście sądu do przyznawania kuratorom (więcej niż jednemu) wynagrodzenia za udział w czynności.

Problem niejednolitej praktyki w zakresie liczby kuratorów wykonujących orzeczenie o przymusowym odebraniu pojawił się również w wypowiedziach kuratorów w ankiecie *online*, w której 66,5% respondentów przyznało, że w ich zespole funkcjonuje praktyka wykonywania tej czynności przez więcej niż jednego kuratora. Znakomita większość

(46,3% respondentów) kuratorów podała, że drugi lub kolejny kurator zawodowy uczestniczy w czynności przymusowego odebrania w ramach „pomocy koleżeńskiej”, czyli na prośbę kuratora zawodowego, do którego referatu została skierowana ta czynność. Z kolei o wydaniu odpowiedniego zarządzenia przez kierownika, wskazującego do wykonania czynności dodatkowego kuratora zawodowego, wspomniało 18,2% respondentów.

III. 5. Dobrowolne wydanie dziecka do pieczy i inne okoliczności skutkujące zakreśleniem sprawy przez zespół kuratorów bez czynności w terenie

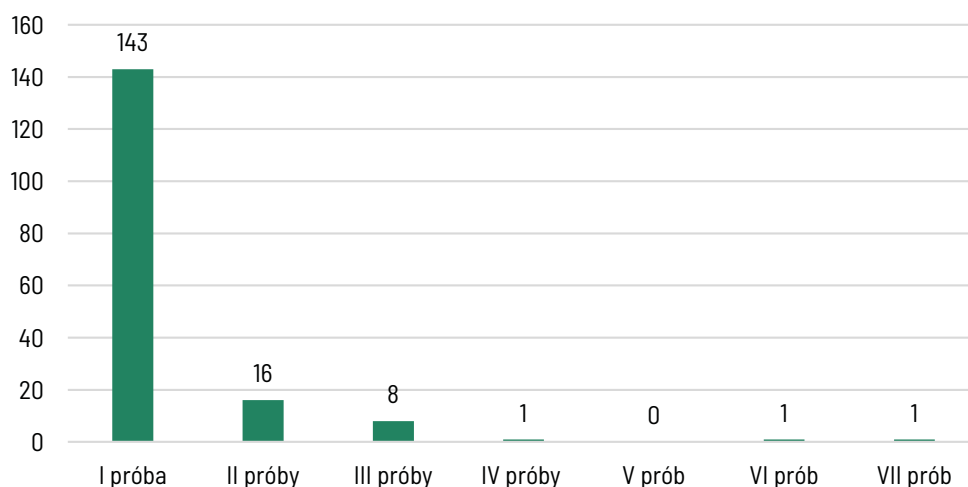
Natomiast należy zauważyć, że w 51 sprawach (23,3% ogółu spraw), w których sąd opiekuńczy orzekł o przymusowym odebraniu dziecka, do tego odebrania nie doszło, gdyż:

- w 27 sprawach (12,3% ogółu) kurator, po uzyskaniu teczki „K” lub w toku podejmowanych czynności organizacyjnych ustalił, że zobowiązany dobrowolnie przekazał dziecko uprawnionemu;
- w 15 sprawach (6,8% ogółu) sąd umorzył lub uchylił postępowanie w zakresie przymusowego odebrania, w czasie gdy podlegało ono wykonaniu przez kuratora, przy czym w trzech sprawach sąd uchylił postanowienie o przymusowym odebraniu, gdyż mimo długiego oczekiwania nie zostało wskazane dla dziecka miejsce w pieczy zastępczej (np. A23, A25);
- w czterech sprawach (1,8% ogółu) kurator ustalił, że dziecko wraz ze zobowiązanym przebywa na terenie innej własności sądu.

III. 6. Liczba podejmowanych przez kuratora prób przymusowego odebrania

W badanych sprawach, w 143 przypadkach (65,3% ogółu), do skutecznego odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką doszło przy pierwszej próbie. W 16 sprawach (7,3% ogółu spraw) kurator skutecznie odebrał dziecko podczas drugiej próby, w ośmiu sprawach (3,6% ogółu spraw) podczas trzeciej próby. Jedna sprawa zakończyła się odbiorem dziecka przy czwartym terminie, a jedna przy szóstym terminie (wykres 3).

WYKRES 3. Liczba prób przymusowego odebrania dziecka w poszczególnych sprawach

Źródło: opracowanie własne.

Należy zauważyć, że podobnie jak przed pierwszą próbą wykonania orzeczenia o przymusowym odebraniu w 51 sprawach kurator z uwagi na inne okoliczności (najczęściej fakt, że zobowiązany sam dobrowolnie przekazał dziecko pod pieczę uprawnionego albo umorzenie lub zmianę postanowienia o przymusowym odebraniu) odstąpił od wykonania czynności, tak:

- przed drugą próbą w dwóch sprawach zobowiązany dobrowolnie wydał dziecko;
- przed trzecią czynnością w jednej sprawie doszło do dobrowolnego wydania dziecka, a w siedmiu innych sprawach sąd zmienił lub uchylił postanowienie o przymusowym odebraniu;
- przed czwartą czynnością odebrania w dwóch sprawach zobowiązany dobrowolnie przekazał dziecko uprawnionemu.

O problem „wielokrotnych odebrań” pytano również respondentów ankiety *online*. W tabeli 9 zostały zaprezentowane wyniki uzyskane od kuratorów biorących udział w badaniu *online*. Kuratorzy deklarowali, że w prawie jednej czwartej spraw (23,6% odpowiedzi respondentów) do wykonania orzeczenia doszło w pierwszej próbie. W pozostałych sprawach, o których wiedzieli respondenci, dochodziło do wielokrotnych prób wykonania orzeczenia.

TABELA 9. Liczba spraw, w których podejmowano więcej niż jedną próbę wykonania orzeczenia (ankieta *online*)

Liczba prób w danej sprawie	Liczba spraw	%	% skumulowany
1	48	23,6	23,6
2	21	10,3	33,9
3	10	4,9	38,8
4	3	1,5	40,3
5	3	1,5	41,8
6	2	1,0	42,8
7	4	2,0	44,8
10	1	0,5	46,3
11	1	0,5	46,8
14	1	0,5	47,3
15	1	0,5	47,8
Braki danych i nie wykonywano czynności	23+85	53,2	100,0
Ogółem	203	100,0	

Źródło: opracowanie własne.

Wśród powodów nieskutecznych odebrań kuratorzy uczestniczący w badaniu *online* najczęściej wskazywali:

- brak możliwości wejścia na teren nieruchomości, gdzie miało przebywać dziecko – 29,1% ogółu respondentów;
- nieobecność dziecka w miejscu wskazanym przez sąd – 33,5% ogółu;
- niestawienie się uprawnionego albo upoważnionej przez niego osoby/przedstawiciela instytucji – 3,9% ogółu respondentów.

Oprócz tych obiektywnych powodów swej nieskuteczności w czynności przymusowego odebrania kuratorzy zwracali również uwagę – w trakcie wywiadów fokusowych i w wypowiedziach w ankiecie *online* – na brak odpowiedniego poziomu współdziałania z kuratorem, uczestniczących w czynności służb, zwłaszcza funkcjonariuszy policji, którzy posiadają instrumenty prawne i zasoby własne, by przełamać ewentualny opór osób uczestniczących w czynności.

III. 7. Miejsce i czas trwania czynności w terenie

Miejsce wykonania czynności w terenie

Kuratorzy, w analizowanych w badaniu aktowym sprawach, na miejsce pierwszego podejścia do przymusowego odebrania najczęściej wybierali:

- mieszkanie osoby zobowiązanej – w 102 sprawach;
- placówkę, w której dziecko przebywało czasowo (przedszkole, szkoła, żłobek, specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy) – 32 sprawy;
- mieszkanie i placówkę oświatową, gdy okazywało się, że dziecka lub części rodzeństwa nie ma w placówce, bo są w domu, lub odwrotnie – 11 spraw;
- szpital położniczy – 10 spraw;
- szpital psychiatryczny – dwie sprawy;
- komisariat policji, gdzie przebywało zatrzymane przez policję dziecko – trzy sprawy;
- dom samotnej matki, hotel, ośrodek wypoczynkowy – trzy sprawy;
- siedziba sądu – dwie sprawy;
- przychodnia lekarska, w której dziecko było umówione na szczepienie – jedna sprawa;
- polna droga, którą matka prowadziła dziecko w wózku spacerowym – jedna sprawa;
- siedziba miejskiego ośrodka pomocy społecznej – jedna sprawa;
- w dwóch sprawach kurator zawodowy sam odprowadził dziecko do siedziby MOPS (A139 i A162).

W drugiej próbie na miejsce wykonania czynności kuratorzy wybrali w 23 sprawach mieszkanie rodziny, a w dwóch sprawach placówkę oświatową. W trzecim podejściu siedem odebrań nastąpiło z mieszkania rodziny, a jedno z gabinetu psychologa, gdzie miała się odbyć zaplanowana wizyta dziecka. W czwartej próbie, w dwóch sprawach, kurator dokonał odbioru z mieszkania rodziny, a w jednej sprawie ze szkoły. Natomiast w sprawach, w których doszło do szóstej próby, na miejsce wykonania czynności kurator wybrał przedszkole i Punkt Interwencji Kryzysowej.

Czas trwania czynności w terenie

Poniżej, w tabeli 10, przedstawiono dane odnośnie do czasu trwania czynności przymusowego odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, wykonywanej przez kuratora sądowego w terenie. Warto odnotować, że z dokumentów wytworzonych przez kuratora wynika, że najdłuższa czynność w terenie trwała 3 godziny i 15 minut, a najkrótsza 5 minut. Natomiast oceniając czasochłonność wykonania czynności

„przymusowe odebranie dziecka”, do podanych w tabeli 10 czasów należy jeszcze doliczyć czas dojazdu kuratora do i powrotu z miejsca wykonywania czynności oraz czas poświęcony na czynności organizacyjne i biurowe, wykonywane w siedzibie sądu.

TABELA 10. Czas trwania poszczególnych czynności przymusowego odebrania w terenie

Czas trwania czynności w minutach	I próba	II próba	III próba	IV próba	V próba	VI próba	VII próba
Średnia	44,69	49,69	45,00	30,00	30,00	82,50	50,00
Mediana	30,00	35,00	15,00	30,00	30,00	82,50	50,00
Dominanta	30	15	15	30	30	-	50
Minimum	5	15	15	30	30	15	50
Maksimum	195	150	120	30	30	150	50
Suma	5095	795	225	60	30	165	50

Źródło: opracowanie własne.

III. 8. Konsekwencje niekonkretyzowania w orzeczeniu przez sąd opiekuńczy osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą

Należy na chwilę zatrzymać się przy zidentyfikowanym w analizowanych sprawach trendzie wydawania przez sąd opiekuńczy postanowień o umieszczeniu małoletnich w rodzinnej pieczy zastępczej bez skonkretyzowania w orzeczeniu sądu danych osób tę pieczę sprawujących. Taka sytuacja miała miejsce w 120 spośród 192 spraw, w których sąd opiekuńczy orzekł o odebraniu dziecka do pieczy zastępczej. O podobnej praktyce sądów opowiadali również kuratorzy uczestniczący w zogniskowanych wywiadach grupowych:

F1: U nas sąd wskazuje, że do instytucjonalnej pieczy zastępczej, czyli mamy jedną placówkę na naszym terenie, do czasu wytypowania przez PCPR rodzinnej formy pieczy.

F5: U nas zawsze w postanowieniu jest „instytucjonalna piecza zastępcza”, bez wskazania, bo nie ma możliwości wskazania tak naprawdę. Nigdzie nie ma miejsca w placówkach, chociaż placówek mamy dużo, mamy cztery pogotowia opiekuńcze, dużo jest tych placówek, ale one wszystkie są zapchane.

Pytanie o to, czy sąd opiekuńczy w orzeczeniu (kończącym postępowanie rozpoznawcze albo zabezpieczającym) konkretyzuje osobę sprawującą rodzinną formę pieczy, zadano również w ankiecie *online* (tabela 11).

TABELA 11. Praktyka sądów opiekuńczych w zakresie formułowania orzeczenia o umieszczeniu dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej (ankieta *online*)

Odpowiedź	Liczba zespołów	%
Sąd zawsze wskazuje w orzeczeniu konkretną rodzinę zastępczą/rodzinny dom dziecka albo placówkę	65	32,0
Przeważnie wskazuje konkretną rodzinę zastępczą/rdd, ale zdarza się, że pojawia się sformułowanie „umieszcza w pieczy zastępczej wskazanej przez PCPR”	45	22,5
Przeważnie w postanowieniu znajduje się sformułowanie „umieszcza w pieczy zastępczej wskazanej przez PCPR”	36	17,7
Sąd zawsze w postanowieniu znajduje sformułowanie „umieszcza w pieczy zastępczej wskazanej przez PCPR”	21	10,3
Braki danych	36	17,7
Ogółem	203	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Jak widać, ponad połowa (54,5%) respondentów badania *online* deklaruowała, że sąd w orzeczeniu o umieszczeniu małoletniego w pieczy zastępczej konkretyzuje osoby prowadzące rodzinne formy pieczy, a 28% respondentów potwierdzało, że sąd tego nie czyni.

Trzeba przypomnieć, że do tej kwestii odniósł się w dniu 14 listopada 2014 r. Sąd Najwyższy, w składzie siedmiu sędziów:

Sąd opiekuńczy, orzekając umieszczenie dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej, oznacza konkretną rodzinę zastępczą lub rodzinny dom dziecka⁸⁷.

W uzasadnieniu do uchwały Sąd Najwyższy wskazał, że „dostrzeżona przez Rzecznika Praw Dziecka praktyka niektórych sądów opiekuńczych polegająca na pomijaniu – ze względu na szybkość postępowania – obowiązku zasięgnięcia informacji o kandydatach do zapewnienia pieczy zastępczej dziecku i włączania ich jako uczestników do postępowania, określaniu w orzeczeniu jedynie formy pieczy zastępczej nad dzieckiem i przekazywaniu obowiązków w zakresie wyboru osoby lub osób, które mają tę pieczę sprawować, jest nieprawidłowa i prowadzi do nierozpoznania istoty sprawy”⁸⁸.

Na podstawie przeprowadzonych badań aktowych wypada stwierdzić, że wspomniana w uzasadnieniu Uchwały z 2014 r. „praktyka niektórych sądów opiekuńczych” przeobraziła

⁸⁷ Uchwała SN z 14.11.2014 r., III CZP 65/11, OSNC 2015, nr 4, poz. 38.

⁸⁸ Uchwała SN z 14.11.2014 r., III CZP 65/11, OSNC 2015, nr 4, poz. 38, uzasadnienie, s. 7.

się w standardowe działanie sądów, a wskazywany przez Sąd Najwyższy prawidłowy standard orzeczniczy ostał się praktyką jedynie nielicznych sądów.

Poniżej przykładowe (z teczek kuratorskich „K”) historie dzieci oczekujących na umieszczenie w pieczy zastępczej, gdy sąd w orzeczeniu zawarł frazę „umieścić małoletniego w pieczy zastępczej wskazanej przez PCPR” albo „umieścić małoletniego w rodzinnej pieczy zastępczej, a w razie braku miejsc w instytucjonalnej pieczy”:

A211: Orzeczenie o przymusowym odebraniu dziecka i umieszczeniu w pieczy zastępczej (zabezpieczenie) wskazanej przez MOPS wpływa do ZKSS 23.08.2024 r. Tego samego dnia kurator zawodowy kontaktuje się z pracownikiem MOPS i ustala, że takie postanowienie nie wpłynęło jeszcze do MOPS i w związku z tym pracownicy nie mogą podjąć żadnych czynności. W dniu 26.08.2024 r. kurator zawodowy ponownie kontaktuje się z pracownikiem MOPS odpowiedzialnym za wskazywanie miejsc w pieczy zastępczej i uzyskuje od tego pracownika informację, że odmawia on wskazania miejsca dla dziecka, gdyż aktualnie nie ma wolnego miejsca w pieczy zastępczej. Ostatecznie w tej sprawie doszło do przymusowego odebrania dziecka w dniu 3.09.2024 r., po tym jak MOPS wskazał miejsce pieczy zastępczej (instytucjonalnej).

A177: Orzeczenie o przymusowym odebraniu 3 dzieci (ur. 11.04.2019 r., ur. 18.06.2020 r., ur. 14.01.2022 r.) do pieczy zastępczej (zabezpieczenie) wpływa do zespołu w dniu 23.12.2024 r. W dniu 4.01.2025 r. kurator zawodowy zawiadamia sąd, który wydał orzeczenie, że skontaktował się telefonicznie z pracownikiem PCPR i ustalili, że „na chwilę obecną nie ma wolnych miejsc. (...) Ustalono, iż pracownik PCPR poinformuje kuratora, kiedy będzie możliwe dokonanie czynności umieszczenia małoletnich w pieczy zastępczej”. Następnie w dniu 13.02.2025 r. kurator zawodowy w kolejnej notatce do sądu opiekuńczego informuje sąd, że „nadal nie jest możliwe wykonanie czynności odebrania małoletnich (...) z uwagi na brak na chwilę obecną miejsc w rodzinach zastępczych lub innych placówkach na przyjęcie małoletnich”. Ostatecznie w tej sprawie dzieci zostały umieszczone w pieczy zastępczej w dniu 17.02.2025 r.

A124: W dniu 22.01.2025 r. PCPR zwraca się do sądu opiekuńczego „z prośbą o wydanie w trybie pilnym postanowienia w oparciu o art. 598⁶ k.p.c. o przymusowym odebraniu małoletniego od rodziców”. W dniu 27.01.2025 r. sąd wydaje postanowienie, w którym „zleca kuratorowi sądowemu przymusowe odebranie małoletniego (...) i wydanie małoletniego osobie uprawnionej – pracownikowi Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie (...)” i przesyła to orzeczenie do wykonania do zespołu kuratorów, zobowiązując kuratora do złożenia sprawozdania z przebiegu odebrania w terminie 5 dni. W dniu 30.01.2025 r.

kurator zawodowy skontaktował się z kierownikiem działu pieczy z PCPR i ustalił termin wykonania orzeczenia na 3.02.2025 r., co potwierdził następnie w mejlu. W dniu 31.01.2025 r. kierownik z PCPR powiadomił kuratora, że zaplanowane na dzień 3.02.2025 r. odebranie nie odbędzie się, „albowiem PCPR nie ma miejsc w placówkach”. W piśmie PCPR z dnia 31.01.2025 r. kierowanym do sądu PCPR zawiadamia, że „w chwili obecnej w instytucjonalnej pieczy zastępczej znajduje się 4 dzieci ponad stan i na ten moment nie ma możliwości przyjęcia do placówki małoletniego, gdyż grozi to dyscypliną ze strony wojewody dolnośląskiego i pociągnięciem pani dyrektor do odpowiedzialności. Wobec tego Zespół Pieczy Zastępczej zwrócił się z zapytaniem do sąsiednich powiatów o możliwość umieszczenia w instytucjonalnej pieczy zastępczej małoletniego (...). Na dzień 31.01.2025 r. żaden z powiatów nie odniósł się pozytywnie do naszej prośby”. W dniu 24.02.2025 r. kurator zawodowy poinformowała sąd, że małoletni w dniu 13.02.2025 r. w innej sprawie opiekuńczej został umieszczony tymczasowo w spokrewnionej rodzinie zastępczej w osobie dziadków macierzystych.

A83: Sąd w dniu 13.12.2023 r. przekazał do zespołu kuratorów postanowienie o przymusowym odebraniu 4 dzieci (ur. 22.10.2012 r., ur. 20.11.2016 r., ur. 27.07.2018 r., ur. 12.10.2020 r.) do instytucjonalnej lub rodzinnej pieczy zastępczej (zabezpieczenie). Kurator zawodowy kontaktował się z PCPR w dniu 13.12.2023 r., 18.12.2023 r., 21.12.2023 r., 28.12.2023 r., 29.12.2023 r., 3.01.2024 r., i uzyskał informację, że „nie ma miejsca w placówkach i rodzinach zastępczych, ale będą się starać takie miejsce znaleźć”. Ostatecznie w dniu 9.01.2024 r. małoletni zostali umieszczeni w pieczy zastępczej.

A23: Sąd orzekł o przymusowym odebraniu 2 dzieci (ur. 7.03.2014 r., ur. 26.01.2018 r.) do pieczy zastępczej wskazanej przez PCPR (zabezpieczenie) i w dniu 24.10.2023 r. przekazał orzeczenie do wykonania do zespołu kuratorów. Do dnia 1.03.2024 r., gdy uprawomocniło się orzeczenie kończące postępowanie opiekuńcze o ustanowieniu nadzoru kuratora nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej PCPR nadal nie wskazał miejsca pieczy.

A9: Sąd w postanowieniu zabezpieczającym orzekł o przymusowym odebraniu 5 dzieci (ur. 11.10.2018 r., ur. 9.04.2010 r., ur. 2.04.2015 r., ur. 21.10.2017 r., ur. 20.02.2019 r.) w pieczy zastępczej wskazanej przez PCPR i w dniu 24.04.2024 r. przekazał postanowienie o przymusowym odebraniu małoletnich przez kuratora do pieczy zastępczej. W tej sprawie miejsce pieczy dla dzieci zostało wskazane w dniu 17.06.2024 r.

Dlaczego tak jest? Otóż analiza teczek kuratorskich i kuratorzy uczestniczący w zogniskowanych wywiadach grupowych obnażyli realne powody takiego działania sądów opiekuńczych. Oto niektóre wypowiedzi uczestników wywiadów fokusowych:

F8: Natomiast generalnie większość [orzeczeń] to jest do pieczy instytucjonalnej, z czego chyba ze 2/3 to nie są zrealizowane postanowienia z uwagi na brak miejsca w pieczy.

F11: Nasza Przewodnicząca w ogóle napisała pismo do prokuratury i toczy się postępowanie przeciwko prezydentowi miasta. I pracownicy pieczy też się tłumaczą w związku z niedopełnieniem obowiązku tworzenia miejsc w pieczy. Bo było tak, że na umieszczenie w placówce czekało 40 dzieciaków.

F1: U nas, jeżeli sąd wydaje postanowienie do pieczy i jest trudna sytuacja, rzeczywiście zagrażająca, to idzie to przez nas. Chyba dlatego, że sąd ma taką świadomość, że my jednak ten PCPR naciskamy o to miejsce, i naprawdę te odbiory idą dość szybko. Rzadko się zdarza, żebyśmy jakiś dłuższy czas czekali. Praktycznie z dnia na dzień. (...) Jeżeli ten czas by się przedłużał – 1-2 dni, a sytuacja byłaby trudna, zagrażająca, to zdarzały się takie przypadki, że sąd wydał zarządzenie do PCPR-u, że mają wskazać w ciągu godziny, dwóch godzin.

F3: Nie mamy wskazanych miejsc pieczy zastępczej. PCPR wskazuje. Postanowienie równorzędnie idzie do wykonania do nas i do PCPR-u. I my się kontaktujemy z PCPR-em. (...) Czekamy i kontaktujemy się np. co drugi dzień i robimy zapiski, bo zwykle tych miejsc nie ma. W ostatnim czasie się tak zdarzyło, że były 3 odebrania i były w ciągu 3 dni miejsca. Ale z reguły jest 2 tygodnie i więcej i my się wtedy kontaktujemy z PCPR i robimy zapiski. Na nas ciąży obowiązek naciskania i dogadywania miejsc.

F4: Jeśli chodzi o nas, to czas oczekiwania na umieszczenie w pieczy zastępczej to jest do końca roku [fokus odbył się 28.10.2025 r.]. Sąd nas używa do wykonywania umieszczeń cały czas. Wykonujemy wszystkie postanowienia o umieszczeniu w pieczy zastępczej. W PCPR-ze jest lista dzieci oczekujących na umieszczenie w pieczy zastępczej, trwa to ok. 2 miesiące. To my pilnujemy i negocjujemy z PCPR-em miejsce dla dziecka w pieczy zastępczej.

F10: U nas w Warszawie czeka teraz 168 dzieci.

F11: Paradoks był taki, że dla 6 rodzeństwa znaleźli [PCPR] miejsca dla starszych, a młodsze zostały w domu.

Po pierwsze i kluczowe, aktualnie w całej Polsce nie ma wolnych miejsc w pieczy zastępczej. Stąd sąd jest zmuszony zignorować przywołaną uchwałę Sądu Najwyższego oraz normy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego i orzec o umieszczeniu małoletniego „w pieczy zastępczej wskazanej przez PCPR”. Zwłaszcza że 77,6% odebrań do pieczy zastępczej w analizowanej próbie spraw to były postanowienia zabezpieczające, czyli okoliczności sprawy przemawiały za natychmiastowym zabraniem dziecka z miejsca dotychczasowego sprawowania nad nim pieczy.

Po drugie, sąd orzekający o przymusowym odebraniu małoletniego przez kuratora delegował odpowiedzialność za skuteczne zrealizowanie ochrony prawnej dziecka na kuratora. To kuratorzy, do których referatu trafia teczka „przymusowego odebrania”, muszą ustalać z PCPR-em, czy jest już miejsce w pieczy dla dziecka, naciskać na pracowników PCPR, by znaleźli jak najszybciej to miejsce, i w końcu, do czasu skutecznego umieszczenia tego dziecka w pieczy zastępczej, kuratorzy pracują z rodziną dziecka i monitorują poziom bezpieczeństwa dziecka.

Skutkiem braku wystarczającej liczby miejsc w pieczy zastępczej i co za tym idzie problemów z realizacją orzeczeń sądu opiekuńczego o umieszczeniu (zabezpieczeniu) dziecka w pieczy zastępczej jest odraczanie przez sąd (ale również kuratorów i pracowników socjalnych) decyzji o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej. Podczas zintegrowanego wywiadu grupowego jedna z uczestniczek opowiadała o tzw. czerwonych teczkach.

F9: Mamy tzw. czerwone te czki, czyli nadzory prowadzone, szalenie trudne, które z uwagi na brak miejsc w pieczy są dalej prowadzone. Ale ponieważ wiemy, że jak już będzie wydane postanowienie o umieszczeniu, rodzic straci 800+, bo u nas sędziowie absolutnie natychmiast wysyłają do ZUS-u zawiadomienie, to złożony wniosek o umieszczenie w pieczy, zdecydowanie pogarszamy sytuację dzieci. Więc mamy tzw. nadzory „czerwone”, gdzie dbamy o to, żeby tam się nic nie stało, ale do ostatniego momentu pilnujemy. Nie ma miejsc w pieczy, a te dzieci i tak wiemy, że nie będą na liście priorytetowej do umieszczenia. (...) Te „czerwone te czki” to tykające bomby. Sąd nie wydaje postanowienia o umieszczeniu, bo wie, że nie ma miejsc w pieczy.

Inny kurator uczestniczący w wywiadzie wyraził swoją opinię na ten temat:

F11: Nie robimy sobie takiej presji, że trzymamy te trudne sprawy na naszych barkach i na naszą odpowiedzialność, bo nasze doświadczenia pokazują, że strony używają nas do swoich rozgrywek, myślą nie o nas, tylko o sobie.

Niestety, brak zasobów w obszarze pieczy zastępczej stwarza poważne ryzyko pozostawiania w rodzinach biologicznych dzieci, których życie lub zdrowie jest poważnie zagrożone.

III. 9. Trudności w wykonaniu przymusowego odebrania związane z miejscem wykonywania czynności

Nieskuteczne próby wykonania orzeczenia

W 45 sprawach podczas pierwszej próby przymusowego odebrania dziecka wystąpiły trudności w skutecznym dokonaniu czynności. Wiązały się one głównie z brakiem dostępu do miejsca wykonania czynności lub nieobecnością w tym miejscu osoby odbieranej (39 spraw). W pięciu sprawach doszło do agresywnego zachowania osoby zobowiązanej (matki lub ojca dziecka), w związku z czym interweniowała policja. Przykładowo:

W sprawie **A148** doszło do naruszenia nietykalności cielesnej funkcjonariusza policji i zobowiązana matka została zatrzymana.

W sprawie **A217** przy odbiorze 3-miesięcznego dziecka matka i ojciec dziecka zachowywali się agresywnie i stwarzali zagrożenie dla życia lub zdrowia dziecka. „Pani (...) szarpała wózek, próbowała siłą wyjąć dziecko z wózka i odpychała kuratorów, aby uniemożliwić przejęcie dziecka. Funkcjonariusze policji, w celu zapewnienia bezpieczeństwa dziecku oraz kuratorom, użyli środków przymusu bezpośredniego, w postaci siły fizycznej w stosunku do obojga rodziców oraz kajdanek w stosunku do Pana (...)”⁸⁹.

Dodatkowo w jednej sprawie (A17) kurator wezwał na miejsce karetkę pogotowia ratunkowego z uwagi na niepokojący stan zdrowia (psychicznego) odbieranego dziecka, które – po przebadaniu przez lekarza pogotowia – zostało przewiezione na oddział psychiatryczny do szpitala.

Ostatecznie w 40 sprawach, podczas pierwszej próby, nie doszło do skutecznego odebrania dziecka. W 20 sprawach kurator nie został wpuszczony do mieszkania rodziny lub ustalił, że w mieszkaniu nie ma dziecka. W siedmiu sprawach sam uprawniony nie był w stanie przejąć pieczy nad własnym dzieckiem. W komentarzach zamieszczonych w ankiecie *online* kuratorzy sygnalizowali, że „uprawnieni często oczekują od kuratora fizycznego przekazania/odebrania dziecka z rąk zobowiązanego, nawet w sytuacjach, gdy dziecko kurczowo trzyma

⁸⁹ A217, notatka kuratora zawodowego z dnia 18 czerwca 2025 r.

się zobowiązanego, płacze i protestuje. Brak wskazania choćby w komentarzach uprawnień osoby uprawnionej do odbioru dziecka odmawiającego przekazania”⁹⁰. Z kolei w dwóch sprawach kurator odebrał część rodzeństwa, a resztę pozostawił pod pieczę rodziców z powodu braku miejsc dla nich w pieczy zastępczej. W trzech sprawach kurator odstąpił od wykonania czynności, gdyż zobowiązany zobowiązał się dobrowolnie wydać dziecko w późniejszym terminie.

Przy drugiej próbie przymusowego odebrania, która miała miejsce w 16 sprawach, w każdej z nich wystąpiły trudności w wykonaniu czynności:

- w siedmiu sprawach kurator nie został wpuszczony do mieszkania rodziny;
- w pięciu sprawach w miejscu wykonywania czynności nie było dziecka;
- w jednej sprawie dziecko uciekło z domu, gdy kurator wszedł do mieszkania (A10);
- w jednej sprawie dziecko odmówiło pójścia do matki (A13);
- w jednej sprawie kurator był zmuszony odstąpić od wykonania czynności, gdyż nadal nie zostało wskazane miejsce pieczy zastępczej dla dziecka.

Również przy trzecim podejściu do przymusowego odebrania dziecka wystąpiły trudności w skutecznym wykonaniu tej czynności przez kuratora sądowego. W sześciu sprawach kurator nie został wpuszczony do mieszkania lub nie zastał w nim dziecka. W jednej sprawie kurator wraz z policją wszedł do mieszkania, gdzie przebywało dziecko, w związku z orzeczeniem sądu opiekuńczego o przeszukaniu pomieszczeń. W trakcie wykonywania przez policję czynności przeszukania doszło do naruszenia nietykalności cielesnej kuratora sądowego, ale dziecko zostało odebrane (A34). W ostatniej, ósmej sprawie, w czasie wykonywania czynności przymusowego odebrania zobowiązanej matki wraz z dzieckiem nie było w domu, ale w trakcie oczekiwania na nią przed domem matka podjechała pod dom samochodem, a uprawniony ojciec skorzystał z tej okazji i wyciągnął z samochodu matki fotelik z dzieckiem i w ten sposób przejął pieczę nad dzieckiem (A183).

Podczas wykonywania czwartej próby odebrania dziecka w dwóch sprawach (A120 i A71) wystąpiły trudności z wykonaniem orzeczenia, gdyż w jednej sprawie nie było dziecka w mieszkaniu, do którego wszedł kurator, a w drugiej sprawie nie udało się kuratorowi wejść do mieszkania.

W piątej próbie odebrania tych dzieci ponownie kurator nie zastał dziecka pod adresem wskazywanym w orzeczeniu o przymusowym odebraniu. W szóstej próbie podjętej w tych samych sprawach w jednej sprawie kurator skutecznie odebrał dzieci z przedszkola (A120), a w drugiej sprawie (A71) ponownie w miejscu wskazywanym w odezwie nie było dziecka, więc kuratorzy przemieścili się do Punktu Interwencji Kryzysowej, gdzie zaplanowana była wizyta dziecka. W sprawie A71 kurator, a w zasadzie uprawniony ojciec dokonał skutecznego

⁹⁰ K100.

odebrania od zobowiązanej rodziny zastępczej z Punktu Interwencji Kryzysowej, gdzie matka zastępcza zgłosiła się z dzieckiem na wizytę.

W wywiadach fokusowych i w ankiecie *online* kuratorzy wielokrotnie wypowiedzieli myśl, że za częścią niepowodzeń w skutecznym odbiorze dziecka stoi niekompetencja lub bierna postawa policji, która nie reaguje na żądania kuratora w zakresie usunięcia osób utrudniających przymusowe odebranie dziecka lub nie dokonuje przeszukania pomieszczeń na podstawie wydanego przez sąd opiekuńczy postanowienia.

F10: Gdyby policja skutecznie usuwała tych rodziców, to $\frac{3}{4}$ odebrań byłoby skutecznych.

Odstąpienie czy wstrzymanie się?

Przywołane powyżej trudności ze skutecznym wykonaniem przez kuratora orzeczenia sądu o przymusowym odebraniu osoby dotyczyły przede wszystkim problemu z zastaniem w miejscu wskazanym w zarządzeniu sądu odbieranej osoby lub trudności z dostaniem się do nieruchomości, w której ta osoba miała przebywać. Natomiast w analizowanej próbie natrafiono na pięć spraw (A7, A13, A21, A62, A128), w których kurator w pierwszym podejściu wszedł do mieszkania, gdzie przebywało dziecko, ale odstąpił od wykonania czynności z uwagi na:

- zachowanie się dziecka, które: odmówiło pójścia do uprawnionej matki (A13), zabarykadowało się w swoim pokoju i nie chciało otworzyć drzwi (A128);
- zachowanie się zobowiązanych, którzy trzymali na rękach najmłodsze dziecko (w tej sprawie kurator odebrał starsze dzieci, a pozostawił w rodzinie najmłodsze dziecko (A21).

Przy drugiej próbie odebrania podobna sytuacja miała miejsce w jednej sprawie (A128), w której kurator z uwagi na zachowanie się małoletniego, który znów był zamknięty w swoim pokoju i istniała obawa, że jest pod wpływem substancji psychoaktywnych, kurator wezwał pogotowie ratunkowe, ale w czasie oczekiwania na przyjazd karetki ten małoletni uciekł z domu.

Przykłady notatek kuratorów:

A7: Wobec silnych reakcji emocjonalnych dziecka [dziewczynka l. 13] w myśl art. 598¹² § 2 kurator **odstąpił** [podkr. A.P.-M.] od czynności, **wstrzymując się** [podkr. A.P.-M.] z wykonaniem orzeczenia. (...) Z przebiegu czynności podjętych przez kuratora sądowego i asystujących kuratorowi osób, reakcji małoletniej na podjęte czynności, postawę ojca małoletniej można wnioskować, że kolejne próby odebrania małoletniej (...) od uczestnika (...) - zobowiązanego i wydania małoletniej uczestniczce (...) - uprawnionej,

mogłyby skończyć się podobnie jak pierwsza próba, czyli nieskutecznie; nadto mogłyby wywołać u małoletniej jeszcze większy stres, spowodować odczuwanie przez małoletnią nie tylko szkody psychicznej, ale i fizycznej”⁹¹. W tej sprawie kurator nie podejmował dalszych czynności.

A21: „Matka zaczęła wyrywać dziecko [chłopiec, wiek 18 miesięcy], krzyczała: »porwanie«. Kurator zwrócił uwagę na wypowiedź matki. Z uwagi na dobro małoletniego dziecko oddano matce. Ojciec przejął dziecko, przygotował dziecku jedzenie ze słoiczka, zaczął karmić chłopca. Zarówno ojciec dziecka, jak i matka byli pobudzeni, agresywni słownie. Rodzice ponownie odmówili wydania dziecka. Z uwagi na dobro małoletniego po kilkunastu minutach rozmowy kurator **odstąpił od dalszych czynności** [podkr. A.P.-M.] przymusowego odebrania trzeciego dziecka”⁹². W tej sprawie kurator jeszcze dwukrotnie (12.05.2025 r. i 15.05.2025 r.) podejmował (nieskuteczne) próby odebrania trzeciego, najmłodszego dziecka z rodziny. W dniu 9.06.2025 r. teczka została zakreślona w wykazie „K”.

Podobne sytuacje były również sygnalizowane w ankiecie *online*:

K100: Nie doszło do usunięcia osoby utrudniającej wykonanie postanowienia z uwagi na zagrożoną ciężą osoby zobowiązanej do wydania dziecka oraz to, że małoletnia kurczowo wtulała się w w/w osobę. Wówczas doszło do wstrzymania wykonania czynności z uwagi na dobro małoletniej.

Wydaje się, że kuratorzy mylnie interpretują pojęcie „wstrzymać się”, które oznacza „przerwać na jakiś czas czynność, działanie, zaniechać czegoś na pewien czas”⁹³ i „odstąpić”, czyli „wycofać się z czegoś, zrezygnować z czegoś”⁹⁴. „Wstrzymanie wykonania orzeczenia nie zwalnia kuratora od podjęcia dalszych czynności, gdy zagrożenie ustanie”⁹⁵.

Trudności z wykonaniem czynności „przymusowe odebranie”

Oprócz wcześniej wymienionych trudności – braku możliwości wejścia na teren nieruchomości, gdzie miało przebywać dziecko, i nieobecności dziecka we wskazanym przez sąd

⁹¹ A7, notatka kuratora zawodowego z dnia 27 maja 2024 r.

⁹² A21, notatka kuratora zawodowego z dnia 28 kwietnia 2025 r.

⁹³ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 3, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1981, s. 773.

⁹⁴ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1981, s. 476.

⁹⁵ J. Gudowski, *Postępowanie w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką*, „Przeгляд Sądowy” 2002, 1, s. 31.

miejscu pobytu – jakie wystąpiły podczas próby wykonania orzeczenia sądu o przymusowym odebraniu dziecka, w analizowanych aktach lub teczkach kuratorskich oraz w ankiecie *online* i w wywiadach fokusowych kuratorzy wymieniali jeszcze:

- brak zgody dziecka na przejście pod pieczę osoby (np. A13, A119);
- osoba uprawniona do przejęcia pieczy nad dzieckiem z uwagi na stan psychiczny dziecka odmówiła przejęcia pieczy nad nim;
- ukrywanie dziecka lub jego miejsca pobytu przez zobowiązanego.

W trakcie wywiadów fokusowych uczestnicy opowiadali o różnych trudnych sytuacjach, które miały miejsce w trakcie wykonywania orzeczenia o przymusowym odebraniu dziecka.

F1: Bywają takie sytuacje, że jest i trzech kuratorów. Na przykład przy większej liczbie dzieci, czy gdy przewidujemy jakieś utrudnienia. Ja brałam udział w odebraniu z dwoma kuratorami, gdzie było czworo dzieci do odebrania. Pani się przed nami zamknęła, poza- mykała dzieci w szafie. Więc z policją wezwaliśmy straż pożarną, która wyważyła nam drzwi, bez żadnego problemu, nie musieliśmy mieć postanowienia o przeszukaniu. Wtedy jedna koleżanka zajmowała się dokumentami, druga ustalała z policją, co mają robić – bo nie wszyscy policjanci wiedzą, co mają robić, a trzecia zadzwoniła po straż pożarną, że występuje zagrożenie życia i zdrowia, ponieważ mamy od sąsiadki informację, że dzieci są w domu, że przed naszym przyjazdem płakały. Dzielnicowemu udało się odsunąć jakąś roletę i widzieliśmy, że w domu gra telewizor. Straż pożarna przyjechała bardzo szybko, wyważyli te drzwi.

F7: Pamiętam taką historię z poprzedniego sądu, gdzie było dwóch kuratorów i próbowaliśmy odebrać dziecko ze szkoły. Pan dyrektor szkoły zachował się bardzo OK, powiedział, że przekazanie nastąpi w pokoju pedagoga, a pan pedagog się przestraszył całej sytuacji i kiedy dyrektor poszedł po dziecko do klasy, zadzwonił po ojca. I ojciec przyszedł do szkoły z dwoma psami rasy niebezpiecznej. Z jednego patrolu policji nagle zrobiło się sześć patroli, bo policja wezwała wsparcie. Koło szkoły zrobił się szum, zadyma. Dzieci nagrywające, rodzice, którzy przyszli po swoje dzieci. Bardzo niebezpieczna sytuacja. Oczywiście prokuratura została powiadomiona, a postępowanie w tej sprawie zostało umorzone.

F2: Ja chciałabym powiedzieć o jednym z trudniejszych zabezpieczeń. To było przed laty, kiedy matka zamknęła się z dzieckiem w domu. Kiedy przyszedł kurator, to wzięła dziecko na ręce, usiadła na parapecie i powiedziała, że wyskoczy przez okno. Więc jakby cały sztab ludzi, do tego rozłożony materac i to bardzo długo trwało. Finalnie udało się koledze kuratorowi skutecznie panią przekonać i po prostu zeszła.

K23: W 2024 r. w naszym zespole jedno z przymusowych odebrań wykonywało jednocześnie sześciu kuratorów zawodowych (w trzech miejscach jednocześnie było po dwóch kuratorów zawodowych). Oczywiście, w ścisłej współpracy z policją.

Zarówno w trakcie wywiadu fokusowego, jak i w ankiecie *online* pojawił się wątek sabotowania czynności kuratora przez innych profesjonalistów, najczęściej pracowników oświaty.

F3: Natomiast zdarzyły się dwie takie sytuacje, gdy pani dyrektor w ogóle odmówiła wydania dziecka ze szkoły. Przeczytała postanowienie i odmówiła. Okazałyśmy legitymacje służbowe. Pani dyrektor dzwoniła do przewodniczącej, żeby się dowiedzieć, czy mamy takie prawo. Zawiadomiłyśmy burmistrza i potem była ich [oświaty] narada i ta sytuacja była omawiana i więcej się już nie powtórzyło.

K4: Dyrekcja szkoły, na której terenie przebywało dziecko w wieku szkolnym. Dyrekcja i niektórzy nauczyciele podważali zasadność wydanego postanowienia sądu i skutecznie uniemożliwiali jego realizację. Manipulowali dzieckiem, które mówiło, że nie musi wykonywać poleceń kuratora. Została napisana skarga na czynności kuratora do organu prowadzącego szkołę (urzędu gminy). Wójt następnie napisał skargę do prezesa sądu okręgowego, który przekazał ją do rozpatrzenia kuratorowi okręgowemu.

K23: Dyrektor szkoły podstawowej nie wyraził zgody, aby czynności były wykonane na terenie placówki.

K2: Jedno z postanowień (sprawa bardzo medialna) wprost określało, że próba odebrania dziecka powinna mieć miejsce w stowarzyszeniu „Szansa” w Głogowie, w czasie przesłuchania małoletniego. Stowarzyszenie oraz psycholog wyznaczony do udziału w tej czynności odmówiły udzielenia jakiegokolwiek wsparcia i wprost określiły, że nie zezwolą na przeprowadzenie działań na ich terenie.

K201: Na ogół policja wykonuje żądania, ale w jednym przypadku twierdziła, że jest tylko dla zapewnienia bezpieczeństwa kuratorowi i nie chciała wykonać żądania. Na czynności odebrania chodzimy z przepisami art. 598 k.p.c. i w razie konieczności cytujemy je, aby zmotywować.

K19: Obecne przy czynnościach funkcjonariuszki nie wykonały żądania kuratora, w związku z czym kierownik zespołu o powyższym zawiadomił pismem właściwego komendanta policji.

Współpraca multidyscyplinarna

Czynność „przymusowe odebranie” w założeniu zakłada współpracę różnych profesjonalistów z kuratorem sądowym, który pełni rolę organu wykonawczego sądu opiekuńczego koordynującego wykonanie tej czynności. Jak wynika z analizy teczek kuratorskich i relacji kuratorów uczestniczących w wywiadach fokusowych i w ankiecie *online*, jest to czynność trudna albo ekstremalnie trudna do wykonania, z uwagi na nieprzewidywalność zachowań osoby zobowiązanej i samego dziecka oraz obciążona dużym ryzykiem wystąpienia i eskalowania negatywnych emocji u wszystkich osób w niej uczestniczących. Stąd dobra współpraca i współdziałanie między profesjonalistami wspierającymi kuratora sądowego ma istotne znaczenie dla jej powodzenia oraz może być czynnikiem łagodzącym stres i inne negatywne skutki, które tej czynności towarzyszą. Wątek współpracy i współdziałania pojawiał się w trakcie wywiadów fokusowych i w ankiecie *online*.

K66: Skuteczność przymusowego odebrania zależy tylko i wyłącznie od dobrej/prawidłowej współpracy instytucji i współdziałania ich. Mowa oczywiście o całym „aparacie” współpracy, czyli od poziomu sędziego przez kuratora, policję, pracowników socjalnych, psychologów i innych osób, które byłyby potrzebne do wykonania danej sprawy (w podejściu bardzo zindywidualizowanym, czasem potrzeba psychologa, pedagoga, a czasem ślusarza). Osoby da się zorganizować, samo sprowadzenie ich nie jest problemem, tylko aby to działało, współpraca musi się układać i wzór postępowania na wypadek takiej okoliczności musi być w każdej jednostce taki sam, bo czasem komplikacje powstają wtedy, kiedy każda jednostka ma swój obraz działań i kompetencji do nich należących. Dlatego należy szkolić, informować, tworzyć wzór prawidłowego odbioru dziecka, ale nie tylko z sędziami i kuratorami, ale całymi „aparatami współpracy», czyli wspólnie z w/w i policją, a następnie na szczeblach samorządowych informować jednostki OPS i szkoły (z których często korzystamy). Mam na myśli szkolenia wspólne.

F13: Ważne jest, żebyśmy wszyscy szli w jednym kierunku, a nie każdy ciągnie w swoją stronę. Bo to wszystko jest do zrobienia i to jest super scenariusz, że kurator ustala możliwe warianty działania przy odebraniu. Tylko idziemy – policja, MOPS-y, GOPS-y, PCPR-y – w jednym kierunku. Natomiast, jeśli każdy ciągnie w swoją stronę albo udaje, że go nie ma, bo stoi na półpiętrze (MOPS), jeszcze te panie komentują. No to szczerze mówiąc, to jest mało komfortowa sytuacja między służbami w tak trudnym i wymagającym współpracy momencie, że mamy przegadane i ustalone, że robimy to i to. Mamy wspólne zadanie, każdy ma swoje kompetencje, szanujemy się nawzajem, ale robimy.

Wynikiem współdziałania jest efekt synergii, czyli zjawisko kumulowania energii pojedynczych elementów, w wyniku czego efekt końcowy współdziałania przewyższa sumę rezultatów pojedynczych działań. Współdziałanie się opłaca, bo jednostki są w stanie osiągnąć cele, nieosiągalne w działaniach indywidualnych.

III. 10. Sytuacje niebezpieczne przy wykonywaniu przymusowego odebrania

W trakcie analizy teczek kuratorskich i akt sądowych odnotowano kilka sytuacji niebezpiecznych, w których m.in. doszło do pobicia kuratora, naruszenia jego nietykalności, grożenia kuratorowi lub znieważenia kuratora. O podobnych zdarzeniach opowiadali również kuratorzy uczestniczący w wywiadach fokusowych:

F14: U nas doszło do pobicia kuratora. Złożyliśmy zawiadomienie do prokuratora, sprawa się toczy. Ja również miałam taką sytuację, gdy pani mnie pobiła, kopała i różne rzeczy mi robiła – pani została skazana na grzywnę.

F11: Do mnie parę lat temu pan z siekierą, gdy byłam w asyście policji, startował. I mówię do policjanta: „Weź się pan rusz, bo mnie zaraz nie będzie”. Ten pan został skazany na karę ograniczenia wolności. Składałam zawiadomienie.

F9: W poprzednim sądzie jak pracowałam, to wchodziłam z policjantem i tam pani z dłutem wystartowała. To znaczy podłożyła noworodkowi dłuto pod szyję i trzymała. Babcia takie [pokazuje wielkość, ok. 30 cm] miała i podłożyła drugiemu dziecku, a siostra pani wyskoczyła do mnie z nożem i do policjanta. To wtedy była sprawa o napaść na policjanta i na mnie.

F5: No z niebezpiecznych sytuacji to mamy psy, dużo, wiadomo nieszczepione, groźnych ras, nie zawsze chcą zamykać. No osoby psychiatryczne, które też musimy zabezpieczyć, czyli zadzwonić po karetkę, która ich zabierze – to jest taka trudna sytuacja, bo nigdy nie wiemy, jak się zachowają. I niebezpieczne są odbiory, gdy odbieramy od osób uzależnionych od narkotyków – bo nigdy nie wiemy, jak zareagują i co wzięli, a najczęściej wtedy oni trzymają te malutkie dzieci blisko siebie albo odkładają i trzeba się orientować, żeby dziecko nie zostało gdzieś rzucone przypadkiem.

W ankiecie *online* kierownicy zespołów w 35 przypadkach (17,2% ogółu respondentów) potwierdzili, że w ich zespołach w trakcie wykonywania orzeczenia sądu o przymusowym odebraniu doszło do sytuacji niebezpiecznych. Najczęściej kierownicy sygnalizowali: ataki werbalne zobowiązanych i innych osób na kuratora (dziewięć zespołów), agresję słowną i fizyczną wobec kuratora (dwa zespoły), groźby karalne i przemoc fizyczną ze strony osoby zobowiązanej (sześć spraw), groźbę pogryzienia przez psa (dwie sprawy). Oprócz tego kierownicy zgłaszali:

- atak fizyczny na osobę kuratora, próbę wtargnięcia do samochodu kuratora i upublicznianie w social mediach informacji na temat kuratora (K42);
- atak fizyczny na kuratorów ze strony babci i innych członków rodziny, z udziałem tych osób doszło do awantury i agresji słownej (wulgaryzmy) (K3);
- odbierane dziecko chciało zepchnąć kuratora ze schodów (K190);
- dziecko w wyniku szarpaniny członków rodziny uderzyło się w głowę (K162);
- groźby kierowane do kuratorów ze strony postronnych osób, prowokacje dziennikarskie (K171);
- nagrywanie przebiegu czynności, powiadomienie telewizji, atakowanie kuratorów przez dziennikarzy, strony i ich pełnomocników, straszenie, agresja słowna, porwanie na oczach kuratora dziecka helikopterem (K201);
- kuratorzy realizujący postanowienie zostali nagrani, a następnie filmiki zostały opublikowane na różnych platformach bez zgody kuratorów (K1);
- posiadanie broni palnej przez zobowiązanego (K179);
- popchnięcie dziecka i kuratora przez babcię, co stworzyło zagrożenie spadnięcia ze schodów (K182).

Kuratorzy, raportując o sytuacjach niebezpiecznych dla kuratora w trakcie wykonywania obowiązków służbowych, jednocześnie podnosili, że nie mogą liczyć na należyte zabezpieczenie czynności ze strony wezwanych funkcjonariuszy policji:

K8: Osoby przeszkadzające kuratorowi w wykonaniu czynności, mimo że powinny być usunięte, wyostały się spod „opieki” policji i doszło m.in. do uderzenia pani kurator.

K44: Policja była bierna w tej czynności, co skutkowało naruszeniem nietykalności funkcjonariusza publicznego – pani kurator, co finalnie skończyło się postępowaniem karnym (wyrok nie jest jeszcze prawomocny).

Trzeba podkreślić, że kuratorzy w reakcji na te niebezpieczne sytuacje podejmowali różnorodne działania interwencyjne: zawiadamiali organa ścigania (w ankiecie *online* kierownicy z 17 zespołów potwierdzali złożenie takich zawiadomień), zawiadamiali sąd opiekuńczy

prowadzący postępowanie w sprawie przymusowego odebrania, powiadamiali Prezesa Sądu Rejonowego lub Przewodniczącego Wydziału Rodzinnego i Nieletnich lub Kuratora Okręgowego, występowali do właścicieli platform internetowych z żądaniem usunięcia zamieszczonych na nich plików.

III. 11. Wnioski kierowane do sądu przez kuratora o zarządzenie przeszukania pomieszczeń (art. 598¹¹a k.p.c.) lub przymusowe sprowadzenie zobowiązanego celem złożenia oświadczenia o miejscu pobytu osoby odbieranej (art. 598¹¹ § 2 k.p.c.) oraz zawiadamianie prokuratora

Wniosek kuratora o zarządzenie przez sąd przeszukania pomieszczeń i innych miejsc (art. 598¹¹a k.p.c.)

W analizowanej próbie spraw kuratorzy złożyli sześć wniosków do sądu o dokonanie przez policję przeszukania pomieszczeń (A24, A33, A34, A71, A120, A121). W pięciu sprawach sąd przychylił się do wniosku kuratora i nakazał policji przeszukanie, natomiast w jednej sprawie (A121) sąd nie przychylił się do wniosku kuratora.

W trzech sprawach doszło do przeszukania pomieszczeń, gdzie miała przebywać odbierana osoba, ale w wyniku przeszukania nie doszło do „ujawnienia” dziecka, które miało zostać odebrane.

Niestety w trakcie zogniskowanego wywiadu grupowego jeden z kuratorów opowiedział o trudnym odbiorze, podczas którego policja kwestionowała swe uprawnienia do wykonania przeszukania:

F13: Mieliśmy takie ciężkie odebranie do pieczy zastępczej. Matka po próbie samobójczej, baliśmy się, że wyskoczy z okna. I ta straż pożarna zrobiła sto razy większą robotę niż, niestety, policja. Mieliśmy dodatkowo postanowienie o przeszukaniu w związku z nieudaną wcześniejszą próbą. Była policja, byli kuratorzy. (...) Ta policja stała pod tymi drzwiami i mówiła, że oni nie mogą. Ja mówiłam: „Przecież macie postanowienie sądu o przeszukaniu”. „No tak, przeszukamy jak wejdziemy”. Dzwonili do komendanta. Straż pożarna podważyła jednym ruchem. Policja twierdziła, że mogą wejść tylko na polecenie prokuratora.

Podobne pytanie o składanie przez kuratora wniosku o zarządzenie przez sąd przeszukania pomieszczeń zostało zadane w ankiecie *online*. Twierdząco na to pytanie odpowiedziały

32 zespoły (15,8% respondentów). Co więcej kuratorzy odpowiedzieli, że w przypadku 28 zespołów sąd zarządził przeszukanie w jednej sprawie dotyczącej przymusowego odebrania, w czterech zespołach były po dwie takie sprawy, w jednym zespole cztery takie sprawy i w jednym zespole pięć spraw, w których sąd zarządził przeszukanie pomieszczeń. Również w ankiecie *online* kuratorzy wskazywali na trudności ze strony policji w dokonaniu czynności przeszukania.

K4: Innym problemem jest nieskuteczność policji mającej zrealizować postanowienie sądu na wniosek kuratora o dokonaniu przeszukania w oparciu o przepis 598^{11a} k.p.c. Postanowienie takie trzeba doręczyć osobie, u której przeszukanie ma być dokonane, i należy uzyskać pisemne potwierdzenie odbioru, co z reguły, przy zamkniętych drzwiach, jest niemożliwe. Ponadto przepis daje przyzwolenie na tzw. wejście siłowe, ale „bez wyrządzania niepotrzebnych szkód i dolegliwości”. Była potrzeba zrealizowania przez policję takiego postanowienia we wrześniu 2022 r., ale działania nie były skuteczne. Policjanci w miejscu wskazanym w postanowieniu zastali zamknięte drzwi. Ponadto, po konsultacji z oficerem dyżurnym KMP, oświadczyli, że do sforsowania drzwi nie mają odpowiedniego sprzętu i do takich działań powinna być zaangażowana jednostka szturmowa z Bydgoszczy. Na tym czynności zostały zakończone.

K38: Nadal problemem jest dostanie się do mieszkania. Policja mimo posiadanego postanowienia o przeszukaniu pomieszczeń nie stosuje rozwiązań w zakresie wejścia siłowego. Przeszukania dokonywane są wówczas, jeśli ktoś wpuści do mieszkania lub tylko z zewnętrznej strony (podwórko).

Wypada jedynie przypomnieć, że w dniu 31 lipca 2018 r. Dyrektor Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji nadkom. Piotr Janik wystosował do wszystkich komendantów wojewódzkich i Komendanta Komendy Stołecznej Policji pismo informujące podległe jednostki policji o wejściu w życie, w dniu 28 sierpnia 2018 r., nowych przepisów uprawniających dokonywanie przez policję przeszukania na polecenie sądu opiekuńczego. Dyrektor Biura Kryminalnego KG informuje, że:

przepis § 6 art. 598^{11a} k.p.c. stanowi, że przedmiotowe przeszukanie powinno być dokonane zgodnie z celem tej czynności, z zachowaniem umiaru i poszanowania godności osób, których ta czynność dotyczy, oraz bez wyrządzania niepotrzebnych szkód i dolegliwości. Przywołany przepis daje więc przyzwolenie na tzw. wejście siłowe. Dopuszcza on przeprowadzenie przeszukania, nawet z „wyrządzeniem szkód i dolegliwości”, jednakże

z zachowaniem umiaru. Możliwość „siłowego wejścia” wynika z samej istoty przeszukania, której celem jest znalezieniem osoby podlegającej odebraniu⁹⁶.

Wniosek kuratora do sądu o przymusowe sprowadzenie zobowiązanego w celu złożenia oświadczenia o miejscu pobytu odbieranej osoby (art. 598¹¹ § 2 k.p.c)

W trzech sprawach (A24, A71, A184) kurator składał do sądu opiekuńczego wniosek o przymusowe sprowadzenie zobowiązanego, aby złożył oświadczenie o miejscu pobytu odbieranej osoby. W dwóch sprawach sąd przychylił się do wniosku kuratora i nakazał policji przymusowe sprowadzenie tej osoby, natomiast w jednej sprawie nie odnaleziono w aktach sprawy/teczce kuratorskiej informacji, czy sąd rozpoznał ten wniosek i w jaki sposób.

Złożenie wniosku o przymusowe sprowadzenie zobowiązanego, aby złożył oświadczenie o miejscu pobytu, nie miało istotnego znaczenia dla czynności podejmowanych przez kuratora zmierzających do przymusowego odebrania osoby.

Zawiadomienie prokuratora (art. 598¹¹ § 1 k.p.c.)

W trakcie wykonywania orzeczenia sądu opiekuńczego o przymusowym odebraniu osoby kuratorzy, napotykając na trudności z wykonaniem orzeczenia, zawiadamiali o tym fakcie właściwego prokuratora. Ustalono, że w ośmiu sprawach kurator skorzystał z przysługującego mu uprawnienia określonego w art. 598¹¹ § 1 k.p.c. (A34, A40, A62, A71, A120, A121, A167, A183). Kuratorzy zawiadamiali prokuratora po każdej nieudanej próbie odbioru w danej sprawie albo tylko raz – po pierwszej nieudanej próbie.

Z kolei w trakcie wywiadu fokusowego jeden z uczestników (F7) sygnalizował, że w jego zespole przyjęta została zasada, że prokuratora zawiadamia się po trzeciej nieudanej próbie odebrania dziecka. Niestety w teczках kuratorskich nie było informacji, jakie działania w związku z tym zawiadomieniem podjął prokurator.

Komentatorzy⁹⁷ są zgodni co do tego, że zawiadomienie prokuratora powinno nastąpić w każdym przypadku uniemożliwienia kuratorowi odebrania, więc także wtedy, gdy ukrycie lub podjęcie innych czynności zmierzających do udaremnienia kuratorowi przymusowego odebrania nie stanowi przestępstwa z art. 211 k.k. Zdaniem komentatorów prokurator winien

⁹⁶ Pismo Komendy Głównej Policji znak KR-DŚ-2022/1491/2018/RW z dnia 31 lipca 2018 r., s. 2 (zasoby własne autorki).

⁹⁷ J. Jagieła, Nb 2 do art. 598¹¹ k.p.c., *op. cit.*; M. Wach-Pawliczak, J. Pawliczak, Nb 4 do art. 598¹¹ k.p.c., [w:] P. Rylski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2025.

w związku z takim zawiadomieniem sprawdzić, czy doszło do popełnienia przestępstwa z art. 211 k.k., w przypadku gdy odebraniu ma podlegać dziecko w wieku poniżej 15 lat albo osoba nieporadna ze względu na stan psychiczny lub fizyczny⁹⁸. Jak ustalono, prokuratorzy nie dysponują „wytycznymi” odnośnie do działań, jakie winni podjąć w sprawach, w których sąd opiekuńczy postanowił o przymusowym odebraniu dziecka.

III. 12. Czynności policji podczas wykonywania przez kuratora sądowego orzeczenia o przymusowym odebraniu dziecka

Jak wcześniej wspomniano, w 122 sprawach (55,7% ogółu spraw) kurator zwrócił się – na etapie czynności organizacyjnych – o asystę funkcjonariuszy policji do właściwej jednostki policji. Zatem kurator, realizując orzeczenie sądu opiekuńczego o przymusowym odebraniu dziecka, skorzystał z przysługującego mu uprawnienia określonego w art. 598¹⁰ k.p.c.

Policja w trakcie wykonywania przez kuratora tej czynności w terenie podczas pierwszej próby odebrania, w sześciu sprawach, podjęła działania zapewniające kuratorowi lub odbieranemu dziecku bezpieczeństwo oraz przywracające porządek publiczny w miejscu wykonywania czynności. I tak w dwóch sprawach policja wezwała na miejsce wykonywanej czynności karetkę pogotowia ratunkowego, a w czterech sprawach unieruchomiła agresywnych lub nietrzeźwych zobowiązanych – zarówno matki, jak i ojców oraz towarzyszące im osoby, które utrudniały wykonanie przez kuratora czynności (np.: A2, A20, A21, A77, A80, A148, A217). Ponadto w dwóch sprawach kurator podczas wykonywania czynności w terenie zażądał (w formie ustnej) od funkcjonariuszy policji usunięcia osób utrudniających mu skuteczne wykonanie czynności (np. A77, A217).

Podobnie wyglądało zaangażowanie funkcjonariuszy policji przy kolejnych, realizowanych przez kuratora, próbach odebrania dziecka. W jednej sprawie, w której kurator podjął drugą próbę odebrania dziecka, konieczne było wezwanie na miejsce czynności drugiego patrolu policji (A81), by zapewnić uczestnikom czynności bezpieczeństwo i porządek publiczny w miejscu jej wykonywania oraz usunąć osoby utrudniające wykonanie czynności.

Przy trzeciej próbie wykonania orzeczenia, w jednej sprawie, doszło do bardzo niebezpiecznej sytuacji w trakcie wykonywania przez kuratora czynności – kurator został pobity przez zobowiązanych, którzy dodatkowo w trakcie szamotaniny z funkcjonariuszami policji dokonali zaboru broni służbowej funkcjonariuszowi (A34). W kolejnych podejmowanych przez kuratora próbach wykonania orzeczenia sądu nie odnotowano sytuacji, w których policja na

⁹⁸ J. Jagieła, Nb 1 do art. 598¹¹ k.p.c., *op. cit.*

wezwanie kuratora lub w ramach swoich obowiązków służbowych podejmowałaby czynności inne niż zwykła asysta.

Zatem można powiedzieć, że działania interwencyjne funkcjonariuszy policji – poza zwykłą asystą – w analizowanych sprawach zdarzały się dość rzadko.

W ankiecie *online* zadano pytanie kierownikom zespołów, czy i w ilu sprawach dotyczących przymusowego odebrania kurator zażądał usunięcia osób utrudniających mu wykonanie czynności. Ustalono, że 38 kierowników odpowiedziało, że w realizowanych przez kuratorów z zespołu odebraniach kurator wzywał policję do usunięcia osób utrudniających mu wykonanie czynności. Natomiast jeśli chodzi o liczbę spraw, w których doszło do usunięcia osób utrudniających kuratorowi wykonanie czynności, to 20 kierowników odpowiedziało, że mieli jedną taką sprawę w zespole, 10 kierowników wskazało, że do usunięcia osoby doszło w dwóch sprawach wykonywanych w zespole, a dwóch kierowników wskazało trzy takie sprawy. Natomiast jeden kierownik podał, że w około 20 sprawach doszło do usunięcia osób utrudniających kuratorowi wykonanie czynności, a jeden kierownik wskazał, że „w czynnościach o przymusowe odebranie osób małoletnich w 95% asystowała kuratorowi policja. W sytuacjach skrajnych konieczne było zablokowanie działania osoby nieuprawnionej poprzez izolację do innego pomieszczenia. W przypadku konwencji haskiej była to matka i jej obecny partner. W innych sprawach nie było potrzeby użycia takich środków. Działania przebiegały sprawnie: pouczenia, dyscyplinowanie nieuprawnionych”⁹⁹. Oto przykłady wypowiedzi respondentów:

K121: Najczęściej funkcjonariusze policji, w szczególności w gminach, nie wykonują polecenia kuratora sądowego, tłumacząc, że „są tylko do ochrony kuratora”.

K157: Funkcjonariusze twierdzili, że są od asysty kuratorowi i chronią jego osobę, nie są od wykonywania poleceń kuratora.

K201: Na ogół policja wykonuje żądania, ale w jednym przypadku twierdziła, że jest tylko dla zapewnienia bezpieczeństwa kuratorowi i nie chciała wykonać żądania. Na czynności odebrania chodzimy z przepisami art. 598 k.p.c. i w razie konieczności cytujemy je, aby zmotywować służby do wykonania czynności.

Niestety uczestnicy wywiadów fokusowych i respondenci ankiety *online* sygnalizowali trudności ze współpracą z funkcjonariuszami policji przy wykonywaniu przymusowego

⁹⁹ K115.

odebrania. Zgłaszane problemy dotyczyły braku wiedzy o uprawnieniach kuratorów sądowych lub kwestionowania przez funkcjonariuszy tych uprawnień podczas wykonywania czynności.

F5: Jak poproszę o asystę policji, to dla mnie jest zawsze niespodzianka, kto przyjdzie. Zawsze chcemy, żeby to było ogniwo ds. nieletnich, bo oni są kumaci, wiedzą, jakie mają kompetencje, znają ustawę o policji, co mnie bardzo cieszy. Wiedzą, jakie kompetencje ma kurator, czego może wymagać i na czym polega nasza współpraca przy tych czynnościach, więc spoko. Ale jak dostaję z łapanki i nie są to kryminalni, czyli dzielnicowi, ale „nówki nieśmiganki”, czyli patrole interwencyjne – to oni nic nie wiedzą. Oczywiście mają takie wielkie. Jak coś chcę, to oni się boją, dzwonią do dyżurnego, robi się straszny bałagan.

F2: Odnośnie do policji wypracowaliśmy sobie taką procedurę, że to nie jest ktoś przypadkowy, ktoś, kto dzisiaj jest na służbie, tylko to są konkretne osoby, które będą się tym zajmować.

F10: Natomiast rzeczywiście dla nas przy 598 najtrudniejsi są policjanci, bo bardzo często nie znają naszych kompetencji i nie znają swoich do końca.

F14: Ale oni powinni znać swoje kompetencje i usunąć osoby przeszkadzające. U nas doszło do takiej sytuacji, że strona nie dość, że pobiła kuratora, to jeszcze pobiła policjanta i ten policjant dalej stał.

F9: Mieliśmy też parę lat temu odebranie od rodzica do rodzica, w którym było z kilkadziesiąt prób, nie odebrałyśmy tego dziecka. Chyba cały zespół to wykonywał. Jedna z kuratorek zwróciła się o stanowisko do Komendy Głównej Policji w sprawie tego, jak policja wykonuje żądanie kuratora w zakresie usunięcia osób utrudniających wykonanie czynności. I tu jest problem, bo gdyby policja skutecznie usuwała tych rodziców, to $\frac{3}{4}$ odebrań byłoby skutecznych.

III. 13. Czas wykonania przez kuratora orzeczenia sądu o przymusowym odebraniu osoby

Na podstawie sporządzanej przez kuratorów sądowych dokumentacji odnośnie do wykonania orzeczenia sądu opiekuńczego o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, określono czas, jaki był potrzebny kuratorowi na wykonanie orzeczenia. W obliczeniach uwzględniono datę wpływu orzeczenia do zespołu kuratorskiej służby sądowej i datę zakreślenia teczki w wykazie K, a w razie braku danych o dacie zakreślenia przyjęto datę skutecznego wykonania czynności. Z uwagi na fakt, że nie we wszystkich sprawach do badań przedłożono teczkę kuratorską, w analizie statystycznej wystąpiły braki danych w 48 sprawach.

Dane odnośnie do czasu, w jakim kurator sądowy wykonał orzeczenie sądu o przymusowym odebraniu dziecka, prezentują tabela 12 i tabela 13.

TABELA 12. Czas wykonania przez kuratora orzeczenia o przymusowym odebraniu w dniach (od dnia wpływu orzeczenia do zespołu do dnia zakreślenia sprawy) w 171 sprawach – dane ogólne

Czas wykonania orzeczenia przez kuratora w dniach	Liczba dni
Średnia	16,70
Mediana	3,00
Dominanta	0
Odchylenie standardowe	45,645
Minimum	0
Maksimum	366
Suma	2 855

Źródło: opracowanie własne.

TABELA 13. Czas wykonania przez kuratora orzeczenia o przymusowym odebraniu w dniach - dane szczegółowe

Liczba dni	Liczba spraw	%	% skumulowany (100% = 171)
0	45	26,3	26,3
1	20	11,7	38,0
2	12	7,0	45,0
3	13	7,6	52,6
4	7	4,1	56,7
5	8	4,7	61,4
6	4	2,3	63,7
7	10	5,8	69,6
8	2	1,2	70,8
10	3	1,8	72,5
11	3	1,8	74,3
12	1	0,6	74,9
13	4	2,3	77,2
14	2	1,2	78,4
15	3	1,8	80,1
16	2	1,2	81,3
17	1	0,6	81,9
19	1	0,6	82,5
21	1	0,6	83,0
22	2	1,2	84,2
26	3	1,8	86,0
27	1	0,6	86,5
30	1	0,6	87,1
31	1	0,6	87,7
32	1	0,6	88,3
33	1	0,6	88,9
35	1	0,6	89,5
38	1	0,6	90,1
44	1	0,6	90,6
48	1	0,6	91,2
54	2	1,2	92,4
56	1	0,6	93,0
60	1	0,6	93,6
61	2	1,2	94,7

Liczba dni	Liczba spraw	%	% skumulowany (100% = 171)
69	1	0,6	95,3
95	2	1,2	96,5
103	1	0,6	97,1
124	1	0,6	97,7
140	1	0,6	98,2
162	1	0,6	98,8
365	1	0,6	99,4
366	1	0,6	100
Ogółem	171	100	
Systemowe braki danych	48		
Ogółem	219		

Źródło: opracowanie własne.

Analiza danych zaprezentowanych w tabeli 13 pozwala stwierdzić, że kurator sądowy wykonał orzeczenie sądu opiekuńczego o przymusowym odebraniu dziecka:

- **tego samego dnia**, którego orzeczenie wpłynęło do zespołu kuratorskiej służby sądowej, w 45 sprawach (26,3% ogółu spraw);
- **w terminie do 7 dni** od wpływu orzeczenia do zespołu, kurator wykonał orzeczenie łącznie w 119 sprawach (69,6% ogółu spraw);
- **w terminie do 14 dni** od wpływu orzeczenia do zespołu kuratorskiej służby sądowej, kurator wykonał orzeczenie łącznie w 134 sprawach (78,4% ogółu);
- **w terminie do 21 dni** od daty wpływu orzeczenia do zespołu kuratorskiej służby sądowej, kurator wykonał orzeczenie łącznie w 142 sprawach (83% ogółu);
- **w terminie do 30 dni** od daty wpływu orzeczenia do zespołu kuratorskiej służby sądowej, kurator wykonał orzeczenie łącznie w 149 sprawach (87,1% ogółu);
- **w terminie do 60 dni** od daty wpływu orzeczenia do zespołu kuratorskiej służby sądowej, kurator wykonał orzeczenie łącznie w 160 sprawach (93,6% ogółu).

Biorąc pod uwagę fakt, że główną przesłanką do zmiany norm w 2001 r. kształtujących wykonanie czynności „przymusowe odebranie” była poprawa efektywności, wypada stwierdzić, że kuratorzy sądowi są w tych sprawach efektywni, gdyż w ponad połowie badanych spraw (52,6% spraw) do odebrania dziecka doszło w trzecim dniu, a w prawie 70% spraw odebranie dziecka nastąpiło maksymalnie w siódmym dniu. Natomiast istotny wpływ na czas wykonania przez kuratora sądowego orzeczenia o przymusowym odebraniu mają dwie kwestie:

- w przypadku odebrań do pieczy zastępczej – brak miejsc w pieczy i konieczność oczekiwania przez kuratora na wskazanie miejsca pieczy przez podmioty odpowiadające w powiecie za zabezpieczenie miejsc w pieczy zastępczej (rodzinnej i instytucjonalnej);
- w przypadku odebrań „haskich” i na podstawie art. 100 k.r.o. – poważny problem stanowią intencjonalne działania zobowiązanego utrudniające kuratorowi skuteczne wykonanie orzeczenia i brak odpowiednich instrumentów prawnych dla sądów opiekuńczych w postaci dolegliwych sankcji za (uporczywe) nierealizowanie orzeczenia sądu.

III. 14. Sposób dokumentowania czynności, w tym forma zawiadomienia zobowiązanego

Analiza teczek kuratorskich „K”, dotyczących realizacji orzeczenia o przymusowym odebraniu dziecka, oraz akt sądowych spraw, w których sąd wydał orzeczenie o przymusowym odebraniu, pokazuje niejednorodną praktykę kuratorską odnośnie do sposobu dokumentowania wykonania tej czynności. Zgodnie z § 9 pkt. 3 rozp.kur. „kurator rodzinny, do którego sąd zwrócił się o przymusowe odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką (...) sporządza do akt sprawy pisemną notatkę z przebiegu tej czynności”. W analizowanej próbie teczek kuratorskich „K” znajdowały sięteczki, w których kurator zawodowy precyzyjnie dokumentował każdą czynność organizacyjną, np. wystąpienie o asystę do jednostki policji czy zawiadomienie o terminie i miejscu wykonania czynności uprawnionego, składał do teczki notatkę z przebiegu czynności, która zgodnie z rekomendacjami Tadeusza Jedynaka¹⁰⁰ zawierała szczegółowe informacje odnośnie do: czasu, miejsca i przebiegu czynności, osób w niej uczestniczących, ewentualnych trudności, jakie wystąpiły w trakcie realizacji orzeczenia. Zdarzało się że kurator do swej notatki dołączał oświadczenie uprawnionego o przejęciu pieczy nad dzieckiem, kopię upoważnienia od uprawnionego dla osoby go zastępującej lub notatkę innych służb uczestniczących w wykonaniu czynności. Ponadto kurator zawodowy wystawiał za wykonaną czynność rachunek i przekazywał go wraz z notatką do akt sądowych.

Przykładem tak prowadzonej biurowości są wszystkie przedłożone do badańteczki z Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej wykonującego orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich przy Sądzie Rejonowym w Piasecznie i Sądzie Rejonowym Kraków-Nowa Huta w Krakowie orazteczka sprawy A144 (wydanie dziecka w ramach Konwencji haskiej).

¹⁰⁰ T. Jedynak, *Udział kuratora sądowego w wykonywaniu orzeczeń o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub opiece (art. 598⁶⁻¹³ k.p.c.)*, op. cit., s. 134.

Z drugiej strony, w analizowanych teczkach kuratorskich „K” znajdowały się – oprócz postanowienia sądu o przymusowym odebraniu osoby i zarządzenia kierownika zespołu o zarejestrowaniu orzeczenia w wykazie „K” i kierowaniu do właściwego referatu kuratora zawodowego – ogólna notatka o przebiegu czynności i nie zawsze rachunek kuratora za wykonaną czynność. Stąd badaczce trudno było na podstawie tak skromnej dokumentacji ustalić stan faktyczny i przebieg analizowanej czynności, co z kolei miało wpływ na braki w bazie danych z badań aktowych.

W analizowanej próbie spraw kurator zawodowy sporządził notatkę z przebiegu pierwszej czynności przymusowego odebrania w 167 sprawach, a w dwóch sprawach – ani w aktach sądowych, ani w teście kuratora – nie było takiej notatki. W 42 sprawach kurator oprócz swojej notatki załączał również inne dokumenty, np.:

- oświadczenie upoważnionego o przejęciu pieczy nad dzieckiem wraz z kopią upoważnienia od dyrektora PCPR do udziału w czynności – 15 spraw;
- oświadczenie upoważnionego o przejęciu pieczy nad dzieckiem – 16 spraw;
- upoważnienie dyrektora PCPR do udziału w czynności – dwie sprawy;
- protokół odbioru i umieszczenia dziecka w placówce sporządzony przez PCPR – jedna sprawa;
- notatkę policji – pięć spraw;
- notatka uczestniczącego w czynności psychologa i pracownika socjalnego – jedna sprawa.

Przy kolejnej, drugiej, próbie przymusowego odebrania, kurator w każdej z 26 spraw złożył notatkę, a dodatkowo w pięciu sprawach dołączył:

- notatkę policji – dwie sprawy,
- oświadczenie o przejęciu przez uprawnionego pieczy, w tym również w języku angielskim – jedna sprawa;
- oświadczenie przedstawiciela uprawnionego o przejęciu pieczy nad dzieckiem wraz z upoważnieniem od dyrektora PCPR do udziału w czynności – jedna sprawa,
- oświadczenie uprawnionego o przejęciu pieczy nad dzieckiem wraz z wydanym przez lekarza zaświadczeniem – jedna sprawa.

W kolejnych próbach odebrania dziecka (od trzeciej do szóstej) podejmowanych przez kuratora sądowego kurator zawsze składał notatkę z przebiegu czynności i dołączał do niej notatkę policji.

Niestety w notatkach z przebiegu czynności przymusowego odebrania często brakowało informacji o sposobie zawiadomienia zobowiązanego o dokonaniu czynności przymusowego odebrania. Należy jednak wziąć pod uwagę, że zobowiązany najczęściej był obecny przy czynności odebrania. Ustalono to w 97 sprawach, co stanowi 44,3% ogółu spraw. Poza tym

w pięciu sprawach (2,3% ogółu) kuratorzy osobiście lub telefonicznie zawiadomili zobowiązanego o wykonaniu czynności.

Wydaje się, że uzyskanie od uprawnionego oświadczenia o przejęciu pieczy, co nastąpiło w 35 sprawach (16% ogółu spraw) jest dobrą praktyką, gdyż fakt uzyskania od uprawnionego oświadczenia potwierdza skuteczne wykonanie czynności przez kuratora.

Niestety w przedstawionych do badań aktach spraw sądowych w 19 sprawach (8,7% ogółu) nie było załączonej teczki kuratorskiej „K”. Trudno na tej podstawie wyrokować, że jest to zaniechanie kuratorów, gdyż równie dobrze przekazana do wydziału rodzinnego i nieletnich teczka „K” mogła nie zostać dołączona przez pracowników sekretariatu wydziału do akt sprawy, w której wydano postanowienie o przymusowym odebraniu. Niemniej jednak sekretariaty zespołów kuratorskiej służby sądowej wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich winny zwrócić szczególną uwagę na właściwe wykonanie ust. 17 i 18 § 518 zarządzenia w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej.

W wylosowanej próbie odnotowano błędy w zakresie prowadzenia biurowości przez zespół kuratorskiej służby sądowej zgodnie z obowiązującym w tym zakresie Zarządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 czerwca 2019 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej:

- w 16 sprawach (A6, A95, A96, A97, A98, A99, A100, A101, A102, A103, A104, A105, A106, A107, A146, A161), odnotowanych przez zespół kuratorskiej służby sądowej w druku statystycznym MS-S40r jako zakończona czynność „przymusowego odebrania”, kuratorzy z czterech zespołów nie założyli teczki „K”. W rozmowie z kierownikami trzech zespołów ustalono, że dotychczas w zespołach obowiązywała praktyka, że orzeczenie o przymusowym odebraniu dziecka rejestrowano w elektronicznym wykazie „K”, natomiast nie zakładano teczki „K”. Po tym jak Instytut Wymiaru Sprawiedliwości zwrócił się do prezesów sądów rejonowych, w których działają te zespoły, o przesłanie akt spraw sądowych i teczek kuratorskich do badań, doszło do zmiany obowiązującej praktyki i każdorazowo po wpłynięciu do zespołu orzeczenia o przymusowym odebraniu obecnie jest zakładana teczka „K”¹⁰¹;
- w jednym ZKSS rejestrowano jedno i to samo orzeczenie Sądu Rejonowego w Mińsku Mazowieckim dotyczące przymusowego odebrania wielokrotnie, po każdej nieudanej próbie odebrania (A111, A112, A113, A114, A115);
- w sześciu przypadkach w przedłożonych do badań aktach sądowych nie było dołączonej teczki kuratora (A13, A35, A162, A167, A169, A171);

¹⁰¹ § 518 ust. 15 zarz.biur.

- dodatkowo jeden ZKSS przedłożył do badania teczkę (A164), w której kurator zawodowy dokumentował swój udział z posiedzeniu zespołu oceniającym zasadność dalszego pobytu dziecka w pieczy zastępczej.

III. 15. Wynagrodzenie za wykonaną czynność

Zgromadzony w ramach projektu badawczego materiał empiryczny pokazał wiele różnic w praktyce kuratorskiej i sądowej w obszarze „wynagrodzenie dla kuratora za wykonaną czynność”, co z kolei jest źródłem napięć i frustracji w relacjach między kuratorami a sędziami. Zidentyfikowano następujące problemy:

- niejednolita praktyka kuratorska w zakresie występowania do sądu o przyznanie wynagrodzenia za wykonaną (skuteczną albo nieskuteczną) czynność przymusowego odebrania;
- niejednolita praktyka przyznawania wynagrodzenia za wykonaną czynność przymusowego odebrania więcej niż jednemu kuratorowi sądowemu;
- problemy z długim czasem oczekiwania na wydanie przez sąd postanowienia o przyznaniu wynagrodzenia;
- niewykonywanie przez sąd prawomocnych orzeczeń, w których zostało przyznane wynagrodzenie.

W ankiecie *online* respondenci zostali zapytani, czy mają trudności w uzyskaniu wynagrodzenia za czynność przymusowego odebrania. Odpowiedź twierdzącą na to pytanie dało 32 kierowników, co stanowi 15,8% respondentów. Większość (27 zespołów) wskazała, że mimo złożonego rachunku za wykonanie czynności sąd nie przyznaje kuratorowi wynagrodzenia. Gdy zapytano, jaki czas upłynął od złożenia rachunku, kuratorzy wskazywali różne czasookresy: powyżej 30 dni, ponad 3 miesiące, kilka miesięcy, 5–7 miesięcy, 8 miesięcy, rok.

Czy za przymusowe odebranie (skuteczne albo nieskuteczne) należy mi się wynagrodzenie? – wątpliwości kuratorów

Na podstawie badań aktowych ustalono, że po pierwszej próbie przymusowego odebrania rachunek za wykonaną czynność wpłynął do sądu w 128 sprawach, w 11 sprawach nie odnaleziono rachunku ani w teście kuratorskiej „K”, ani w aktach sądowych. W pozostałych 26 sprawach, w których do badań przedłożono tylko teczkę kuratorską, przyjęto, że nie ma danych na ten temat. Na podstawie akt sądowych ustalono, że w 76 sprawach wynagrodzenie zostało przyznane jednemu kuratorowi, a w 40 sprawach wszystkim wnioskującym

o to kuratorom. Przypomnijmy, że w I próbie odebrania dziecka w 90 sprawach czynność wykonywał jeden kurator, a w 73 sprawach dwóch kuratorów.

Podobna sytuacja powtórzyła się przy drugiej próbie przymusowego odebrania – w 11 sprawach tę czynność wykonywał jeden kurator zawodowy, a w 13 sprawach uczestniczyło dwóch kuratorów zawodowych. I znów, na podstawie akt sądowych i teczek kuratorskich ustalono, że w 11 sprawach sąd przyznał wynagrodzenie jednemu kuratorowi, a dwóm kuratorom przyznał je w sześciu sprawach. Ponadto ustalono, że po drugiej próbie sąd nie przyznał wynagrodzenia kuratorowi w jednej sprawie, a w sześciu sprawach nie było danych na ten temat.

Na podstawie akt sądowych i teczek kuratorskich trudno było ustalić, jak wygląda praktyka w zakresie przyznawania kuratorom sądowym wynagrodzenia za wykonanie czynności przymusowe odebranie dziecka. Nieco więcej światła na tę kwestię rzuciły wypowiedzi kuratorów uczestniczących w wywiadach fokusowych. Wynikało z nich, że co do zasady co najmniej jeden kurator składa rachunek do sądu. Choć, jak się okazało, w jednym zespole do 2024 r. kuratorzy nie wystawiali rachunków za wykonanie tej czynności:

F2: Dopiero w 2024 r. odważyliśmy się wystawić pierwsze w historii zespołu rachunki za odebranie. Dotychczas, jak była wcześniejsza kierowniczką, nie wystawialiśmy rachunków nigdy. Odważyliśmy się po jakimś szkoleniu dotyczącym odebrania. Uznałam, że mam inne podejście i zdanie niż poprzedni kierownik, który uważał, że to takie nieetyczne, niemoralne i więcej nie będę przytaczać epitetów.

Podobna praktyka ujawniła się w ankiecie *online*, w którym trzy zespoły wskazały, że nigdy do tej pory kuratorzy z tych zespołów nie występowali o przyznanie im wynagrodzenia za przymusowe odebranie.

Zupełnie osobną kwestią, która była analizowana w trakcie badań, jest sprawa występowania i uzyskiwania przez kuratorów sądowych wynagrodzenia za wykonaną (skutecznie albo nieskutecznie) czynność. I znów, z akt sądowych i teczek kuratorskich trudno wywieść jakąś regułę. Nawet kuratorzy uczestniczący w wywiadach opowiadali o różnej praktyce w tym zakresie – poczynając od zasady, że rachunek kurator składa dopiero po skutecznym odebraniu, po zasadę, że kurator składa rachunek po każdej próbie odebrania dziecka, jeśli zaplanowana w terenie czynność była przeprowadzona zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie normami, ale do odebrania dziecka nie doszło z powodów nieleżących po stronie kuratora sądowego.

F9: A jeśli było więcej niż jedno odebranie, to też występujemy.

F10: U nas też występujemy po nieskutecznym odebraniu.

F14: U nas jest analogicznie jak przy odebraniu skutecznym za pierwszym razem. Dwie panie sędzi nie przyznają przy nieudanych próbach.

F7: W poprzednim zespole nie wiem, czy była taka praktyka, że bez względu, czy udana, czy nieudana próba, rachunek był wystawiany.

F5: My wystawiamy rachunek tylko za dokonaną czynność. (...) Powiem szczerze, że to, co usłyszałam od innych, mnie zaskoczyło, bo sobie pomyślałam, że właściwie czynności wykonujemy, czy skutecznie, czy nieskutecznie przy tej samej procedurze. Więc myślę, że powinniśmy też wystawiać za nieskuteczne odbiory rachunek, bo to nie zależy od nas.

Wynagrodzenie dla więcej niż jednego kuratora sądowego

Obecność w czynności przymusowego odebrania więcej niż jednego kuratora zawodowego lub społecznego otwiera pole do ubiegania się przez nich o przyznanie im wynagrodzenia, o którym mowa w art. 91 ust. 1 pkt. 4 w związku z art. 91 ust. 3 u.k.s. Analiza akt sądowych i teczek kuratorskich nie wykazała jednolitej praktyki w tym zakresie, co również wybrzmiało w toku wywiadów fokusowych:

F2: W ubiegłym roku pierwsze zabezpieczenie robiłyśmy na potrzeby innego sądu – koleżanka dostała sprawę do referatu i ja z nią to robiłam i SR w (...) przyznał nam to wynagrodzenie. Od razu, obydwu. Ona rachunek, ja rachunek i obydwie dostałyśmy wynagrodzenie. Natomiast w przypadku drugim, o którym opowiadałam, dla naszego sądu, brało udział dwóch kuratorów, więc dwie panie wystawiły rachunek i do dzisiaj nie mają przyznanego wynagrodzenia. Nie jest rozpoznane i przyznane. Nie wiem, czy nasi sędziowie nie chcą nam przyznawać wynagrodzenia. Nie zdążyłyśmy się upomnieć o przyznanie wynagrodzenia. Jesteśmy takie grzeczne, miłe. Mówiłam dziewczynom, żeby to zrobiły, ale jeszcze tego nie zrobiły.

F9: Każdy kurator obecny przy czynności sporządza swoją notatkę – idzie trzech, są trzy notatki. One są spójne. I każdy składa wnioski o wypłatę wynagrodzenia. Nie ma dyskusji z przyznawaniem wynagrodzenia. I jak robimy dla innego sądu, to też nie było sytuacji, żeby ten sąd nie przyznał wynagrodzenia wszystkim kuratorom.

F14: U nas się zdarza, że nie jest wypłacane wynagrodzenie dwóm kuratorom. Przy czym była taka wcześniej informacja, kiedy nie byłam jeszcze kierownikiem, że przy udziale

dwóch kuratorów musi być zgoda kierownika. (...) Natomiast mamy dwie panie sędzie, które nie przyznają wynagrodzenia. Dyskutujemy z tym. Ale przy tych paniach nie ma o czym dyskutować.

F8: Dwóch kuratorów składa wnioski [o przyznanie wynagrodzenia] i kserokopię tego mojego zarządzenia dołącza do rachunku. Przez jakiś czas było wszystko super, wypłacali dwóm. Nagle gdy poszliśmy odebrać siedmioro dzieci w cztery, sąd stwierdził, że przesadziliśmy. Więc sąd przyznał nam wszystkim kuratorom jedną kwotę do podziału i nie napisał, w jakich częściach. No to zażaliśmy się, zażalenie poszło do sądu okręgowego, ale sąd okręgowy zwrócił i rozpoznawał nasz sąd cywilny w składzie trzech sędziów i przyznał każdemu wynagrodzenie.

F11: My chodzimy często we dwie osoby, ale wypisujemy tylko jeden rachunek. Nie wiem czemu, do tej pory taka praktyka była. Ja pierwszy raz słyszę takie informacje [o wynagrodzeniu dla dwóch kuratorów]. Tą praktykę to chyba zespół ukształtował. Kierownicy wcześniejsi.

F3: Nasi sędziowie płacą dwóm kuratorom. Nie ma z tym kłopotu.

F5: Pozostawiam do decyzji kuratora, czy potrzebuje wsparcia, czy nie, z jednym wyjątkiem – przy przekazaniach rodzicielskich zawsze idzie dwóch kuratorów, dlatego że u nas po pierwsze jest bardzo dużo skarg. (...) Też mamy taką zasadę, że obydwaj podpisują się pod notatką. Ale powiem uczciwie, tylko jeden do tej pory wystawiał rachunek. Nie wiem dlaczego. Ale będziemy testowali. Będę dopisywała w zarządzeniu o skierowaniu do referatu informację o wsparciu dodatkowego kuratora.

Również siedem zespołów w ankiecie *online* zasygnalizowało, że ich sąd odmawia przyznania wynagrodzenia więcej niż jednemu kuratorowi.

K200: Sędzia Referent z SR w (...) nie przyznał wynagrodzenia dwóm kuratorom wykonującym, ale też nie odmówił, zwrócił się z zapytaniem, czy może takie wynagrodzenie przyznać dwóm kuratorom do MS.

K26: Według praktyki tut. sądu po wykonaniu czynności „przymusowego odebrania” kurator wnosi o przyznanie wynagrodzenia tylko jednemu kuratorowi.

W trakcie wywiadu fokusowego jeden z kuratorów (K8) opowiedział o świeżym doświadczeniu zespołu w ubieganiu się o wynagrodzenie dla czterech kuratorów zawodowych uczestniczących w trzech próbach przymusowego odebrania pięciorga małoletnich do pieczy zastępczej. Początkowo sąd opiekuńczy, który orzekł o odebraniu, w dniu 18 czerwca 2025 r. przyznał wszystkim kuratorom jeden (wspólny) ryczałt za wykonaną czynność. Kuratorzy zawodowi w dniu 24 lipca 2025 r. złożyli zażalenie (poziome) w tej sprawie i ostatecznie sąd opiekuńczy, rozpoznający to zażalenie w składzie trzech sędziów, zmienił w całości zaskarżone postanowienie w ten sposób, że przyznał wszystkim czterem kuratorom zawodowym ryczałt w kwocie po 276 zł.

Długotrwałe oczekiwanie na przyznanie i wypłatę wynagrodzenia

Zupełnie osobnym problemem jest, sygnalizowane przez środowisko kuratorów, zwlekanie z przyznawaniem kuratorom wynagrodzenia oraz niewypłacanie przyznanego postanowieniem wynagrodzenia. W teczках kuratorskich (np.: A170, A172, A211) odnotowano fakt długotrwałego oczekiwania przez kuratora na przyznanie mu wynagrodzenia za wykonaną czynność przymusowego odebrania lub upominanie się, po złożeniu rachunku za wykonaną czynność, o przyznanie mu wynagrodzenia. Na przykład:

A170: Kurator składa rachunek za wykonaną czynność w dniu 7.03.2023 r., a sąd wydaje postanowienie o przyznaniu kuratorowi ryczałtu w dniu 10.10.2024 r.

A172: Kurator dokonał skutecznego odebrania dziecka w dniu 1.03.2024 r. i przedłożył sądowi rachunek. Sąd wydał postanowienie o przyznaniu wynagrodzenia w dniu 28.02.2025 r.

A211: W teźce kuratorskiej „K” znajduje się pismo kuratora zawodowego z dnia 3.03.2025 r. do Przewodniczącego III Wydziału Rodzinnego i Nieletnich, w którym kurator „uprzejmie prosi o przyznanie wynagrodzenia i wypłatę za czynności służbowe przy przymusowym odebraniu małoletnich” w wymienionych w piśmie 12 sprawach. Przy czym do skutecznego odebrania dziecka w sprawie A211 doszło w dniu 3.09.2024 r.

Podobne informacje pojawiły się w ankiecie *online*, gdzie 33 zespoły wskazały, że mimo przyznanego kuratorowi wynagrodzenia (poprzez wydanie postanowienia w tym zakresie) sąd wypłaca wynagrodzenie z opóźnieniem (ponad 30 dni od uprawomocnienia się postanowienia).

K122: Sąd nie wypłaca wynagrodzenia nawet kilka lat. Nawet jak wyda postanowienie, to nie wydaje zarządzenia o wypłacie, sytuacja nie zmienia się pomimo wielu próśb kuratorów.

Analiza akt sądowych i teczek kuratorskich nie daje możliwości sprawdzenia, czy ostatecznie doszło do wypłaty zainteresowanemu kuratorowi przyznanego wynagrodzenia. Ta kwestia była tematem dyskusji kuratorów uczestniczących w wywiadach fokusowych.

F14: Ponadto jak mamy postanowienie, to i tak nie dostajemy wynagrodzenia przez 5 lat. Byłyśmy u pana prezesa i u przewodniczącej. I nic. Te postanowienia są prawomocne, ale nie ma zarządzenia sądu o poleceniu wypłacenia. Prezes ponaglił i stanęło na niczym.

F13: U nas kuratorzy mieli do wypłacenia zaległe wynagrodzenia na 10 tysięcy. My robimy listę spraw, w których sąd nie przyznał wynagrodzenia, i przedstawiamy sądowi, ale to nic nie pomaga. Oni [sędziowie] się bronią tym, że w tych wynagrodzeniach nie ma terminu takiego jak w ryczałtach – do 20. każdego miesiąca.

F10: My dajemy te listy do wiadomości prezesa sądu okręgowego, a potem zagroziliśmy, że damy do wiadomości Ministerstwa Sprawiedliwości. To są należne nam wynagrodzenia.

III. 16. Skargowość

W trakcie zintegrowanych wywiadów grupowych i w ankiecie *online* kuratorzy sygnalizowali, że sprawy dotyczące przymusowego odebrania osoby, obok udziału kuratora w kontaktach uprawnionego z dzieckiem, są sprawami generującymi najwięcej skarg. Oto niektóre wypowiedzi:

F5: Mamy teraz taką bardzo trudną sprawę przekazania [wydanie dziecka na podstawie art. 100 k.r.o.]. Mimo trzech prób nie doszło do wydania dziecka. Trzy próby, trzy skargi, żeby była jasność. I za każdym razem robiłam tak, że do każdej próby wyznaczałam inną dwójkę. Pan wszystkich podważał, pisał skargi. (...) W setkach [art.100 k.r.o.] dużo jest bardzo tych skarg, no w tej jednej, o której mówiłam, co próbowaliśmy parę razy, to na każdego kuratora były skargi, na policjantów i kuratorów. Wszystko było nagrywane, wrywki były brane i przedstawiane.

F7: Odebrania z setki [art.100 k.r.o.] i haskie w poprzednim sądzie w większości kończyły się skargami. W przypadku umieszczenia do pieczy raczej nie. Moim zdaniem te skargi nie były zasadne. Moim zdaniem wszystko zależy, co zostało napisane w notatce. Bo nigdzie nie jest napisane, co w tej notatce powinno się zawierać. Ja zawsze prosiłem, żeby w notatce było odnotowane, czy czynność była skuteczna, czy nie. Jak kuratorzy opisywali szczegółowo przebieg, to zazwyczaj do treści notatki były uwagi. Ja zawsze też mówiłem stronom, że jeśli ktoś nie zgadza się z treścią notatki, to może złożyć swoje uwagi.

W ankiecie *online* 32 kierowników (15,8% wszystkich respondentów) potwierdziło, że na czynności kuratora wykonującego przymusowe odebranie wpłynęła skarga. Skarżący zarzucali kuratorom:

- brak możliwości wejścia osoby uprawnionej do nieruchomości, gdzie przebywały dzieci;
- zarzut wcześniejszego porozumiewania się kuratora z dyrektorem placówki oświatowej, z której nastąpił odbiór;
- rozdzielenie rodzeństwa podczas odbioru na podstawie art. 100 k.r.o., gdy uprawniony wyszedł z placówki oświatowej tylko z jednym dzieckiem, pozostawiając drugie;
- zarzut braku udziału psychologa w przymusowym odebraniu (dziecko w wieku 19 miesięcy, niemówiące);
- brak profesjonalizmu kuratora przy odbiorze;
- kurator „uprowadził dziecko ze szkoły”;
- nieodstąpienie kuratora od wykonania czynności, akceptowanie sytuacji, że matka dziecka „stosowała przemoc” w trakcie wykonywania ww. czynności;
- niedopełnienie obowiązków, przekroczenie uprawnień przez kuratora, w zależności od tego, która strona była niezadowolona;
- niepowiadomienie osoby, która została zobowiązana przez sąd do przekazania dziecka, o terminie czynności, do czego kurator nie był zobowiązany;
- nieuprawnione wejście na posesję (policja posiadała postanowienie o przeszukaniu), nękanie rodziny;
- zarzucenie, że kurator fizycznie nie przejął dziecka z rąk osoby zobowiązanej do wydania;
- za długo trwała czynność, nieskuteczne przekazanie;
- zarzucano kuratorowi podejmowanie czynności na terenie szkoły oraz to, że kurator wzbudza lęk i zdenerwowanie wśród pracowników szkoły i dzieci. Wskazywano, że działania kuratora powodują zaniepokojenie rodziców i dzieci danej szkoły. Warto wskazać, że czynności były podejmowane każdorazowo w gabinecie dyrektora szkoły, bez obecności innych dzieci;
- zarzuty dotyczyły przerwania i odstąpienia przez kuratora od czynności.

Wśród osób, które składały skargi na czynności kuratora, oprócz osoby zobowiązanej lub uprawnionej, byli również: dyrektor szkoły i wójt jako organ prowadzący placówkę oświatową oraz Rzecznik Praw Dziecka. Skargi wpływały do: kuratora okręgowego, prezesa sądu rejonowego/okręgowego/apelacyjnego, kierownika ZKSS, Rzecznika Praw Dziecka albo Rzecznika Praw Obywatelskich, Ministerstwa Sprawiedliwości, posła na Sejm RP i za jego pośrednictwem do Ministerstwa Sprawiedliwości.

Bardzo poruszająca była wypowiedź kuratora uczestniczącego w wywiadzie fokusowym, odnośnie do szerokiego kontekstu wykonania przez kuratorów z tego zespołu przymusowego odebrania w głośnej sprawie medialnej. To, co umyka, gdy słuchamy przekazów medialnych, to fakt, że kurator sądowy wykonuje prawomocne lub wykonalne orzeczenie sądu. W toku prowadzonego przez sąd opiekuńczy postępowania rozpoznawczego osoba zobowiązana miała środki prawne do bronięcia swego stanowiska oraz miała wskazany przez sąd termin na dobrowolne wydanie dziecka, czego nie uczyniła. Kiedy orzeczenie sądu wpływa do zespołu kuratorskiej służby sądowej, to podlega ono wykonaniu przez kuratora.

F1: U nas, jeżeli dziecko idzie do pieczy, to rzadko się te skargi zdarzają, pewnie jakieś pojedyncze są. Najbardziej odczułyśmy sprawę, bo wpłynęły skargi na cały zespół, to była zeszłoroczna, dość medialna sprawa, łącznie z tym, że koleżanki występowały w telewizji. Nagonka została przeprowadzona na panią kurator, która otrzymywała mejle z groźbami, stwierdzeniami „że nie jest człowiekiem”, z obecnością pani poseł, z jakimiś naciskami, żeby odstąpić od wykonania, z panią Rzecznik Praw Dziecka, która też nie stała w centrum, tylko zajęła jedną stronę – z jej strony były naciski, żeby wstrzymać wykonanie. My byliśmy którymś sądem, który wykonywał to odebranie. Po tym odebraniu, to, w jakim stanie wróciły koleżanki – ja wtedy też byłam cały czas w sądzie, żeby wspierać je, koordynować – to po prostu był szok. Jak weszły do mnie do gabinetu, to był płacz, jaki je ogarnął, to jest coś nie do opisania. Po czym wtargnęła telewizja, bo panowie ochroniarze nie zauważyli kamery, nie zareagowali, no więc miały kamery przed twarzą. Pan operator i dziennikarz pytali: „czy jest pani przyjemnie?”, „co pani w ogóle zrobiła?”. Wyzwiska, których doświadczyły, niekoniecznie cenzuralne słowa. Media, które zajęły jakby jedną stronę, w ogóle nie rozpatrując tej sprawy całościowo. Koleżanki wyszły z tego miejsca tylko dzięki temu, że zostały wyprowadzone przez policję, bo by zostały zlinchowane przez osoby, które znajdowały się w tamtym miejscu. Tam się zrobiło zbiegowisko, zobowiązani poinformowali media, że prawdopodobnie dojdzie do odebrania. Tak, że my praktycznie zostałyśmy zostawione bez żadnej ochrony, bez żadnego bezpieczeństwa, jak był program w telewizji. Był przekaz, że jak chcesz, to możesz pozywać z powództwa cywilnego za naruszenie twoich dóbr. Jedynie, co dostały, no to rzeczywiście superwizję.

Na prośbę badaczki krótką informację o przebiegu wykonania orzeczenia o przymusowym odebraniu 11-letniego chłopca i skutkach upublicznienia tych wydarzeń przez zobowiązanego ojca chłopca oraz pana Filipa Chajzera przekazał kierownik Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej w Sądzie Rejonowym w Głogowie:

Kuratorzy rodzinni z Sądu Rejonowego w Głogowie w marcu 2024 r. otrzymali do wykonania orzeczenie Sądu Rejonowego w Wolsztynie odnośnie do przymusowego odebrania chłopca od zobowiązanego wcześniej do dobrowolnego wydania dziecka – ojca chłopca. W dniu 26.04.2024 r. kuratorzy podjęli pierwszą próbę odebrania dziecka z miejsca zamieszkania zobowiązanego – próba okazała się nieudana, jak relacjonowali kuratorzy w notatce „z powodu rezygnacyjnej postawy matki, która nie była w stanie przejąć pieczy nad synem”.

Druga próba odebrania chłopca, z udziałem psychologa i funkcjonariuszy policji, miała miejsce w dniu 6.06.2024 r., również z miejsca zamieszkania zobowiązanego do wydania dziecka ojca. Matka dziecka ponownie zrezygnowała, „przyznając, że na tamten moment nie ma możliwości, aby (...) [imię chłopca] przeszedł pod jej opiekę”. W styczniu 2025 r. sędzia referent z Sądu w Wolsztynie poinformował kuratorów, „że na ten moment mają nie podejmować żadnych działań i oczekiwać na pisemne dalsze decyzje Sądu”. W czasie oczekiwania na stanowisko sądu do sądu w Głogowie wpłynęło pismo z DNWiO w Ministerstwie Sprawiedliwości „domagające się bezzwłocznych wyjaśnień, dlaczego kuratorzy dotychczas nie wykonali tego postanowienia, oczekujące natychmiastowej realizacji w/w orzeczenia”. Prezeski Sąd Rejonowy i Sąd Okręgowy, odpowiadając na pismo DNWiO w Ministerstwie Sprawiedliwości, „nie doszukały się zaniedbań ze strony kuratorów”, a mimo to DNWiO w Ministerstwie Sprawiedliwości wysłał kolejne pismo, w którym domagał się od pani prezes Sądu Okręgowego „ponownej analizy działań podejmowanych w tej sprawie przez kuratorów i wyrażał stanowisko, że kuratorzy nie dopełnili swoich obowiązków i należałoby rozważyć możliwość wszczęcia wobec nich postępowania dyscyplinarnego”.

W lutym 2025 r. sędzia referent w sprawie o wydanie dziecka nakazuje wykonywać przymusowe odebranie i sugeruje, by czynność wykonać w siedzibie Stowarzyszenia Szansa w Głogowie, podczas czynności przesłuchania dziecka. Niestety, na to nie zgadza się prezeska stowarzyszenia pani Anna Lechowska. W dniu 28.02.2025 r. dochodzi do trzeciej próby odebrania małoletniego, również w obecności psychologa i funkcjonariuszy policji. Przebieg zdarzenia nagrywa zobowiązany ojciec, dorosły brat chłopca i kamery zainstalowane na terenie posesji ojca. Próba okazuje się skuteczna i pieczę nad chłopcem przejmuje uprawniona matka.

„Niespełna pół godziny po wykonaniu orzeczenia przez kuratorów pan (...) [ojciec] opublikował na swoich kontach na Facebooku i Instagramie zmanipulowane fragmenty z odebrania małoletniego, sugerując, że chłopiec został nieprawnie porwany przez kuratorów. Nagrania zostały upublicznione z naruszeniem dóbr osobistych kuratorów i policjantów – upubliczniając ich wizerunek bez ich zgody”. Natomiast w dniu 1.03.2025 r. do sprawy przyłącza się były dziennikarz – pan Filip Chajzer, który publikuje na swoim koncie na Instagramie nagrania i treści przygotowane przez ojca chłopca. Na nagraniach początkowo upublicznia twarze kuratorów oraz ich imiona i nazwiska, publikacje mają charakter szkalujący kuratorów, policjantów i sąd w Głogowie. Pan Chajzer i ojciec dziecka nawołują w internecie do hejtu przeciw kuratorom i sądowi w Głogowie. W marcu 2025 r. posty pana Filipa Chajzera i ojca chłopca osiągają wielomilionowe zasięgi w Polsce i w całej Europie. Pomiedzy treściami dotyczącymi odebrania dziecka pan Chajzer zamieszcza treści reklamowe swojej działalności – otwarcia budki z kebabem, sprzedaży nieruchomości i camperów. Przybywają mu miliony obserwatorów, w krótkim czasie jego zasięgi radykalnie rosną. Pod postami pojawiają się komentarze z groźbami i życzeniami śmierci adresowane do kuratorów, policjantów, sędziów i ich rodzin. Kuratorzy, również w czasie prywatnym, stają się rozpoznawalni, są zaczepiani w różnych miejscach przez osoby, które widziały posty pana Chajzera i ojca dziecka. Również matka dziecka, w tym czasie, jest prześladowana, otrzymuje pogróżki, była kilkakrotnie na komendzie policji wyjaśnić sytuację prawną dziecka, ponieważ ojciec dziecka zgłosił porwanie chłopca i jego zaginięcie.

W dniu 4.03.2025 r. Rzecznik Praw Obywatelskich, na podstawie doniesień medialnych, podjął sprawę przymusowego odebrania chłopca i zwrócił się do sądu w Głogowie o wyjaśnienia. W dniu 7.03.2025 r. do sprawy przyłącza się Rzeczniczka Praw Dziecka i na swoim profilu na Instagramie „zamieszcza wpis utwierdzający pana Chajzera i ojca dziecka o słuszności ich działań, co dodatkowo potęguje hejt w internecie przeciwko środowisku kuratorów sądowych w Polsce”. Kuratorzy otrzymują szerokie wsparcie emocjonalne i merytoryczne ze strony Krajowej Rady Kuratorów oraz środowisk kuratorskich w całej Polsce. W dniu 26.03.2025 r. ma miejsce spotkanie kuratorek wykonujących orzeczenie i kierownika Zespołu Kuratorów z Głogowa z Wiceministrami Sprawiedliwości Marią Ejchart i Zuzanną Rudzińską-Bluszcz. W dniu 3.04.2025 r. z kuratorką i kierownikiem zespołu spotyka się Minister Sprawiedliwości Adam Bodnar. W dniu 11.04.2025 r. dochodzi do przesłuchania w Prokuraturze Rejonowej w Głogowie kuratorek w charakterze świadków w sprawie z zawiadomienia ojca o przekroczenie uprawnień. W kwietniu 2025 r. pan Chajzer nadal publikuje, między reklamami swych biznesów, na swoich *social mediach* różne treści szkalujące kuratorów.

W dniu 17.07.2025 r. w głogowskich mediach pojawia się informacja, że Prokuratura Rejonowa w Głogowie umorzyła śledztwo w sprawie przymusowego odebrania chłopca. Stwierdzono, że kuratorki i policjanci działali zgodnie z prawem. W tej sprawie na stronie internetowej Prokuratury Okręgowej w Legnicy w dniu 16.07.2025 r. pojawił się obszerny komunikat „Umorzenie śledztwa w sprawie nieprawidłowości przy przymusowym odebraniu dziecka”¹⁰². Tę decyzję prokuratora zażalił ojciec chłopca, następnie zażalenie rozpoznał Sąd Rejonowy w Głogowie i utrzymał w mocy postanowienie prokuratora o umorzeniu postępowania.

¹⁰² Umorzenie śledztwa w sprawie nieprawidłowości przy przymusowym odebraniu dziecka [online] <https://www.gov.pl/web/po-legnica/umorzenie-sledztwa-w-sprawie-nieprawidlowosci-przy-przymusowym-odebraniu-dziecka> [dostęp: 14.12.2025].

IV. Podsumowanie wyników badań i postulaty *de lege ferenda*

Kuratorzy sądowi wykonują rocznie około 1200 orzeczeń sądów opiekuńczych o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką. Według samych kuratorów są to czynności trudne, stresogenne, nacechowane dużym ryzykiem wystąpienia sytuacji niebezpiecznych, w tym bezpośrednich ataków na osobę kuratora, skutkujące często składaniem skarg przez uczestników postępowania (zobowiązanego lub uprawnionego) lub przedstawicieli innych podmiotów zaangażowanych w wykonanie czynności lub konstytucyjne organy władzy państwowej¹⁰³. Dodatkowo, odnośnie do przymusowych odebrań dzieci do pieczy zastępczej, kuratorzy napotykają na przeszkody w zrealizowaniu orzeczenia sądu opiekuńczego, których źródło tkwi w beczynności podmiotów odpowiedzialnych w danym powiecie za zabezpieczenie miejsc w rodzinnych i instytucjonalnych formach pieczy zastępczej. Mimo występowania tych obiektywnych trudności należy podkreślić, że w zakresie czynności „przymusowe odebranie” kuratorska służba sądowa jest efektywnym organem postępowania wykonawczego, co potwierdzają dane statystyczne zaprezentowane w tabelach 12 i 13, z których wynika, że w terminie trzech dni od dnia wpływu orzeczenia sądu do zespołu kuratorskiego kuratorzy odebrali dzieci w 52,6% ogółu analizowanych spraw, a w terminie do 7 dni od dnia wpływu orzeczenia – w 69,6% spraw.

W badaniu „Wykonanie orzeczeń o przymusowym odebraniu dziecka na podstawie art. 598⁶ k.p.c.” wykorzystano 219 spraw (akta sądowe i teczki kuratorskie „K”), w których sąd opiekuńczy orzekł o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub

¹⁰³ W badaniach realizowanych w 2025 r. w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości, dotyczących poziomu wypalenia zawodowego i jego przyczyn w grupie zawodowej kuratorów sądowych Bartłomiej Skowroński ustalił, że dla ponad 87% zawodowych kuratorów rodzinnych czynność „przymusowe odebranie” jest bardzo poważnym czynnikiem obciążenia psychicznego, powodującym negatywne emocje, stres, napięcie lub zmęczenie psychiczne. Wskazana grupa uważa ten czynnik jako obciążający w bardzo dużym stopniu. Dla porównania w ten sam sposób, jako obciążające w bardzo dużym stopniu, 53,8% kuratorów zawodowych określiło „obecność przy kontaktach”. (B. Skowroński, *Poziom wypalenia zawodowego i jego przyczyny w grupie zawodowej kuratorów sądowych*, IWS, Warszawa 2025, ss. 54–55).

pozostającej pod opieką przez kuratora sądowego. Dodatkowy materiał badawczy (jakościowy i ilościowy) uzyskano z badania ankietowego *online*, w którym wzięły udział 203 zespoły, spośród ogólnej liczby 337, wykonujące orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich, oraz z dwóch zintegrowanych wywiadów grupowych z udziałem łącznie 14 rodzinnych kuratorów zawodowych.

W wylosowanej próbie badawczej akt sądowych i teczek kuratorskich znalazły się sprawy „przymusowych odebrań”, które zostały zakreślone w wykazie „K” w 2024 i 2025 r. Wśród nadesłanych przez wylosowane sądy spraw odnotowano:

- trzy sprawy (1,4% ogółu) odebrań tzw. haskich (w dwóch sprawach uprawnionymi byli Belgowie, a w jednej obywatel Litwy)¹⁰⁴;
- 21 spraw (9,6% ogółu) przymusowego odebrania na wniosek uprawnionego w sprawie o wydanie dziecka na podstawie art. 100 k.r.o.;
- 192 sprawy (87,7% ogółu) przymusowego odbioru dzieci do pieczy zastępczej. W przypadku odbiorów do pieczy zastępczej kuratorzy realizowali 170 postanowień zabezpieczających (co stanowi 77,6% ogółu spraw o umieszczenie w pieczy zastępczej). Co istotne dla wykonania przez kuratora sądowego orzeczenia sąd opiekuńczy, orzekając o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej w 120 sprawach (co stanowi 62,2% wszystkich orzeczeń o odebraniu dziecka do pieczy zastępczej), nie wskazał miejsca pieczy.

Należy zastrzec, że ustalone przez badaczkę warunki losowego doboru próby, czyli zakreślone sprawy w wykazie „K”, mogą pomijać sprawy dla kuratorów najtrudniejsze, czyli niezakończone, w których kuratorzy nadal podejmują nieskuteczne próby wykonania orzeczenia. Dlatego kwestia bardziej wnikliwego rozpoznania problemu i skali niewykonanych orzeczeń sądów o przymusowym odebraniu powinna być przedmiotem odrębnej analizy.

Natomiast przedstawiona wyżej proporcja udziału w próbie spraw haskich wydań dziecka na podstawie art. 100 k.r.o. i odebrań do pieczy zastępczej, co zostało jednocześnie potwierdzone przez kuratorów uczestniczących w badaniu ankietowym *online* i wywiadzie fokusowym, daje asumpt do dalszych rozważań, czy instytucja „przymusowego odebrania” jest aktualnie należycie wykorzystywana przez sąd opiekuńczy.

W analizowanej próbie badawczej sądy orzekały o przymusowym odebraniu dzieci w różnym wieku – łącznie postanowienia dotyczyły 322 dzieci, w tym 155 dziewczynek (47,6% ogółu dzieci) i 167 chłopców (52,4% ogółu dzieci). W 155 przypadkach (70,8% ogółu spraw) odebranie dotyczyło jednego dziecka. W 38 sprawach, co stanowi 17,4% ogółu spraw, kurator odbierał dwoje dzieci. Zaś w 17 przypadkach (7,8% ogółu spraw) kurator odbierał trójkę rodzeństwa, w pięciu sprawach (2,3% ogółu) odbierał czworo rodzeństwa, a w czterech

¹⁰⁴ Należy pamiętać, że w trybie Konwencji haskiej z 1980 r. może zostać wydane dziecko, które nie ukończyło 16. roku życia.

sprawach (1,8% ogółu) odbierał piątkę rodzeństwa. Średni wiek dziecka, które było odbierane przymusowo przez kuratora, wyniósł 8 lat i 3 miesiące.

Najczęściej sądy orzekały o odebraniu „małych” dzieci. Dzieci w wieku od urodzenia do ukończonych 7 lat stanowiły 49,1% całej populacji dzieci, a dzieci w wieku poniżej 10. roku życia – 64% populacji wszystkich dzieci (por. wykres 1). Co zaskakujące, w analizowanej próbie spraw nastolatki stanowiły dość liczną grupę – w grupie wiekowej 13–15 lat było 51 dzieci (15,8 ogółu dzieci), a w grupie wiekowej 16–18 lat – 36 dzieci (11,2% ogółu dzieci), czyli łącznie 27% wszystkich odbieranych dzieci (por. wykres 2). Właśnie przy odbiorach nastolatków kuratorzy najczęściej napotykali na opór i agresywne zachowanie ze strony odbieranej osoby. Warto przypomnieć, że w przypadku Konwencji haskiej odbiorowi może podlegać osoba, która nie ukończyła 16 lat.

Orzeczenia sądu kierowane do zespołu kuratorów

W analizowanej próbie spraw w ośmiu przypadkach sąd wydał i następnie skierował do zespołu zarządzenie o przymusowym odebraniu, a nie postanowienie. Natomiast gdy sąd przekazywał do zespołu kuratorów postanowienie, nie zawsze było ono opatrzone wzmianką o wykonalności (chodzi o postanowienia co do istoty sprawy, w których sąd zarazem orzekał o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej i o przymusowym odebraniu dziecka przez kuratora do pieczy).

Co więcej, w 120 postanowieniach (kończących postępowanie i zabezpieczających) o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej sąd nie skonkretyzował rodzinnej pieczy zastępczej, a w przypadku umieszczenia dziecka w instytucjonalnej formie pieczy zdecydował o przymusowym odebraniu dziecka przez kuratora, nie mając jeszcze wskazanego przez PCPR albo MOPS miejsca dla tego dziecka w placówce.

W 13 sprawach sąd opiekuńczy zarządzał przymusowe odebranie dziecka (najczęściej noworodka albo niemowlaka) przez kuratora ze szpitala, przy czym nie istniało ryzyko, że lekarz nie wyda dziecka osobie wskazanej w orzeczeniu sądu, najczęściej była to rodzina zastępcza wytypowana przez PCPR albo MOPS. Natomiast w dwóch sprawach nie było podstaw prawnomaterialnych do przymusowego odebrania dziecka przez kuratora sądowego, gdyż sąd zdecydował o umieszczeniu dziecka w domu pomocy społecznej i w szpitalu psychiatrycznym (*sic!*).

W analizowanej próbie akt sądowych i teczek kuratorskich ustalono, że w sprawach, w których sąd opiekuńczy decydował o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, jedynie w kilku nakazywał albo wzywał do doprowadzenia dziecka do miejsca pieczy zastępczej rodziców lub podmiot odpowiedzialny w powiecie za miejsca w pieczy, a dopiero gdy to nie nastąpiło,

orzekał o przymusowym odebraniu. Ta zasada dwuetapowości postępowania o wydanie dziecka w przypadku spraw haskich i wydań z art. 100 k.r.o. była oczywiście respektowana.

Wiadome jest, że w sprawach wszczynanych przez sąd z urzędu często na zawiadomienie od kuratora zawodowego, i w przypadku postanowień zabezpieczających o umieszczeniu dziecka w pieczy, czas reakcji sądu na informację o nieprawidłowej sytuacji dziecka odgrywa często kluczową rolę. Jednak, jak się w toku prowadzonych w badaniu analiz okazało, na etapie postępowania „przymusowego”, realizowanego przez kuratora sądowego, w 32 sprawach (czyli w 16,8% spraw dotyczących umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej) doszło do dobrowolnego odprowadzenia dziecka do pieczy zastępczej przez zobowiązanego rodzica, jeszcze przed wykonaniem odebrania przez kuratora. Zatem można przypuszczać, że „postępowanie przymusowe” mogło być w tych sprawach zbędne, gdyby sąd sprawdził, czy możliwe jest dobrowolne wydanie dziecka.

I jeszcze jedna uwaga, co do czynności sądu w związku z przekazaniem do zespołu kuratorów orzeczenia o przymusowym odebraniu dziecka. To orzeczenie wykonuje kurator sądowy, który ma status organu wykonawczego. To kurator decyduje o terminie i miejscu przymusowego odebrania, zatem sąd nie powinien zakreślać kuratorowi terminu, w jakim ma wykonać czynność i złożyć notatkę z wykonanej czynności.

Czynności kierownika zespołu

W toku analizy obowiązującego stanu normatywnego ustalono, że kierownik zespołu odpowiada za analizę orzeczenia pod kątem formalnym – czy podlega ono rejestracji, a jeśli tak, to w jakim urzędzie ewidencyjnym (decyzja merytoryczna). Niestety w badanych sprawach kierownicy zespołów nie reagowali na błędy lub uchybienia sądu kierującego do wykonania postanowienia (również zarządzenia) o przymusowym odebraniu dziecka.

Przypomnijmy, że orzeczenie o przymusowym odebraniu ma formę postanowienia, które – jeśli dotyczy zarazem (w jednym postanowieniu) umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej – musi mieć informację o stwierdzeniu wykonalności. Ponadto z orzeczenia sądu musi jasno wynikać, kto jest osobą uprawnioną do przejęcia pieczy nad dzieckiem. Zatem w przypadku decyzji sądu o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej musi być wymieniona z imienia i nazwiska osoba będąca rodziną zastępczą albo prowadząca rodzinny dom dziecka, albo przedstawiciel wskazanej przez PCPR (MOPS) konkretnej placówki opiekuńczo-wychowawczej. To oznacza, że jeśli do zespołu wpływają orzeczenia, w których sąd opiekuńczy używa sformułowania np. „umieszcza małoletniego w pieczy zastępczej wskazanej przez PCPR” albo „umieszcza małoletniego w rodzinnej pieczy zastępczej, a do czasu jej wskazania przez PCPR

w instytucjonalnej pieczy zastępczej”, to takie orzeczenie winno zostać zwrócone do wydziału, aby uzyskać z PCPR (MOPS) konkretną informację o wskazaniu miejsca pieczy zastępczej.

Istotną kwestią jest wydawanie przez kierownika zespołu zarządzenia o przybraniu do wykonania czynności przymusowego odebrania dodatkowego albo dodatkowych kuratorów (zawodowych lub społecznych). Praktyka kuratorska pokazała, że w połowie badanych spraw kuratorzy wykonywali czynność przymusowego odebrania przy wsparciu co najmniej jednego kuratora sądowego (zawodowego lub społecznego). Tę praktykę potwierdzili również uczestnicy wywiadów fokusowych i ankiety *online*. Zatem do czasu zmian przepisów w tym zakresie wydaje się celowe, by kierownicy zespołów wydawali odpowiednie zarządzenie o wsparciu ze strony dodatkowego kuratora sądowego dla kuratora, do którego referatu trafia sprawa dotycząca przymusowego odebrania.

Ponadto, jeśli w zespole funkcjonuje praktyka kierowania teczką „K” do wykonania czynności przymusowego odebrania poza zwykłym podziałem terenowym, to również powinno to mieć odzwierciedlenie w odpowiednim (uzasadnionym) zarządzeniu kierownika.

Poza tym na kierowniku nadzorującym czynności sekretariatu zespołu ciąży obowiązek monitorowania czynności zakreślenia teczek w urzędzeniu ewidencyjnym, nadzorowania uporządkowania teczek przez sekretarza zespołu oraz przekazania teczek „K” do sekretariatu właściwego wydziału.

Niedopuszczalną praktyką jest, odnotowane w 16 sprawach z czterech zespołów, niezakładanie teczek „K” i prowadzenie jedynie „wirtualnej” biurowości. Nieprawidłową praktyką jest również rejestrowanie tego samego orzeczenia sądu o przymusowym odebraniu pod kolejnymi numerami porządkowymi w wykazie „K”, gdy nie doszło do skutecznego wykonania orzeczenia (praktyka jednego zespołu, sprawy A111-115). Zgodnie z § 518 ust. 14 Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej zakreślenie numeru porządkowego następuje z chwilą ustania obowiązku wykonywania zleconych czynności. Zatem, jeśli w danej sprawie nie doszło do skutecznego wykonania odebrania, kurator zawodowy podejmuje kolejne próby odebrania w tej samej sprawie „K”.

Czynności biurowe i organizacyjne kuratora zawodowego

Przegląd nadesłanych do badań teczek kuratorskich nasuwa wniosek, że należy ujednoczyć i wystandaryzować sposób prowadzenia dokumentacji przez rodzinnych kuratorów sądowych w ogóle, w tym ustalić, czy i jakie dokumenty są przedkładane przez kuratora zawodowego do akt sądowych, w czasie gdy kurator podejmuje kolejne próby odebrania dziecka.

W zakresie obiegu dokumentów pomiędzy kuratorem zawodowym a sądem prowadzącym postępowanie rozpoznawcze albo wykonawcze wytwarzanych przez kuratora sądowego, w różnych sądach rejonowych albo w danym okręgu obowiązuje różna praktyka – od przekazywania każdego dokumentu wytworzonego przez kuratora sądowego wykonującego czynność do przekazywania jedynie notatki z podjętych czynności i rachunku, który stanowi podstawę przyznania kuratorowi wynagrodzenia.

W toku badań aktowych stwierdzono również, w większości teczek, brak udokumentowania przez kuratora obowiązku zawiadomienia osoby zobowiązanej o odebraniu dziecka. Chodzi zwłaszcza o te przypadki, gdzie zobowiązanego nie było przy wykonywanym przez kuratora odbiorze. Ta kwestia pojawiła się w ankiecie *online*, między innymi jako jeden z zarzutów, kierowanych do kuratora w złożonej na niego skardze.

Z kolei dobrą praktyką, realizowaną w kilku zespołach, jest uzyskiwanie od uprawnionego „oświadczenia o przejęciu pieczy”, które stanowi potwierdzenie wykonanej skutecznie czynności przymusowego odebrania.

Czynności kuratora sądowego w terenie

Wykonanie czynności w terenie przez kuratora sądowego i inne przybrane przez niego osoby stanowi istotę wykonania orzeczenia sądu o przymusowym odebraniu. Sami kuratorzy w trakcie wywiadów fokusowych i w ankiecie *online* przyznawali, że odpowiednie wsparcie ze strony innych profesjonalistów i współdziałanie wszystkich, aby wykonać orzeczenie, to w dużej mierze przepis na skuteczne przymusowe odebranie.

Według kuratorów kluczową rolę w skutecznym i bezpiecznym przebiegu czynności odgrywiają funkcjonariusze policji, którzy posiadają odpowiednie instrumenty prawne do:

- użycia środków przymusu bezpośredniego i dokonania przeszukania pomieszczeń zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie normami prawa;
- zapewnienia kuratorowi, odbieranemu dziecku i innym uczestnikom czynności bezpieczeństwa i porządku w miejscu wykonywania przez kuratora czynności służbowych.

Niestety w analizowanych aktach i teczkach pojawiły się sprawy, w których funkcjonariusze pozostali bierni wobec zagrożeń ujawnionych w toku czynności bądź kwestionowali legitymację kuratorów do wydawania im poleceń, np. odnośnie do usunięcia osób utrudniających im wykonanie czynności przymusowego odebrania, co wynika wprost z art. 598¹¹ § 3 k.p.c. W toku wywiadów fokusowych i w ankiecie *online* pojawiły się również wypowiedzi kuratorów o odmawianiu dokonania przez policję czynności przeszukania pomieszczeń, mimo wydanego w tym przedmiocie przez sąd opiekuńczy postanowienia.

Kuratorzy podawali również przykłady sabotowania przez innych profesjonalistów czynności przymusowego odebrania dziecka – czy to psychologa, który kwestionował zasadność odebrania dziecka, czy pedagoga, który zawiadomił zobowiązanego, gdy dyrektor poszedł po dziecko do klasy, czy w końcu dyrektora szkoły, który odmówił wykonania czynności na terenie jego placówki i dodatkowo złożył w tej sprawie skargę na kuratora.

W analizowanych sprawach, wśród często pojawiających się trudności w skutecznym dokonaniu odebrania, kuratorzy wskazywali na:

- postawę dziecka (z reguły nastoletniego), które odmawiało przejścia pod pieczę osoby uprawnionej, i bezradność wobec tej sytuacji samej osoby uprawnionej;
- pasywną postawę osoby uprawnionej odnośnie do przejęcia pieczy nad dzieckiem, która oczekiwała, że to kurator doprowadzi do przekazania jej dziecka;
- intencjonalne ukrywanie małoletniego przez osobę zobowiązaną i uniemożliwianie kuratorowi dostępu do odbieranej osoby przez zobowiązanego lub inne wspierające go osoby.

Wydaje się, że w przypadku wystąpienia tych okoliczności, oprócz zaangażowania kuratora i przybranych przez niego służb, konieczna jest ścisła współpraca i aktywność sądu, który nadal prowadzi postępowanie rozpoznawcze w sprawie o wydanie dziecka, w tym posiada zdolność do inicjowania spraw regulujących władzę rodzicielską zobowiązanego. Dodatkowo należy podkreślić, że w obecnym stanie prawnym sąd opiekuńczy nie posiada instrumentów prawnych, które byłyby odpowiedzią na intencjonalne i uporczywe niewykonywanie przez zobowiązanego orzeczenia o wydaniu dziecka.

W toku analiz akt i teczek kuratorskich ustalono, że problematyczne dla kuratorów jest zinterpretowanie przesłanek do „wstrzymania się” z wykonywaniem dalszych czynności odebrania i odróżnienie instytucji „wstrzymania się” od „odstąpienia” od wykonania czynności. W analizowanych sprawach kuratorzy odstępowali od dalszego wykonywania czynności, ale jako podstawę swej decyzji wskazywali art. 598¹² § 2 k.p.c.

Ponadto kuratorzy, zwłaszcza w trakcie wywiadów fokusowych i w ankiecie *online*, zgłaszali wątpliwości co do tego, czy mogą dotykać odbieranego dziecka, czy mogą wziąć je na ręce, zwłaszcza przy odbiorach do pieczy zastępczej, w których przedstawiciel podmiotu uprawnionego odmawia wejścia do mieszkania rodziny i oczekuje na skuteczne odebranie na zewnątrz, na ulicy, w samochodzie. Brak jednoznacznego zapisu w tym zakresie powoduje, że kuratorzy, antycypując ewentualne zarzuty dotyczące przekroczenia przez nich uprawnień, z obawy przed konsekwencjami (dyscyplinarnymi lub karnymi), odstępują od wykonania czynności.

Rola prokuratora

W ośmiu analizowanych sprawach kuratorzy, napotykając na trudności z wykonaniem orzeczenia sądu opiekuńczego, zgodnie z art. 598¹¹ § 1 k.p.c., zawiadamiali o tym prokuratora. W zasadzie trudno było ustalić badaczce, jakie działania w związku z tym zawiadomieniem podjął prokurator i czy miało to wpływ na dalszy przebieg czynności kuratora sądowego oraz postępowanie zobowiązanego. Ustawodawca nie sprecyzował czynności prokuratora po uzyskaniu zawiadomienia od kuratora. Zatem należy przyjąć, że do czynności prokuratora w tej kategorii spraw mają zastosowanie przepisy ogólne – komentatorzy przede wszystkim wskazują na możliwość wszczęcia przez prokuratora postępowania przygotowawczego w związku z podejrzeniem popełnienia przez zobowiązanego przestępstwa z art. 211 k.k.

Dodatkowo w badanych sprawach, ale także podczas wywiadów fokusowych i w ankiecie *online*, pojawiły się informacje o popełnieniu, na szkodę kuratora wykonującego czynność przymusowego odebrania, różnych czynów zabronionych, np. naruszenia nietykalności kuratora, spowodowania uszczerbku na zdrowiu kuratora, kierowania gróźb karalnych. Kuratorzy zwracali uwagę na niejednorodną praktykę prokuratury i następnie sądów karnych w prowadzeniu tych spraw. Wprawdzie w wyniku nowelizacji ustawy o kuratorach sądowych z 2022 r. kuratorowi zawodowemu zagwarantowano dostęp do pomocy psychologicznej (art. 17a u.k.s.), a kuratorowi zawodowemu pokrzywdzonemu przestępstwem w związku z wykonywaniem czynności służbowych – zwrot kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu karnym, w którym uczestniczył w charakterze pokrzywdzonego lub oskarżyciela posiłkowego (art. 17b u.k.s.), jednak nadal kurator sądowy, który stanął pod zarzutami karnymi (np. niedopełnienia albo przekroczenia swych uprawnień) w związku z wykonywaniem czynności służbowych, np. czynności przymusowego odebrania dziecka, nie może liczyć na takie wsparcie ze strony pracodawcy.

Wydaje się, że właśnie ten problem – kierowania do kuratorów zarzutów karnych przez strony postępowania opiekuńczego, ale również podejmowania spraw z urzędu przez prokuratora – powinien zostać przeanalizowany, by dać argumenty do ewentualnych zmian normatywnych.

Przymusowe odebrania i obecność przy kontaktach – poza standardem obciążenia pracą

Czynność przymusowego odebrania, od pierwszego rozporządzenia w sprawie standardów obciążenia pracą kuratorów zawodowych z 2003 r.¹⁰⁵, podobnie zresztą jak obecność kuratora przy kontaktach, nie wchodzi w zakres standardu obciążenia kuratora zawodowego pracą¹⁰⁶. W trakcie wywiadów fokusowych i w ankiecie *online* kuratorzy wyrażali swój sprzeciw wobec takiego rozwiązania, które zostało również utrzymane w rozporządzeniu odnośnie do standardów z 2023 r. Głównym argumentem podnoszonym przez kuratorów jest znaczna czasochłonność czynności przymusowego odebrania, stresogenność, obciążenie dużym ładunkiem emocjonalnym oraz iluzoryczność dodatkowego (poza standardowym wynagrodzeniem za pracę) wynagrodzenia. Dodatkowo, mimo tego, że czynność „przymusowe odebranie” nie wlicza się do standardu obciążenia, jest czynnością obligatoryjną, a nie fakultatywną dla kuratora zawodowego.

Iluzoryczność wynagrodzenia za wykonanie czynności

Analiza akt sądowych i teczek kuratorskich oraz wypowiedzi kuratorów uczestniczących w wywiadach fokusowych i ankiecie *online* jednoznacznie wskazują na:

- niejednorodność, w niektórych przypadkach wręcz jej brak, praktykę sądu w zakresie przyznawania kuratorowi wynagrodzenia;
- brak jednolitej praktyki kuratorów w sprawie występowania do sądu o przyznanie wynagrodzenia za wykonanie czynności przymusowego odebrania;
- niejednorodną praktykę sądu w zakresie przyznawania wynagrodzenia więcej niż jednemu kuratorowi wykonującemu czynność;
- niejednorodną praktykę odnośnie do przyznawania kuratorowi wynagrodzenia za nieskuteczną próbę przymusowego odebrania, gdy do odebrania osoby nie doszło z powodów nieleżących po stronie kuratora, np. kurator nie został wpuszczony do miejsca, gdzie miała przebywać odbierana osoba, policja nie dokonała czynności przeszukania mimo postanowienia sądu opiekuńczego, uprawniony odstąpił od przejęcia pieczy nad dzieckiem, gdy kurator umożliwił mu dostęp do dziecka i przejęcie pieczy;

¹⁰⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego (Dz.U. 2003 Nr 116, poz. 1100).

¹⁰⁶ § 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego (Dz.U. 2003 Nr 116, poz. 1100).

- przewlekłość czynności sądu w przyznawaniu kuratorom wynagrodzeń poprzez zwłanie z wydaniem postanowienia lub skierowaniu orzeczenia do wykonania (zarządzenie o przekazaniu do oddziału finansowego).

Wzór bezpiecznej procedury przymusowego odebrania dziecka

Należy pozytywnie ocenić działania Ministerstwa Sprawiedliwości, których efektem jest zawarcie w dniu 16 kwietnia 2025 r. porozumienia z Ministerstwem Edukacji Narodowej, Ministerstwem Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Krajową Radą Kuratorów i Sekcją Psychologii PTP odnośnie do realizacji czynności przymusowego odebrania.

Natomiast kuratorzy rodzinni oczekują teraz realizacji obietnic złożonych przez przedstawicieli resortu, czemu dali wyraz w wypowiedziach w ankiecie *online*. Dotyczą one zorganizowania cyklicznych szkoleń dla służb wspierających kuratora w wykonaniu orzeczenia o przymusowym odebraniu, by podnieść poziom wiedzy profesjonalistów na temat przebiegu czynności i uprawnień kuratora i innych służb.

Niniejsze badania, we wszystkich komponentach (badanie aktowe, ankieta *online*, wywiady fokusowe), pokazują, że poważniejszym niż udział psychologa w wykonaniu czynności przymusowego odebrania jest problem braku profesjonalizmu ze strony funkcjonariuszy policji, co w istotny sposób wpływa na skuteczność wykonania orzeczenia sądu i bezpieczny przebieg tej czynności.

Postulaty *de lege ferenda*

Zaprezentowane wyniki badania „Wykonanie orzeczeń o przymusowym odebraniu dziecka na podstawie art. 598⁶ k.p.c.” wskazują jednoznacznie na pilną potrzebę wprowadzenia zmian w analizowanym obszarze. Głównym postulatem jest ujednoczenie praktyki sądu i praktyki kuratorów sądowych we wszystkich jednostkach sądów powszechnych, co ma również istotne znaczenie dla stron postępowania opiekuńczego, w tym przede wszystkim małoletniego, na którym skupia się uwaga wszystkich zaangażowanych podmiotów.

Może to nastąpić poprzez stworzenie przepisów kształtujących przebieg postępowania wykonawczego (w ogóle) w sprawach opiekuńczych, z których będą wynikać czynności sądu opiekuńczego, kuratorów sądowych i innych podmiotów zaangażowanych w wykonywanie orzeczeń sądu. W ten sposób zostanie uporządkowane działanie nie tylko sądu i „organów” postępowania wykonawczego, ale także istotnie zmniejszy się pole do swobodnej interpretacji

przebiegu postępowania wykonawczego przez strony tego postępowania i postronnych obserwatorów, np. media czy krewnych i znajomych stron.

Druga istotna kwestia wymagająca doprecyzowania to odpowiedź na pytania „w jakich sprawach sąd ma stosować przymusowe odebranie?” i „jak tę procedurę stosować?”, by minimalizować pierwiastek „przymusu” i możliwie szeroko realizować zasadę „podmiotowości” w prowadzonym postępowaniu. Zatem chodzi o refleksję sądu, czy poza sprawami „haskimi” i „krajowymi” o wydanie dziecka, w których etap przymusowego odebrania inicjuje uprawniony, w każdej sprawie dotyczącej umieszczenia dziecka w pieczy ma być stosowana procedura przymusowego odebrania dziecka do pieczy?

Refleksyjność sądu w tym obszarze oznacza, że jeśli sąd zdecydował o umieszczeniu dziecka w pieczy, to musi indywidualnie w każdej sprawie oszacować, czy istnieje możliwość dobrowolnego doprowadzenia dziecka do pieczy przez rodziców lub przedstawicieli pieczy zastępczej. Być może pomocna będzie wtedy opinia i wsparcie kuratora sądowego, który często zna te rodziny. Dopiero gdy sąd uzna, że wariant „dobrowolny” nie jest możliwy, powinien zastosować wariant „przymusowy”.

Kolejna kwestia to umieszczanie nastolatków w pieczy zastępczej i dodatkowo w drodze przymusowego odebrania. O ile o powodach umieszczenia szesnasto-, siedemnasto- i prawie osiemnastolatków w pieczy zastępczej trudno, na podstawie przeprowadzonych badań dyskutować (w badanej próbie dzieci w wieku 16–18 lat było 32, co stanowi 11,2% ogólnej liczby dzieci), to może choćby zrodzić się wątpliwość, czy postępowanie opiekuńcze było najbardziej adekwatnym postępowaniem w tych przypadkach. Kolejna wątpliwość to motywy sądu, aby szesnasto-, siedemnasto- czy prawie osiemnastolatka odbierał przymusowo kurator sądowy.

Z przeprowadzonych analiz akt sądowych i teczek kuratorskich oraz wypowiedzi kuratorów podczas fokusów i w ankiecie *online* wynika, że konieczne jest dookreślenie wymogów formalnych co do rozstrzygnięcia sądu o przymusowym odebraniu w przypadku umieszczenia w pieczy zastępczej, w tym zasady, że bezpośrednio z orzeczenia ma wynikać, kto jest uprawnionym, albo że wraz z postanowieniem o umieszczeniu w instytucjonalnej pieczy zastępczej musi być przekazane skierowanie z PCPR (MOPS) do konkretnej placówki opiekuńczo-wychowawczej. Dopiero taki standard działania sądu prowadzącego postępowanie rozpoznawcze w sprawie pozwoli kuratorom skupić się na wykonaniu czynności przymusowego odebrania w terenie, a nie na poszukiwaniu dla dziecka miejsca w placówce lub w rodzinnych formach pieczy zastępczej, co wiąże się z prowadzeniem długotrwałych dyskusji z powiatowym centrum pomocy rodzinie albo, w przypadku miast na prawach powiatów, z miejskim ośrodkiem pomocy społecznej.

Dodatkowo należy doprecyzować czynności sądu po uzyskaniu od kuratora informacji lub wniosku w związku z wystąpieniem trudności z wykonaniem postanowienia, w tym każdorazowo potrzebne jest rozważenie potrzeby wszczęcia z urzędu sprawy o wydanie

zarządzeń opiekuńczych lub pozbawienie władzy rodzicielskiej. Ponadto konieczne jest nałożenie na sąd obowiązku przyznania kuratorowi wynagrodzenia za wykonaną czynność oraz następnie nakazania wypłaty tego wynagrodzenia.

Wśród postulatów odnoszących się do czynności kuratorów sądowych (poza uporządkowaniem spraw dotyczących prowadzenia przez kuratorów biurowości i obiegu dokumentów pomiędzy kuratorem a sądem i odwrotnie, co wymaga prawdopodobnie wydania odpowiedniego rozporządzenia) należy zastanowić się nad postulatami kuratorów uczestniczących w wywiadach fokusowych i w badaniu *online*.

Chodzi o problem dookreślenia uprawnień kuratora do fizycznego kontaktu z odbieranym dzieckiem oraz prawa do rozmowy z dzieckiem bez obecności jego przedstawiciela ustawowego. W ocenie kuratorów brak jasnego wskazania, że kurator może np. wziąć dziecko na ręce lub za rękę, powoduje, że kuratorzy, obawiając się skarg i zawiadomień o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, odstępują od wykonania czynności. Drugą ważną sprawą dla kuratorów jest usunięcie zapisu o wstrzymaniu się z wykonaniem czynności albo doprecyzowanie, w jakich sytuacjach kurator ma prawo wstrzymać się z wykonaniem czynności. Brak jasnych wytycznych w tym zakresie otwiera drogę do wykorzystywania instytucji „wstrzymania się” w dyskusjach na temat prawidłowości lub nieprawidłowości w przebiegu czynności odebrania.

Kuratorzy rodzinni postulują również wprowadzenie sankcji karnych dla osób zobowiązanych utrudniających wykonanie przez kuratora czynności przymusowego odebrania dziecka. Zdaniem kuratorów orzekane przez sądy sumy pieniężne lub ingerencja sądu opiekuńczego we władzę rodzicielską są dla wielu zobowiązanych niedostatecznymi dolegliwościami za nierespektowanie orzeczenia sądu, co powoduje dalsze naruszenia stanu prawnego przez zobowiązanego.

Przegląd teczek kuratorskich oraz zapoznanie się z wypowiedziami kuratorów podczas wywiadów fokusowych i w ankiecie *online* nie pozostawiają złudzeń, że należy koniecznie zalegitymizować udział więcej niż jednego kuratora w czynności przymusowego odebrania dziecka (i być może nie tylko w tej czynności). To z kolei wiąże się z uporządkowaniem kwestii wynagrodzenia dla kuratora (czy kuratorów) za wykonanie czynności odebrania, w tym nieskutecznych prób wykonania tej czynności.

Nadto kuratorzy uczestniczący w wywiadzie fokusowym i badaniu *online* postulują, by czynność „przymusowe odebranie” i „obecność przy kontaktach” weszły do standardu obciążenia pracą rodzinnego kuratora zawodowego. Czynność „przymusowe odebranie” jest najtrudniejszą w ocenie kuratorów rodzinnych czynnością, jaką muszą wykonywać w ramach obowiązków służbowych i nie może ona nie wchodzić do standardu obciążenia pracą. Poza standardem mogą się znaleźć czynności, które kurator rodzinny może, ale nie

musi wykonywać, np. udział kuratora w posiedzeniach zespołu oceniającego zasadność pobytu dziecka w pieczy zastępczej.

Dodatkowo analiza stanu prawnego – chodzi o art. 14 ust. 2 ustawy o Policji – wskazuje na potrzebę dodania do listy podmiotów uprawnionych do wydawania policji poleceń również kuratora sądowego, w zakresie czynności przymusowego odebrania osoby, o której mowa w art. 598⁶ k.p.c. Zgłaszane przez kuratorów w trakcie fokusów i w ankietach *online* uwagi co do sposobu udzielania przez policję pomocy kuratorowi (art. 598¹⁰ k.p.c.) oraz wykonywania poleceń kuratora w zakresie usunięcia osób utrudniających kuratorowi wykonanie czynności (art. 598¹¹ § 3 k.p.c.) i sądu w zakresie dokonania przeszukania pomieszczeń (art. 598^{11a} § 2 k.p.c.) wskazują na konieczność ujęcia tych zagadnień podczas szkolenia kadr policji, co powinno stanowić kontynuację współpracy Ministerstwa Sprawiedliwości z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji, jaka została podjęta w dniu 16 kwietnia 2025 r., w związku z przyjęciem „Wzoru bezpiecznej procedury przymusowego odebrania dziecka podlegającego władzy rodzicielskiej lub pozostającego pod opieką”.

Współpraca międzyinstytucjonalna, co zostało wykazane, stanowi istotne kryterium, które ma wpływ na podniesienie skuteczności czynności „przymusowe odebranie”. Dlatego postuluje się przeprowadzenie we wszystkich jednostkach sądów rejonowych spotkań roboczych sędziów i kuratorów rodzinnych z udziałem przedstawicieli policji, oświaty, pomocy społecznej i jednostek organizacyjnych wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, podczas których zostanie omówiona procedura przymusowego odebrania i interwencyjne zabezpieczenia dziecka przez pracownika socjalnego (art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej) i przez policję (art. 1 ust. 2 ustawy o Policji i art. 58 albo 103 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej).

Ponadto wydaje się zasadne rozważenie potrzeby wydania przez Prokuratora Generalnego wytycznych odnośnie do roli i czynności prokuratorów w postępowaniach sądowych dotyczących wydania dziecka i realizacji czynności przymusowego odebrania przez kuratora sądowego. Wytyczne wpłynęłyby na ujednoczenie praktyki prokuratorskiej i efektywność czynności „przymusowe odebranie”.

I na zakończenie należy zwrócić uwagę na problem braku miejsc w pieczy zastępczej. To było widoczne niemal w każdej sprawie, w której sąd decydował o przymusowym odebraniu dziecka do pieczy zastępczej, o czym mówiło wielu kuratorów w trakcie wywiadów fokusowych i o czym pisali kuratorzy w ankietach *online*. Należy stwierdzić, że jest to problem systemowy, postępujący i wymagający interwencji na poziomie „globalnym” – Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. W dużym uproszczeniu można stan rzeczy podsumować tak: sąd opiekuńczy udziela ochrony prawnej małoletnim, w tym poprzez umieszczenie ich poza rodziną biologiczną, ale fizycznie za miejsca w pieczy zastępczej odpowiada starosta powiatu, niepodlegający władzy sądowniczej. Wobec tego konieczne jest zorganizowanie

wspólnego spotkania obydwu resortów z udziałem przedstawicieli sędziów i kuratorów rodzinnych, aby ustalić „mapę drogową” dla zmian w obszarze wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej. Brak reakcji resortu sprawiedliwości na niemożność wykonania orzeczenia sądu opiekuńczego o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej oznacza akceptację i zalegitymizowanie praktyki pozostawiania dzieci, których życie lub zdrowie, lub dobro są poważnie zagrożone, w środowisku będącym źródłem tych zagrożeń.

Bibliografia

- Barbour R., *Badania fokusowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Cieślak D., *Odebranie i doprowadzenie małoletniego do placówki opiekuńczo-wychowawczej (organy wykonujące orzeczenie)*, „Rodzina i Prawo” 2008, 9–10.
- Gudowski J., *Postępowanie w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką*, „Przegląd Sądowy” 2002, 1.
- Frankfort-Nachmias Ch., Nachmias D., *Metody badawcze w naukach społecznych*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2001.
- Jedynak T., Stasiak K. (red.), *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2008.
- Jedynak T., *Udział kuratora sądowego w wykonywaniu orzeczeń o przymusowym odebraniu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub opiece (art. 598⁶⁻¹³ k.p.c.)*, „Probacja” 2012, 3.
- Kvale S., *Prowadzenie wywiadów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Marciniak A., Piasecki K. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz. Art. 367–729*, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2016.
- MS, ME, MRPiPS, MSWiA, KRK, KGP, PTP, *Wzór bezpiecznej procedury przymusowego odebrania dziecka podlegającego władzy rodzicielskiej lub pozostającego pod opieką*, 16 kwietnia 2025 r. [online] <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/nowe-wytyczne-dotyczace-przymusowego-odbierania-dzieci-priorytetem-bezpieczenstwo-i-ochrona-praw-dzieci> [dostęp: 9.11.2025].
- Niemiałtowska G., *Postępowanie o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką w świetle przepisów art. 598¹-598¹³ k.p.c.*, „Rodzina i Prawo” 2007, 1.
- Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Prusinowska-Marek A., *Kuratela rodzinna – proces profesjonalizacji, współczesne wyzwania i potrzeby*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2020, 19(3).

Rylski P. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2025.

Skowroński B., *Poziom wypalenia zawodowego i jego przyczyny w grupie zawodowej kuratorów sądowych*, IWS Warszawa 2025, <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2026/01/2025-Skowronski-B-Poziom-wypalenia-zawodowego-i-jego-przyczyny.pdf>.

Stasiak K., *Ewolucja kurateli sądowej od początku do wejścia w życie rozporządzenia z 1986 r.*, [w:] T. Jedynak, K. Stasiak (red.), *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2008.

Stasiak K. (red.), *Metodyka pracy kuratora sądowego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2024.

Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 2 i t. 3, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1981.

Akty prawne

Ustawy

Ustawa z dnia 19 grudnia 1975 r. o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 45, poz. 234)

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. Nr 30, poz. 179 ze zm.)

Ustawa z dnia 19 lipca 2001 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. Nr 98, poz. 1069)

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz.U. Nr 98, poz. 1071 ze zm.)

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. Nr 64, poz. 593 ze zm.)

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. Nr 149, poz. 887 ze zm.)

Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. poz. 628 ze zm.)

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. 2024 poz. 737 ze zm.)

Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych (Dz.U. poz. 416)

Ustawa z dnia 1 grudnia 2022 r. o zmianie ustawy o kuratorach sądowych (Dz.U. poz. 27)

Rozporządzenia

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 grudnia 1976 r. w sprawie szczególnego trybu wykonywania orzeczeń sądowych o umieszczeniu małoletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej (Dz.U. Nr 38, poz. 224)

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków przez kuratorów sądowych w sprawach rodzinnych i nieletnich (Dz.U. Nr 112, poz. 1064 ze zm.)

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego (Dz.U. Nr 116, poz. 1100)

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 maja 2023 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego (Dz.U. poz. 896)

Zarządzenia

Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 czerwca 2019 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz.Urz. MS z 2019 r., poz. 138 ze zm.).

Projekty aktów prawnych

Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Druk Sejmowy nr 2844, Sejm RP III Kadencja.

Rządowy projekt ustawy o wykonywaniu niektórych czynności organu centralnego w sprawach rodzinnych z zakresu obrotu prawnego na podstawie prawa Unii Europejskiej i umów międzynarodowych, Druk 1827, Sejm RP VIII Kadencja.